

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

**Το Στρατηγικό Βάθος της Γαλάζιας Πατρίδας: Η στρατηγική της
Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, ο τουρκικός αναθεωρητισμός
και τα νέα δεδομένα για την Ελλάδα**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χριστίνα Πλαστήρα

ΑΜ: 1220Μ032

Αθήνα, 2021

Τριμελής επιτροπή:

Κωνσταντίνος Υφαντής, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία με τίτλο « Το Στρατηγικό Βάθος της Γαλάζιας Πατρίδας: Η στρατηγική της Τουρκίας Ανατολική Μεσόγειο, ο τουρκικός αναθεωρητισμός και τα νέα δεδομένα για την Ελλάδα» ήταν το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών μου στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Πολιτικών Επιστημών, στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Διεθνές Δίκαιο και Διακυβέρνηση, στην κατεύθυνση των Διπλωματικών Σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, κατά το έτος 2020-21. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος επήλθε μετέπειτα από συζήτηση με τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κωνσταντίνο Υφαντή, τον οποίο και ευχαριστώ ιδιαίτερα για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχοληθώ με ένα τόσο ιδιαίτερο θέμα, καθώς, επίσης και για την πολύτιμη υποστήριξή του, τις παραγωγικές υποδείξεις και το πολύ καλό κλίμα συνεργασίας που διαμόρφωσε, συμβάλλοντας τα μέγιστα για την κατάρτιση της εργασίας μου.

Κλείνοντας, ευχαριστώ ειλικρινά τους γονείς μου για την ηθική τους στήριξη, και τους ευγνωμονώ που στέκονται πάντα δίπλα μου τόσο στις επιτυχίες όσο και στις αποτυχίες, δίνοντάς μου την ελπίδα και τη δύναμη να συνεχίσω να προσπαθώ για το καλύτερο.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2021,

Χριστίνα Γερ. Πλαστήρα

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
A ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η τουρκική ιδεολογική προσέγγιση στην ανατολική Μεσόγειο τον 21^ο αιώνα.....	9
Εισαγωγή.....	9
Το Στρατηγικό Βάθος της Τουρκίας.....	10
Η εξίσωση για τον προσδιορισμό της ισχύος ενός κράτους.....	11
Η κριτική του Νταβούτογλου στην τουρκική εξωτερική πολιτική.....	12
Η εισαγωγή της γεωπολιτικής ανάλυσης της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.....	14
Το Αιγαίο, η Κύπρος και η Μεσόγειος στη σφαίρα του Στρατηγικού Βάθους.....	14
Αποτίμηση του Στρατηγικού Βάθους.....	14
Η Γαλάζια Πατρίδα.....	15
Η ιστορική πορεία της Γαλάζιας Πατρίδας μέχρι τη σημερινή της μορφή.....	17
Από τη θεωρία στην πράξη.....	17
Η εκτέλεση του δόγματος.....	17
Τα μέσα εφαρμογής.....	19
Τα αποτελέσματα της εφαρμογής για την Τουρκία.....	19
Αποτίμηση της Γαλάζιας Πατρίδας.....	20
Ο ρόλος του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 2016 στον αναστοχασμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.....	20
B ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Η γεωπολιτική σημασία της Ανατολικής Μεσογείου.....	23
Η ανακάλυψη των κοιτασμάτων και η ένταση στις εξωτερικές σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών.....	25
Διεθνές Δίκαιο Θάλασσας.....	27
Τα αίτια και η απαρχή της κρίσης στην Ανατολική Μεσόγειο.....	30

Τα πρώτα σημάδια της κρίσης.....	31
Η ελληνοτουρκική κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο.....	33
Αποτίμηση της κρίσης.....	35

Γ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Τα νέα δεδομένα για την ελληνική εξωτερική πολιτική.....	37
Το Μνημόνιο Συνεννόησης για τον Περιορισμό της Θαλάσσιας Δικαιοδοσίας στη Μεσόγειο Τουρκίας-Λιβύης.....	38
Η ελληνική αντίδραση.....	40
Ο αγωγός φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου.....	41
Φόρουμ για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου.....	42
Η Αμυντική Συμφωνία Ελλάδας-Γαλλίας και η ενδυνάμωση των ελληνο-γαλλικών σχέσεων.....	42
Συμφωνία για την Οριοθέτηση ΑΟΖ Ελλάδας-Ιταλίας.....	44
Συμφωνία Οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης Ελλάδας-Αιγύπτου.....	46
Επαναπροσέγγιση και ενδυνάμωση των διμερών και στρατιωτικών σχέσεων με χώρες του Κόλπου.....	49
Η αμυντική συμφωνία με το Ισραήλ.....	50
Η ενίσχυση της αμυντικής συμφωνίας με τις ΗΠΑ.....	51
Συμπεράσματα.....	53
Βιβλιογραφία.....	55

Περίληψη:

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τον τρόπο διαμόρφωσης της πολιτικής του τουρκικού κράτους στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου την τελευταία εικοσαετία. Κεντρικό ρόλο στην ανάλυση διαδραματίζουν οι εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με τον ορισμό των θαλάσσιων ζωνών των δύο κρατών, μια εξέλιξη που μόνο νέα δεν είναι, ωστόσο η ανακάλυψη μεγάλων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αναζωπύρωσε τις φιλοδοξίες της τελευταίας και έθρεψε τα αναθεωρητικά της αισθήματα. Η σχεδόν εμμονική στάση της Τουρκίας στη διεξαγωγή ερευνών και στη διεκδίκηση των ενεργειακών πόρων της περιοχής, έχει ως αποτέλεσμα γεωπολιτικές ανακατατάξεις με άμεσες συνέπειες και για την Ελλάδα.

Η τρέχουσα κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο είναι ένας εξαιρετικά ευμετάβλητος συνδυασμός γεωστρατηγικών, γεωπολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δεδομένων, και σ' αυτό το πλαίσιο, τα δύο κυρίαρχα δόγματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, το Στρατηγικό Βάθος και η Γαλάζια Πατρίδα καθορίζουν εν πολλοίς τις κινήσεις της. Η Τουρκία, όντας αντιμέτωπη με εσωτερικά προβλήματα, ακολουθεί την πάγια τακτική της και στρέφει την προσοχή της κοινωνίας στην εξωτερική πολιτική. Η Γαλάζια Πατρίδα προετοιμαζόταν για μακρύ χρονικό διάστημα μέχρι να τεθεί εν τέλει σε εφαρμογή. Σ' αυτό έπαιξαν καθοριστικό ρόλο τόσο οι διεθνείς συνθήκες, με την επικράτηση της Covid-19 να έχει σχεδόν μονοπωλήσει την προσοχή των κρατών, αλλά και οι περιφερειακές, εξαιτίας του κενού ισχύος που προέκυψε στην περιοχή, το οποίο προκλήθηκε από την αμερικανική απουσία λόγω εκλογών και της μετάβασης της Προεδρίας και της βρετανικής λόγω Brexit.

Η Τουρκία πέτυχε τον σκοπό της και κατάφερε να αναδιανείμει την ισχύ της περιοχής, αλλά εις βάρος της. Τα νέα δεδομένα είναι αρκετά ενθαρρυντικά για την Ελλάδα, η εξωτερική πολιτική της οποίας χαρακτηρίζεται από γρήγορα αντανάκλαστα και ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη συνεργειών με γειτονικά κράτη, προωθώντας μια αξιόπιστη και ενοποιητική περιφερειακή αρχιτεκτονική.

Λέξεις-κλειδιά:

1. Στρατηγικό Βάθος
2. Γαλάζια Πατρίδα
3. Ανατολική Μεσόγειος
4. Υδρογονάνθρακες
5. Διεθνές Δίκαιο
6. Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

Abstract

This study deals with Turkey's foreign policy in the Eastern Mediterranean region over the last twenty years. Central to the analysis are the tensions between Greece and Turkey over the maritime zones, a development which isn't new, but the discovery of natural gas deposits in the Eastern Mediterranean rekindled the latter's ambitions. Turkey's almost persistent stance in conducting research and claiming the region's energy resources has resulted in geopolitical reshuffles with direct consequences for Greece.

The current situation in the Eastern Mediterranean is a combination of high-level geostrategic, geopolitical, economic and social shares. In this context, the two dominant tenets of Turkish foreign policy, the Strategic Depth and the Blue Homeland, determine Turkey's moves into the geopolitical chessboard. Faced with internal problems, Turkey follows its established tactics and turns society's attention to foreign policy. The Blue Homeland Doctrine was being prepared for a long time until it was finally implemented. The international situation is relevant to Turkey's behavior, Covid-19 as well as the regional matters, due to the power vacuum that arose in the region, which was caused by the American absence due to the Presidency elections and the British due to Brexit.

Turkey achieved its goal and managed to redistribute the power of the region, but to its detriment. The new data are quite encouraging for Greece, whose foreign policy is characterized by flexibility and a special interest in developing deals with neighboring countries, promoting a credible and unifying regional stability.

Key- words:

1. Strategic Depth
2. Blue Homeland
3. Eastern Mediterranean
4. Hydrocarbons
5. International Law
6. Exclusive Economic Zone

Α ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Τουρκική ιδεολογική προσέγγιση στην Ανατολική Μεσόγειο τον 21^ο αιώνα

Εισαγωγή: Οι κύριες πηγές της εξωτερικής πολιτικής του Τουρκικού Κράτους συναντώνται αρχικά στην παρακαταθήκη που της κληροδοτήθηκε από την Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία ήταν υπέρμαχος της επικράτησης της ισορροπίας δυνάμεων αφενός και αφετέρου, στην εθνικιστική κεμαλική επανάσταση, αποτέλεσμα της οποίας ήταν δημιουργία της ίδιας της Δημοκρατίας με την επικράτηση του απομονωτισμού στις εξωτερικές σχέσεις, αλλά και του δυτικού προσανατολισμού, ο οποίος εκφράστηκε με την πολιτική του εξευρωπαϊσμού. Ωστόσο, ο εκσυγχρονισμός τόσο του κρατικού μηχανισμού όσο και της ίδιας της κοινωνίας, προκάλεσε ένα Σύνδρομο φόβου και καχυποψίας σε ό,τι αφορά τις σχέσεις της χώρας με άλλα κράτη. Πρόκειται για το ευρέως διαδεδομένο «Σύνδρομο των Σεβρών», σύμφωνα με το οποίο, η υποψία και μόνο απειλών από ξένες δυνάμεις και συμφέροντα, είναι ικανά να προκαλέσουν τον κατακερματισμό του κράτους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα άπαντες να αντιμετωπίζονται καχύποπτα¹.

Απόρροια του Συνδρόμου των Σεβρών, ήταν η εμφάνιση δύο ακόμα ιδεολογικών τρόπων προσέγγισης της εξωτερικής πολιτικής, οι οποίες εμφανίστηκαν πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο: ο Παντουρκισμός και ο Παντουρανισμός. Ο Παντουρκισμός ήταν ένα κίνημα που προωθούσε την ενοποίηση των Τούρκων της Ανατολίας (Κεντρικής Ασίας και Καυκάσου) και των Δυτικών (Ανατολικών) Τούρκων. Μετά τον ρωσικό επεκτατισμό στα Βαλκάνια υπό τη σημαία του πανσλαβισμού, ο παντουρανισμός εκφράστηκε ως μια ρομαντική ιδέα για την ενοποίηση των Τούρκων, των Μογγόλων και των Φινλανδών-Ουγοριανών λαών. Αργότερα, και για σύντομο χρονικό διάστημα, χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τη συνεργασία Τουρκίας -Ουγγαρίας κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα για τον περιορισμό της ρωσικής απειλής. Αυτά τα κινήματα γνώρισαν κάποια επιρροή μεταξύ των Νεότουρκων στα χρόνια που προηγήθηκαν του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου².

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η τουρκική εξωτερική πολιτική, η οποία ήταν προσκολλημένη στα ιδανικά του Κεμαλισμού για 70 χρόνια, μετασχηματίστηκε σε κάποιο βαθμό. Αυτός ο μετασχηματισμός εξαρτήθηκε από τον αυξανόμενο εναγκαλισμό της φιλοσοφίας του νεο-οθωμανισμού. Παρόλο που αυτή η φιλοσοφία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως απάντηση στην εγχώρια πρόκληση κουρδικών εθνικιστικών ομάδων, με επικεφαλής το PKK- Partiya Karkerên Kurdistanê (Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν) αργότερα καθιερώθηκε ως σκέψη της σύγχρονης τουρκικής πολιτικής και για την εξωτερική πολιτική³. Έτσι, είναι σαφές ότι η εξωτερική πολιτική

¹ R.D. Putnam, *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games*, International Organization, Vol.42, 1988, pp.427–60

² Z. Maoz, *Joining the Club of Nations: Political Development and International Conflict, 1816–1976*, International Studies Quarterly, Vol.33, 1989, pp.199–231

³ M. Ataman, *Ozal Leadership and Restructuring of Turkish Ethnic Politics in 1980s*, Middle Eastern Studies, Vol.34, No.4, October 2002, pp.127–8

έγινε προέκταση της εσωτερικής πολιτικής και ο μετασχηματισμός της δεύτερης είχε ως αποτέλεσμα να συμπαрасυρθεί και η πρώτη⁴.

Ο Τουργκούτ Οζάλ, ο πρώτος Πρόεδρος της Τουρκίας στη μεταπολεμική εποχή έθεσε τα θεμέλια αυτής της νέας αντίληψης περί εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο, λίγα χρόνια αργότερα, ένα νεοεμφανιζόμενο δόγμα έλαβε ένα πιο ώριμο και περιεκτικό σχηματισμό υπό την κυβέρνηση του κόμματος Adalet ve Kalkinma Partisi (AK Parti - Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης) με επικεφαλής τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Αυτό το δόγμα, γνωστό ως «Στρατηγικό Βάθος», βρήκε ιδιαίτερη απήχηση τόσο στην ηγεσία του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, όσο και στο βασικό του εκλογικό σώμα. Η αποδοχή μιας τέτοιας δραματικής αλλαγής στον τρόπο προσέγγισης της εξωτερικής πολιτικής οφείλεται επίσης στις μεταβαλλόμενες αντιλήψεις του κατεστημένου της εξωτερικής πολιτικής, του στρατού, καθώς επίσης και στα νέα διεθνή δεδομένα⁵.

Το Στρατηγικό Βάθος της Τουρκίας: Με τον όρο «Στρατηγικό Βάθος», αρχικά αναφερόμαστε στο ομώνυμο βιβλίο του Αχμέτ Νταβούτογλου. Όταν το βιβλίο δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 2001, ο Νταβούτογλου δεν ήταν πρέσβης ή Υπουργός Εξωτερικών, ούτε πρωθυπουργός, αλλά καθηγητής πολιτικών επιστημών⁶. Στην πραγματικότητα, το συγκεκριμένο βιβλίο αναστοχάζεται και «χαράζει» σχεδόν σε κάθε γραμμή του την τουρκική εξωτερική πολιτική και απευθύνει κάλεσμα για μια νέα στροφή προς την Ανατολή αυτή τη φορά αντί για τη Δύση, δεδομένων των ιστορικό-πολιτικών σχέσεων και δεσμών της Τουρκίας, ενώ θεωρήθηκε τόσο από τον ίδιο τον Νταβούτογλου όσο και από τον Ερντογάν ότι η ισχύς της Τουρκίας του 21^{ου} αιώνα ήταν αρκετά ισχυρή, ώστε να συνδιαλέγεται ταυτόχρονα και με την Ανατολή και με τη Δύση, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν κάθε φορά⁷.

Ο Νταβούτογλου, επισημαίνει ότι στην ανάλυση του δεν θα θεωρήσει την Τουρκία ως ένα συνηθισμένο έθνος-κράτος που δημιουργήθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα. Ως εκ τούτου, εξηγεί ότι προσπαθεί να αξιολογήσει την πορεία της Τουρκικής Δημοκρατίας, ως διαδόχου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψιν τις προηγούμενες περιόδους καθώς και τις κοινωνικό-πολιτιστικές και κοινωνικό-ψυχολογικές επιπτώσεις της διακυβέρνησης των Οθωμανικών εδαφών για μεγάλο χρονικό διάστημα, δεδομένης της ιστορικής συνέχειας⁸. Η αναφορά στην ιστορική συνέχεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μόνο τυχαία δεν είναι. Το επιχείρημά του νομιμοποιείται- σύμφωνα με τον ίδιο- από την ηθική υποχρέωση που κληροδοτήθηκε στην Τουρκία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

⁴ C. Kegley, N. Richardson and G. Richter, *Conflict at Home and Abroad: An Empirical Extension*, Journal of Politics, Vol.40, 1978, pp.742–52

⁵ G. Fuller, *Turkey's Strategic Model: Myths and Realities*, The Washington Quarterly, Summer 2004, p.59

⁶ Ahmet Davutoğlu Biographisi, διαθέσιμο στο <https://www.biyografi.info/kisi/ahmet-davutoglu>

⁷ S. Cagaptay, *Η αυτοκρατορία του Ερντογάν – Τουρκία και Μέση Ανατολή*, Κ. Υφαντής επίμ., εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2021, σελ.73-4

⁸ Α. Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 25-32

Ειδικότερα, διαχωρίζει τα κράτη σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον τρόπο προσέγγισης της εξωτερικής τους πολιτικής: η πρώτη αφορά στην υιοθέτηση μιας στατικής προσέγγισης, η οποία περιορίζεται στην εσωτερική ισχύ και περιορίζει τις επιπτώσεις που προκύπτουν από την εξωτερική. Το ισοδύναμο αυτής της προσέγγισης στην εξωτερική πολιτική σήμερα είναι ο απομονωτισμός. Η δεύτερη είναι η προσέγγιση του να αφεθεί ένα κράτος στη ροή του διεθνούς συστήματος. Αυτό μπορεί να γίνει αποδεκτό ως έκφραση μιας παθητικής προσέγγισης εξωτερικής πολιτικής. Η τρίτη, και η προτιμώμενη προσέγγιση σύμφωνα με τον συγγραφέα είναι η υιοθέτηση μιας παγκοσμιοποιημένης στάσης εξωτερικής πολιτικής που εφαρμόζεται από τα μεγάλα κράτη σήμερα. Σ' αυτή εντάσσεται και την Τουρκία⁹.

Η εξίσωση για τον προσδιορισμό της ισχύος ενός κράτους:

Στο βιβλίο χρησιμοποιείται η παρακάτω εξίσωση και προτείνεται ως μέθοδος προσδιορισμού -με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια- της πραγματικής ισχύος ενός κράτους. Ο τύπος της εξίσωσης έχει ως εξής:

$$G = \{(t + c + n + k) + (ek + tk + ak)\} \times (SZ \times SP \times SI)$$

Σε αυτόν τον τύπο, η ημερομηνία (t), η γεωγραφία (c), ο πολιτισμός (k) και ο πληθυσμός (n) δίνονται ως σταθερά δεδομένα από τον συγγραφέα, ενώ τα δυναμικά δεδομένα (PV) είναι η Οικονομική Ικανότητα, η Τεχνολογική Ικανότητα (tk) και η Στρατιωτική Ικανότητα (ak). Άλλα στοιχεία που πρέπει να προστεθούν σε αυτήν την εξίσωση είναι η στρατηγική σκέψη Strategic Mindset (SZ), ο στρατηγικός σχεδιασμός Strategic Planning (SP) και η πολιτική βούληση (SI)¹⁰.

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας προσπαθεί να επεξεργαστεί αυτά τα στοιχεία. Σε αυτό το πλαίσιο, τα σταθερά δεδομένα (Ιστορία, Γεωγραφία, Πληθυσμός και Πολιτισμός) τα στοιχεία δηλαδή που μια χώρα δεν μπορεί να αλλάξει οικειοθελώς βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, μπορούν να υποστούν εκτεταμένους μετασχηματισμούς μόνο για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ωστόσο, βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, είναι δυνατόν να αυξηθεί ή να μειωθεί η θέση αυτών των στοιχείων, σε περίπτωση που ανακύψει κάποια πολύ ειδική και συγκεκριμένη κατάσταση¹¹.

Υπάρχουν κάποια άλλα δεδομένα τα οποία αφορούν τομείς όπως η Οικονομία, τα Τεχνολογικά μέσα και η Στρατιωτική Ικανότητα, τα οποία μπορούν να υποβληθούν σε μετασχηματισμούς μέσω βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων σχεδιασμών και επιτυχημένων εφαρμογών. Πέρα από αυτά τα βασικά στοιχεία, ο Νταβούτογλου αξιολογεί τις έννοιες της Στρατηγικής Σκέψης, του Στρατηγικού Σχεδιασμού και της Πολιτικής Βούλησης, ως ξεχωριστές παραμέτρους και τις προσθέτει στην εξίσωσή του¹². Η στρατηγική νοοτροπία περιλαμβάνει τη συνείδηση – βασικό στοιχείο που συνιστά συνεκτικό κρίκο με την ιστορική συσσώρευση μιας κοινωνίας που περιέχει

⁹ Α. Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 32-40

¹⁰ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 48

¹¹ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 48-58

¹² Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 58-65

τον δικό της πολιτιστικό, ψυχολογικό, θρησκευτικό και κοινωνικό κόσμο-, καθώς και την γεωγραφική έκταση στην οποία σχηματίζεται και αντανakλάται αυτή η συσώρευση¹². Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός, από την άλλη πλευρά, σχετίζεται με τη δημιουργία ενός προσανατολισμένου στο μέλλον σχεδίου με μια ορθολογική ρύθμιση στα πιθανά δεδομένα. Ωστόσο, η Πολιτική Βούληση είναι απαραίτητη για τον συντονισμό όλων αυτών των στοιχείων. Ακόμη και αν όλα τα άλλα δεδομένα είναι κατάλληλα, δεν θα είναι δυνατό για ένα κράτος να πραγματοποιήσει τα στρατηγικά του σχέδια ελλείψει πολιτικής βούλησης¹³.

Η κριτική του Νταβούτογλου στην τουρκική εξωτερική πολιτική: Ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα που άπτεται της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και εξετάζεται στο βιβλίο, είναι η ανεπάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αυτή η ανεπάρκεια πηγάζει από το γεγονός ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία επικεντρώθηκε αποκλειστικά στη διατήρηση της εσωτερικής της ακεραιότητας τον 19ο αιώνα. Συν τοις άλλοις, ο συγγραφέας υποστηρίζει πως αυτή η κατάσταση οδήγησε τελικά στη διαμόρφωση εθίμου στην Οθωμανική και έπειτα στην Τουρκική Εξωτερική Πολιτική, σύμφωνα με το οποίο κυριαρχούν τα αμυντικά αντανakλαστικά και η υιοθέτηση της στρατηγικής «απόλυτης εγκατάλειψης» για τα χαμένα εδάφη, παράλληλα με την αδυναμία εφαρμογής διαφορετικών στοιχείων ισχύος, κάτι που συνιστά ένα σημαντικό μειονέκτημα για τη πορεία της χώρας¹⁴.

Στη συνέχεια, ο Νταβούτογλου απαριθμεί τα 4 ρεύματα σκέψης που επικράτησαν στην τουρκική εξωτερική πολιτική και την επηρέασαν μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ως εξής:

1. Νεοθωμανισμός: Εμφανίστηκε τη περίοδο 1987-93 και πρόκειται για την προσπάθεια του Τουργκούτ Οζάλ να αναδομήσει τη χώρα και να εναρμονιστεί με τα παγκόσμια δεδομένα. Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώχθηκε η δημιουργία ανώτερης τουρκικής εθνικής ταυτότητας ενάντια στους αυξανόμενους εθνικισμούς (κυρίως κουρδικούς) στην εσωτερική πολιτική. Επιπρόσθετα, με τον όρο «νεοθωμανισμός» εκφράζεται η ανάγκη για την συνολική αναδιάρθρωση του κράτους και τη προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας πολιτικής κουλτούρας και ταυτότητας που θα συνδυάζει παραδοσιακές και σύγχρονες αξίες¹⁵.
2. Νεοαποικιοκρατία και Ισλαμισμός: Η νεοαποικιοκρατία συναντάται στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ως αντίδραση στον επεκτατισμό της Αγγλίας και της Γαλλίας. Μεταξύ άλλων χωρών της Μέσης Ανατολής άφησε το αποτύπωμα της και στην εξωτερική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Ισλαμισμός ήταν η απάντηση στην αγγλική και τη γαλλική πολιτική και πρόκειται για μια δισδιάστατη πολιτική. Από τη μία πλευρά, επιδιώχθηκε η ενίσχυση των θρησκευτικών αισθημάτων των Οθωμανών, αποσκοπώντας στην εθνική συσπείρωση του λαού μέσω της θρησκείας και από την άλλη, την υιοθέτηση

¹² Α. Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 65-68

¹³ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 68-73

¹⁴ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 73-77, 99-110

¹⁵ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 146-8

της ρεαλιστικής σχολής στη διπλωματία, συμβαδίζοντας ωστόσο με τις ινδοευρωπαϊκές ισορροπίες έναντι της Αγγλίας. Επιπρόσθετα, η πολιτική του ισλαμισμού έδωσε το έναυσμα στον Αμπντούλ Χαμίντ να επεκταθεί στη Μέση Ανατολή, στα όρια της ζώνης που εκτείνεται μέχρι την Ιαπωνία. Ο Ισλαμισμός επανήλθε στο προσκήνιο την περίοδο 1993-6 στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και παραμένει μέχρι και σήμερα¹⁶.

3. Ριζοσπαστικός Δυτικισμός: Είχε επιρροή από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ειδικότερα από την περίοδο Τανζιμάτ και υιοθετήθηκε ξανά μετά τις 28 Φεβρουαρίου 1997. Ωστόσο, η δημόσια αντίδραση που δημιουργήθηκε από τις στενές σχέσεις με τις ΗΠΑ και το Ισραήλ και η στάση που βασίστηκε σε πρότυπα εναντίον της Τουρκίας κατά τη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ καθιστούσε πολύ δύσκολο για το κίνημα του Ριζοσπαστικού Δυτικισμού να είναι πολιτικά επιτυχημένο στη χώρα. Στην πραγματικότητα, τα κόμματα που εκπροσωπούν αυτήν την τάση δεν έχουν κατορθώσει μεγάλη πολιτική επιτυχία¹⁷.
4. Νεοεθνικισμός Ο νεοεθνικισμός, από την άλλη πλευρά, είναι μια τάση που έχει έρθει στο προσκήνιο εξαιτίας εσωτερικών και εξωτερικών αιτιών: η εσωτερική, ανέκυψε εξαιτίας του κοινωνικού θυμού που δημιούργησε η τρομοκρατία του PKK τα τελευταία χρόνια. Η εξωτερική σχετιζόταν με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ¹⁸.

Στον παρακάτω χάρτη απεικονίζεται η Τουρκία, σύμφωνα με τη θεωρία του Στρατηγικού Βάθους:

¹⁶ Α. Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 148-51

¹⁷ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 151-3

¹⁸ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 153-4

¹⁹ Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik haritası, En son haber, 23/8/2014, διαθέσιμο στο <https://www.ensonhaber.com/gundem/ahmet-davutoglunun-stratejik-derinlik-haritasi-2014-08-23>

Η εισαγωγή της γεωπολιτικής ανάλυσης της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας: Σύμφωνα με τον συγγραφέα, οι γεωπολιτικές θεωρίες παράγονται από τα κράτη προκειμένου να καταφέρουν να επιτύχουν τους στρατηγικούς τους στόχους. Αναφέρεται σε θεμελιωτές της γεωπολιτικής επιστήμης όπως στον Seversky, στον Saul Cohen, στη θεωρία του Spykman για τη «rimland». Όπως επισημαίνουν αυτές οι θεωρίες, η γεωγραφία είναι ένας σταθερός παράγοντας για μια χώρα. Ωστόσο, η διπλωματική διάσταση της γεωπολιτικής που καθορίζεται από τη γεωγραφία μπορεί να αλλάξει/επανερμηνευτεί, σύμφωνα με τη διεθνή ισορροπία δυνάμεων. Βάσει αυτού του τρόπου σκέψης, η Τουρκία είναι το κέντρο των ζωτικών ζωνών, κάτι που μπορεί να επιφέρει πλεονεκτήματα, αλλά και κινδύνους για την τουρκική εξωτερική πολιτική - εάν δεν αξιολογηθούν σωστά²⁰.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Νταβούτογλου διαχωρίζει τους χώρους ζωτικού ενδιαφέροντος της Τουρκίας σε τρεις κύριες ζώνες: η πρώτη αφορά στη χερσαία και περιλαμβάνει τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο. Η δεύτερη στη θαλάσσια ζώνη και περιλαμβάνει τον Εύξεινο Πόντο, την Αδριατική, την Ανατολική Μεσόγειο, την Ερυθρά Θάλασσα, τον Περσικό Κόλπο και την Κασπία Θάλασσα. Τέλος, η τρίτη σχετίζεται με εγγύτερες προς την Τουρκία ηπειρωτικές περιοχές και πρόκειται για την Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική, τη Νότια Ασία και την Κεντρική και Ανατολική Ασία²¹.

Το Αιγαίο, η Κύπρος και η Μεσόγειος στη σφαίρα του Στρατηγικού Βάθους: Το Αιγαίο, η Κύπρος και η Μεσόγειος, συνιστούν άλλη μία σημαντική περιοχή ζωτικού ενδιαφέροντος για την Τουρκία. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, δεν είναι δυνατόν η Τουρκία να είναι απομονωμένη από το Αιγαίο και περιτριγυρισμένη από την ελληνοκυπριακή συμμαχία η οποία δραστηριοποιείται στην Ανατολική Μεσόγειο²². Ειδικότερα, τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονται υπό ελληνικό έλεγχο, αποτελούν ένα μεγάλο μειονέκτημα για την Τουρκία. Ομοίως, η Κύπρος είναι ένα ζωτικό ζήτημα για την Τουρκία, σύμφωνα με τον Νταβούτογλου. Δύο είναι οι σημαντικοί παράγοντες που παίζουν ρόλο σε αυτό το θέμα για την Τουρκία. Το πρώτο είναι το ζήτημα της διασφάλισης της ασφάλειας των Τουρκοκυπρίων, ενώ το δεύτερο είναι η μεγάλη γεωπολιτική σημασία της Κύπρου²³.

Αποτίμηση του Στρατηγικού Βάθους: Ο Αχμέτ Νταβούτογλου είναι χωρίς υπερβολή ένας νεοοθωμανός στοχαστής. Επικρίνει σφοδρά την κεμαλική εξωτερική πολιτική για την αποτυχία της να εκτιμήσει τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η ιστορία και ο γεωγραφικός χώρος της Τουρκίας. Ο πυρήνας αυτού του δόγματος είναι διττός: βασίζεται στο ιστορικό και το γεωγραφικό βάθος. Προσδιορίζει οκτώ πρώην αυτοκρατορίες: τη Βρετανία, τη Ρωσία, την Αυστροουγγαρία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Κίνα, την Ιαπωνία και τη Τουρκία ως χώρες με ιστορικό βάθος²⁴. Μάλιστα, η

²⁰ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 171-80

²¹ Α. Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σελ. 193

²² Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 266-7

²³ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 331-334, 274-81

²⁴ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 829

Τουρκία, λόγω της ιστορικής κληρονομιάς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατέχει και μεγάλο γεωγραφικό βάθος.

Προκειμένου να αξιολογήσει την θέση της Τουρκίας στον κόσμο, προτείνει μια αναδρομή στο οθωμανικό της παρελθόν. Ο Νταβούτογλου επικρίνει το κεμαλικό κατεστημένο για χαμένες ευκαιρίες τα τελευταία 50 χρόνια (τη στιγμή που γραφόταν το βιβλίο). Το δόγμα «στρατηγικού βάθους» απαιτεί την ενεργό συμμετοχή σε όλα τα περιφερειακά συστήματα στη γειτονιά της Τουρκίας. Στο βιβλίο του υποστηρίζει ότι η Τουρκία πρέπει να ανακαλύψει ξανά την ιστορική και γεωγραφική της ταυτότητα και να επανεκτιμήσει τη δική της θέση έναντι στα περιφερειακά και στα παγκόσμια ζητήματα. Σε τελευταία ανάλυση, οραματίζεται ότι η Τουρκία θα μεταμορφωθεί σε παγκόσμιο παράγοντα²⁵.

Αυτή η «παγκοσμιοποιημένη» εξωτερική πολιτική συνεπάγεται μεταξύ άλλων και την επίλυση όλων των διαφορών με τους γείτονες της, με απώτερο σκοπό την επικράτηση ειρήνης στην περιοχή. Η πολιτική αυτή είναι γνωστή ως «η πολιτική των μηδενικών προβλημάτων» και επιδιώκει την επίλυση των εκάστοτε διμερών διαφορών με αμοιβαίο κέρδος (win-win ή kazan-kazan στα τουρκικά)²⁶. Μέσω αυτού του τρόπου επίλυσης των διαφορών, προωθεί την αποφυγή χρήσης βίας και τάσσεται υπέρ της ήπιας ισχύος²⁷. Ωστόσο, η πολιτική μηδενικών προβλημάτων φαίνεται να λειτουργεί με δύο μόνο κράτη: το Ιράν και τη Ρωσία²⁸. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, οι διαφωνίες παραμένουν μέχρι και σήμερα ανεπίλυτες.

Η Γαλάζια Πατρίδα: Το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας συνιστά απόρροια του Στρατηγικού Βάθους και εν πολλοίς καθορίζει την προστασία και την ανάπτυξη των δικαιωμάτων και των συμφερόντων της Τουρκίας στις θάλασσες (Μαύρη Θάλασσα, Θάλασσα του Μαρμαρά, Αιγαίο και Μεσόγειος). Επί της ουσίας, πρόκειται για το σύνολο των θαλάσσιων περιοχών στις οποίες η Τουρκία έχει τη δικαιοδοσία να ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα, όπως της επιτρέπεται από το Διεθνές Δίκαιο. Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα του δόγματος Τζιχάτ Γιαϊτζή, η Τουρκία κατέχει μια έκταση 190 χιλιάδων τετραγωνικών χιλιομέτρων στην Ανατολική Μεσόγειο και συνολικά 462 χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα σε 3 θάλασσες, ενώ υποστηρίζει ότι οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων συμβάλλουν σημαντικά στην παγκόσμια και περιφερειακή ειρήνη, όσον αφορά τόσο την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου όσο και την ισότιμη χρήση όλων των πόρων από τις χώρες της ευρύτερης περιοχής²⁹. Η Γαλάζια Πατρίδα αποτέλεσε τη βάση της ενεργητικής και

²⁵ Α. Νταβούτογλου, ό.π., σελ. 837-41

²⁶ Ahmet Davutoglu, *Turkey's Zero-Problems Foreign Policy*, Foreign Policy, 20 May 2010, available at <https://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>

²⁷ Σπ. Λίτσας, *Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο-οθωμανικών προσανατολισμών: μια ενδοσκόπηση στο «Στρατηγικό Βάθος»*, από το συλλογικό «το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία», Αθήνα, Ποιότητα, 2015, σελ.182-184

²⁸ Η. Κουσκουβέλης, *Πολιτική των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες ή προβληματική πολιτική; στο Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Αθήνα, Ποιότητα, 2015, σελ. 15

²⁹ C.Yaycı, *Türkiye'nin Denizcilik Doktrini: Mavi Vatan*, Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi, 2021, s. 4

στρατιωτικής στρατηγικής της Τουρκίας στις θαλάσσιες περιοχές του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου μετά το 2015.

Ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» επινοήθηκε για πρώτη φορά από τον συνταξιούχο αντιναύαρχο Τζεμ Γκιούντενιζ και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο συμπόσιο για τη Μαύρη Θάλασσα και τη θαλάσσια ασφάλεια που πραγματοποιήθηκε στη Διοίκηση των Ναυτικών Δυνάμεων, στις 14 Ιουνίου 2006. Ωστόσο, μετά την αποχώρηση του Γκιούντενιζ, αυτή η θεωρία αναπτύχθηκε και συγκεκριμενοποιήθηκε από τον επίσης Αντιναύαρχο Τζιχάτ Γιαϊτζή, Αρχηγό του Επιτελείου Διοίκησης των Ναυτικών Δυνάμεων³⁰.

Η Γαλάζια Πατρίδα στοχεύει στην αποτροπή σχηματισμών που θα απειλήσουν την ασφάλεια και τα συμφέροντα της Τουρκίας, εξαλείφοντας τη σύγκρουση που προκαλείται από την κήρυξη τόσο της Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας όσο και της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης. Η μορφή που έχει λάβει είναι σχεδόν ιερή, σε σημείο αναγωγής ως απαραίτητη εθνική αξία, γι' αυτό και υπάρχει συνεχής επίκληση στα εθνικά αισθήματα του λαού και καλλιεργείται μια νοοτροπία ηθικής υποχρέωσης, σε ότι αφορά την υποστήριξη του εγχειρήματος, ώστε να αποδειχθεί με αυτόν τον τρόπο η πίστη προς την πατρίδα³².

Ο χάρτης της Γαλάζιας Πατρίδας:

31

³⁰ *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yayıcı anlatıyor*, BBC News Türkçe, 10 Eylül 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MizMZQZ1qiU> ³² *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yayıcı anlatıyor*, BBC News Türkçe, 10 Eylül 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MizMZQZ1qiU>

³¹ Gürdeniz C., *Mavi Vatan'ı sahiplenmek*, Cumhuriyet, 22/9/2021, διαθέσιμο στο <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/mavi-vatani-sahiplenmek-cem-gurdeniz-1870813>

Η ιστορική πορεία της Γαλάζιας Πατρίδας μέχρι τη σημερινή της μορφή: Η πρώτη αναφορά στη Γαλάζια Πατρίδα εντοπίζεται το 1947, κατόπιν της αναφοράς του Προέδρου Τρούμαν σχετικά με τον επαναπροσδιορισμό των κυριαρχικών δικαιωμάτων στις θαλάσσιες ζώνες. Ο Τρούμαν, φυσικά, έφερε αυτό το θέμα στην ατζέντα για τις επιχειρήσεις εξερεύνησης και εξόρυξης πετρελαίου στα δυτικά των ΗΠΑ και όχι για την Τουρκία³². Ωστόσο, η έννοια της «Ηπειρωτικής Υφαλοκρηπίδας», η οποία ορίστηκε επίσημα με τη Σύμβαση της Γενεύης για το Δίκαιο της Θάλασσας το 1958³³, αποτέλεσε τη βάση της Γαλάζιας Πατρίδας. Το πιο σημαντικό στοιχείο από αυτή την άποψη ήταν η συμπερίληψη του θαλάσσιου πλούτου στο εθνικό εισόδημα με τη χρήση θαλάσσιων πόρων³⁵. Ενώ το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας συνιστά ένα σημαντικό ζήτημα, ειδικά για χώρες που περιβάλλονται από ύδατα, όπως η Τουρκία, ο όρος "Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη", που εισήχθη το 1982³⁴, αποτέλεσε τη βάση της σύγκρουσης.

Με τη πάροδο των χρόνων και ειδικότερα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, επιδιώχθηκε η ανάπτυξη του πολεμικού ναυτικού με το δόγμα "Προς την ανοικτή θάλασσα" (Açık Denizlere Doğru), ειδικά μετά το 1994³⁵. Μετά το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 2016 η γεωπολιτική της Τουρκίας και ως εκ τούτου η επιθυμία της να υπερασπιστεί τα εθνικά της συμφέροντα έχει υποστεί σημαντική αλλαγή. Ο αγώνας για την κατανομή των θαλάσσιων περιοχών δικαιοδοσίας της Ανατολικής Μεσογείου, η οποία διαθέτει πλούσιους πόρους υδρογονανθράκων, έπαιξε τον σημαντικότερο ρόλο σε αυτήν την αλλαγή³⁶.

Από τη θεωρία στην πράξη: Δεδομένου ότι το δόγμα της γαλάζιας πατρίδας είναι από μόνο του επιθετικό και αντίθετο με την πρωταρχική προσέγγιση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, η οποία βασίστηκε στη πολιτική των "Μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες", στην αρχή, δεν λήφθηκε σοβαρά υπ' όψιν (ακόμη και ο θεωρητικός του φυλακίστηκε). Ωστόσο, οι εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή και οι γεωπολιτικές μεταβολές που σημειώθηκαν μετά την Αραβική Άνοιξη πυροδότησαν την κυβέρνηση του κόμματος ΔκΑ να μεταστρέψει την προσέγγιση της και υιοθετήσει μια περισσότερο επιθετική εξωτερική της πολιτική, δεδομένης της αυξανόμενης σημασίας των αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων στις θάλασσες, ιδιαίτερα μετά την ανακάλυψη

³² R. Krueger, *The Background of the Doctrine of the Continental Shelf and the Outer Continental Shelf Lands Act*, *Natural Resources Journal*, Vol. 10, Issue 3, Summer 1970, διαθέσιμο στο <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3492&context=nj>

³³ Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, 29 April 1958, Geneva, διαθέσιμο στο https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=XXI-1&chapter=21 ³⁵ *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yaycı anlatıyor*, BBC News Türkçe, 10 Eylül 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MzMZQZ1qiU>

³⁴ United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

³⁵ M.K. Kozanhan, *Güç kavramı ve donanmaların yumuşak güç unsuru olarak diplomaside kullanılması*, *Mavi Vatan'dan Açık Denizlere*, Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Enstitüsü, Temmuz 2019, s. 22-29, διαθέσιμο στο https://msu.edu.tr/mavivatandanacikdenizlere/dergisi/mavivatan2_dergi.pdf

³⁶ *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yaycı anlatıyor*, BBC News Türkçe, 10 Eylül 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MzMZQZ1qiU>

αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία μέχρι και σήμερα εξακολουθεί να πιστεύει ότι η Συνθήκη των Σεβρών έχει καταπατήσει τα δικαιώματα της υφαλοκρηπίδας της, ειδικά στις θάλασσες του Αιγαίου και της Μεσογείου, οπότε μέσω της Γαλάζιας Πατρίδας στοχεύει στην ανάκτηση αυτών των δικαιωμάτων³⁷.

Η εκτέλεση του δόγματος: Τον Φεβρουάριο του 2019, η Τουρκία πραγματοποίησε ευρείες θαλάσσιες ασκήσεις με το όνομα "Mavi Vatan" με τη συμμετοχή 117 πλοίων και μεγάλο αριθμό μαχητικών αεροσκαφών στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Αυτές οι ασκήσεις που ήταν οι μεγαλύτερες στην τουρκική ιστορία, έστειλαν ένα σαφές μήνυμα στην Αθήνα, την Κύπρο και την Ευρωπαϊκή Ένωση ότι η Τουρκία επιμένει στην εκτέλεση του δόγματος και της υπεράσπισης της γαλάζιας πατρίδας της³⁸.

Το βασικό ερώτημα για την εκτέλεση του δόγματος της γαλάζιας πατρίδας ήταν οι σεισμογραφικές δραστηριότητες της Τουρκίας και οι επιχειρήσεις εξεύρεσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην ΑΟΖ που απεικονίζεται στο προαναφερθέν δόγμα στις θαλάσσιες περιοχές γύρω από την Τουρκία. Το κύριο πρόβλημα με την εφαρμογή του δόγματος εντοπίζεται στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Τα σύνορα που χάραξε αυθαίρετα η Τουρκία σ' αυτές τις περιοχές επικαλύπτουν αυτά που διεκδικεί η Κύπρος και η Ελλάδα. Επιπλέον, η Άγκυρα υποστηρίζει ότι δικαιούται τη μεγαλύτερη ΑΟΖ στο Αιγαίο³⁹.

Το πρόβλημα στην εκτέλεση του δόγματος της γαλάζιας γίνεται περισσότερο ακανθώδες όταν πρόκειται για την Κύπρο. Η Τουρκία αναγνωρίζει μόνο το βόρειο τμήμα της Κύπρου ως Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ). Επίσης, η Τουρκία θεωρεί τον εαυτό της θεματοφύλακα και υπερασπιστή των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων, συμπεριλαμβανομένης της ΑΟΖ της στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η πολιτική εμποδίζει την Κύπρο από δραστηριότητες ανακάλυψης φυσικού αερίου στα βόρεια ύδατα της. Για παράδειγμα, στις αρχές του 2018 τα πολεμικά πλοία της Τουρκίας εμπόδισαν ένα πλοίο της ιταλικής εταιρείας ENI να εργαστεί στα βόρεια

³⁷ E.A. Yılmaz, *Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın dünü ve bugünü*, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 48, Kısım 2020, s. 33-35 και F. Bulut, "Arap Baharı", *devletlerin dış politikalarını nasıl etkiledi?* (3), Independent Türkçe, 7 Ocak 2021, διαθέσιμο στο <https://www.indyrturk.com/node/296216/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/arap-bahar%C4%B1devletlerin-d%C4%B1%C5%9F-politikalar%C4%B1n%C4%B1-nas%C4%B1-etkiledi-3>

³⁸ ToBHMA Team, *Τουρκία : Άσκηση «Γαλάζια πατρίδα» σε Αιγαίο και Ανατ. Μεσόγειο από τις 25 Φεβρουαρίου, 22/2/2021* διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2021/02/22/politics/tourkia-askisigalazia-patrida-se-aigaio-kai-anat-mesogeio-apo-tis-25-fevrouariou/> και

T.C. Milli Savunma Bakanlığı στην εφαρμογή Twitter, διαθέσιμο στο https://twitter.com/tcsavunma/status/1363832153021292545?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1363832153021292545%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.tovima.gr%2F2021%2F02%2F22%2Fpolitics%2Ftourkia-askisi-galazia-patrida-seaigaio-kai-anat-mesogeio-apo-tis-25-fevrouariou%2F

³⁹ *Türkiye ve Yunanistan'ın Ege-Doğu Akdeniz tezleri ne? Cihat Yaycı anlattı*, Teke tek, 14 Eylül 2020, διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=Cq_5UhzYND4

ύδατα της Κύπρου. Επιπλέον, τα προβλήματα με την Ελλάδα και την Κύπρο μεταφράζονται αυτόματα σε προβλήματα με την Ευρωπαϊκή Ένωση⁴⁰.

Σήμερα, το δόγμα της γαλάζιας πατρίδας, το οποίο περιλαμβάνει τις σεισμογραφικές επιχειρήσεις της Τουρκίας στην ανατολική Μεσόγειο, έχει γίνει βασικό σημείο αντιπαράθεσης στην εξωτερική πολιτική της. Μοναδικός της σύμμαχος σ' αυτό είναι η εύθραυστη κυβέρνηση Σάρατζ στη Λιβύη, και σ' αυτό το πλαίσιο υπέγραψε μαζί της δύο μνημόνια συνεργασίας. Το ένα αφορά στην οριοθέτηση της αρμοδιότητας των δύο χωρών στη Μεσόγειο θάλασσα και το άλλο στη στρατιωτική συνεργασία και ασφάλεια μεταξύ των δύο χωρών⁴¹.

Τα μέσα εφαρμογής: Για να μπορέσει να θέσει σε εφαρμογή το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, η Τουρκία είχε ανάγκη και χερσαίες δυνάμεις. Δηλαδή, ενώ προηγουμένως πραγματοποιούσε σεισμογραφικές δραστηριότητες μέσω διεθνών εταιρειών, η κυβέρνηση Ερντογάν έθεσε στην ατζέντα της επενδύσεις σε στρατιωτικό-βιομηχανικό εξοπλισμό. Η κατασκευή τριών σεισμογραφικών πλοίων με το όνομα Oruç Reis, Barbaros και Yavuz, καθώς επίσης και δύο γεωτρήματα με τα ονόματα Fatih και Kanuni, είναι αποτέλεσμα αυτών των κινήσεων⁴².

Τα αποτελέσματα της εφαρμογής για την Τουρκία: Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής είναι η διπλωματική απομόνωση της Τουρκίας. Χώρες όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και σε κάποιο βαθμό η Ιορδανία και η Ιταλία, καθώς και χώρες όπως η Γαλλία και οι ΗΠΑ αντιτάχθηκαν στην Τουρκία. Η Αίγυπτος έχει καθοριστικό ρόλο σε αυτήν τη διαμάχη και η συμφωνία της Άγκυρας με το Κάιρο για οριοθέτηση της αποκλειστικής οικονομικής τους ζώνης στην ανατολική Μεσόγειο μπορεί να μείωσε την πίεση που ασκούσε η Τουρκία μεν, αλλά η προσέγγιση της Τουρκίας απέναντι στη Μουσουλμανική αδελφότητα όχι μόνο εμποδίζει το Κάιρο να αλληλεπιδράσει με την Άγκυρα, αλλά επίσης οδήγησε την Αίγυπτο στην υπογραφή συμφωνιών με την Κύπρο και την Ελλάδα σχετικά με την μεταξύ τους ΑΟΖ, η οποία συμπίπτει με την περιοχή που διεκδικεί η Τουρκία. Η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα σύμφωνα με την προσέγγισή τους κατά της μουσουλμανικής αδελφосύνης, υποστηρίζουν ανοιχτά την Αίγυπτο εναντίον του Ερντογάν⁴³.

⁴⁰ A. Gökhan, *Kıbrıs adası çevreindeki deniz dibi hidrokarbon zenginliklerinin adadaki sorunun çözümüne muhtemel etkileri*, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2013-1 (Ocak-Haziran) (Kıbrıs Özel Sayısı-I), s. 336-7 και C. Gürdeniz, "Türkleri Sahada Yenemezsın!" Ali Türkşen ve Cem Gürdeniz ile Mavi Vatan, <https://www.youtube.com/watch?v=rgBi5PR627I>

⁴¹ Memorandum of Understanding between the government of the Republic of Turkey and the government of national accord-state of Libya on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean

⁴² *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yaycı anlatıyor*, BBC News Türkçe, 10 Eylül 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MizmZQZ1qiU>

⁴³ K. Υφαντής, *Οι κινήσεις της Άγκυρας. Γράφει ο Κώστας Υφαντής*, The President.gr, 10/5/2021, διαθέσιμο στο <https://www.thepresident.gr/2021/05/10/oi-kiniseis-tis-agkyras-grafei-o-kostas-yfantis/> και K. Φίλης, X. Παπασωτηρίου, *Η ανάφλεξη στη Μέση Ανατολή και η γεωπολιτική αστάθεια στην*

Αποτίμηση της Γαλάζιας Πατρίδας: Το δόγμα της γαλάζιας πατρίδας άνοιξε ένα νέο μέτωπο στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο (μαζί με άλλα τρία μέτωπα στη Συρία, τη Λιβύη και το Ναγκόρνο Καραμπάχ) για την Τουρκία⁴⁴. Η προσπάθεια του Ερντογάν να μετατρέψει το δόγμα της γαλάζιας πατρίδας σε ζήτημα κυριαρχίας και τιμής έχει φανατίσει ακόμη περισσότερο τον τουρκικό λαό και έχει προκαλέσει αισθήματα αλυτρωτισμού. Προς το παρόν, η Άγκυρα προσπαθεί, παράλληλα με τις διπλωματικές δραστηριότητες, να δείξει την πολιτική βούληση και τη δύναμή της επί τόπου για να ασκήσει πίεση στις ΗΠΑ και την ΕΕ να πείσουν την Αθήνα και τη Λευκωσία να κάνουν ορισμένες παραχωρήσεις στην Τουρκία.

Ο ρόλος του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016 στον αναστοχασμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής: Η αποτυχημένη απόπειρα του αμφιλεγόμενου πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου άφησε ανεξίτηλο το αποτύπωμα της τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, και έδωσε το έναυσμα για την εκκίνηση μίας νέας περιόδου αναστοχασμού, αναδιάρθρωσης και εκκαθάρισης⁴⁵. Η παρουσία του Νταβούτογλου τόσο στο Υπουργείο Εξωτερικών όσο και στη Πρωθυπουργία αργότερα, υπήρξε καταλυτική για την εισαγωγή της γεωπολιτικής ανάλυσης και του ρεαλισμού στην εξωτερική πολιτική. Η νέα εποχή, ιδιαίτερα μετά την απομάκρυνση του Νταβούτογλου⁴⁶, χαρακτηρίζεται από μια στροφή προς τον νεορεαλισμό, ο οποίος προτείνει σκληροπυρηνικές πολιτικές όσον αφορά την ασφάλεια και τα συμφέροντα του κράτους.

Η Τουρκία έχει ακολουθήσει μια «ανοιχτή» εξωτερική πολιτική από το 2002. Οι πρόσφατες εσωτερικές εξελίξεις, οι οποίες στην πραγματικότητα ξεκίνησαν με μια αντιπαράθεση μεταξύ των Γκιουλενιστών και της κυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης για τον έλεγχο των κρατικών θεσμών και στη συνέχεια οδήγησαν στην απόπειρα πραξικοπήματος, έχουν διαμορφώσει σε σημαντικό βαθμό τη σημερινή εικόνα της εξωτερικής πολιτικής⁴⁷. Οι νέες τάσεις της εξωτερικής πολιτικής έχουν τις ρίζες τους στην εσωτερική πολιτική της Τουρκίας. Μια κοινή προσέγγιση στη βιβλιογραφία είναι ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και οι αρχηγοί κυβερνήσεων δεν καθορίζουν τις εξωτερικές πολιτικές χωρίς να συνυπολογίζουν την εσωτερική πολιτική. Σύμφωνα με αυτές τις θεωρίες της «Innenpolitik», μπορεί να υπάρχουν διάφορες ανεξάρτητες μεταβλητές στην εσωτερική πολιτική, οι οποίες επηρεάζουν τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών: από πολιτικές και οικονομικές ιδεολογίες, έως τη

Ανατολική Μεσόγειο, Lifo.gr, διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/world/i-anaflexi-sti-mesi-anatolikai-i-geopolitiki-astatheia-stin-anatoliki-mesogeio>

⁴⁴ Κ. Υφαντής, Κ. Υφαντής: «Για την Ουάσιγκτον, η Αθήνα είναι ένας πολύ σημαντικός εταίρος», εφημερίδα Δημοκρατική, 23/05/2021, διαθέσιμο στο <https://www.dimokratiki.gr/23-05-2021/kyfantis-gia-tin-oyasigkton-i-athina-einai-enas-poly-simantikos-etairros/>

⁴⁵ Α. Συρίγος, *Το πραξικόπημα των 12 ωρών και τα αναπάντητα ερωτήματα*, SL press.gr, 16/07/2020, διαθέσιμο στο <https://slpress.gr/idees/to-praxikopima-ton-12-oron-kai-ta-anapantita-erotimata/> ⁴⁶ Α. Sayın, *Ahmet Davutoğlu'ndan istifa açıklaması: AKP'den ayrılan eski başbakanın yol haritasında ne var?*, Bbc Türkçe, 13 Eylül 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49691853> ⁴⁷ Ν. Γρηγοριάδης, *Αντιπαράθεση Ερντογάν – Γκιουλ*, Η Καθημερινή, 20/11/2012, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/732730/antiparathesi-erntogan-gkiouyl/>

φύση του έθνους και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση⁴⁶. Αυτό με τη σειρά του αποτρέπει οποιεσδήποτε σημαντικές αλλαγές και περιορίζει κατά κάποιο τρόπο την εξωτερική πολιτική. Από την άλλη πλευρά, είναι πιθανό διάφορα κίνητρα και απρόβλεπτα εγχώρια περιστατικά να έχουν ως αποτέλεσμα μια χώρα να μετατοπίσει τις δράσεις εξωτερικής της πολιτικής και να διαφοροποιήσει την εξωτερική της πολιτική.

Η απόπειρα πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου μετέτρεψε την Τουρκία σε «αμυντικό ρεαλιστή», τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τις συμπεριφορές της στην εξωτερική πολιτική. Έτσι, οι νέες επιλογές της βασίζονται πλέον ακόμα περισσότερο στο συμφέρον. Η διατάραξη μεταξύ των καλών σχέσεων Γκιουλενιστών και της κυβέρνησης οδήγησε την τελευταία να δημιουργήσει με βάση το συμφέρον σχέσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Οι συνέπειες αυτής της στρατηγικής περιλαμβάνουν τη διαχείριση της χώρας με βάση κοσμικές αρχές και την εφαρμογή ορθολογικών συμπεριφορών στην εξωτερική της πολιτική. Επιπλέον, η Τουρκία έχει γίνει πιο «επιχειρησιακή», εφαρμόζοντας προσεγγίσεις τόσο της σκληρής όσο και της ήπιας ισχύος, μετά την απόπειρα πραξικοπήματος. Καθώς η χώρα αντιμετωπίζει πλέον πολλαπλές απειλές πανταχόθεν – όπως υποστηρίζει- έχει γίνει πιο ενεργή στον αγώνα ενάντια στη τρομοκρατία⁴⁷.

Αμέσως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος, η Τουρκία επέκτεινε την επιχειρησιακή της ικανότητα με τη χρήση σκληρής ισχύος. Στις 22 Ιουλίου 2016, τουρκικές δυνάμεις ασφαλείας και πολίτες δέχθηκαν επίθεση από το PKK στο Ντιγιαρμπακίρ⁴⁸. Ακολούθησαν περαιτέρω επιθέσεις στο Ελαζίγ, το Βαν, το Μπιτλίσ, το Σιρνάκ και το Αρτβίν⁵³. Το ISIL επιτέθηκε σε μια γαμήλια τελετή στο Γκαζιαντέπ στις 20 Αυγούστου, σκοτώνοντας 51 πολίτες. Ως εκ τούτου, εκείνη την περίοδο η Τουρκία βρέθηκε αντιμέτωπη με τους Γκιουλενιστές, το ISIL, το PKK και το PYD ταυτόχρονα. Στις 24 Αυγούστου, ο τουρκικός στρατός ξεκίνησε την επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη» ως απάντηση στην επίθεση του ISIL στο Γκαζιαντέπ. Τα τουρκικά χερσαία στρατεύματα υποστηρίχθηκαν από αεροπορική δύναμη μέσω ενός συνασπισμού υπό την ηγεσία των ΗΠΑ⁴⁹. Αυτή η επιχείρηση επέτρεψε στην Τουρκία να στείλει ένα σαφές μήνυμα ότι

⁴⁶ Gideon R., *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics 51/1, 1998, p.144-172

⁴⁷ B. Aras, Turkish foreign policy after July 15, Istanbul Politikalar Merkezi, February 2017, p. 7-10, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/turkish-foreign-policy-after-july-157fc40f/turkish-foreign-policy-after-july-15-7fc40f.pdf>

⁴⁸ *Roadside bomb blast kills police in Turkey's Diyarbakir*, Aljazeera, 16/01/2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/1/16/roadside-bomb-blast-kills-police-in-turkeys-diyarbakir> ⁵³
Το PKK ανέλαβε την ευθύνη για τις βομβιστικές επιθέσεις στη νοτιοανατολική Τουρκία, Euronews, 19/08/2016, διαθέσιμο στο <https://gr.euronews.com/2016/08/19/pkk-admits-it-planted-elazig-bomb-inturkey>

⁴⁹ S. Ülgen, C. Kasapoğlu, *Operation Euphrates Shield: Aims and Gains*, Carnegie Europe, 19 January 2017, <https://carnegieeurope.eu/2017/01/19/operation-euphrates-shield-aims-and-gains-pub-67754> ⁵⁵ B. Aras, Turkish foreign policy after July 15, Istanbul Politikalar Merkezi, February 2017, p. 7-10, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/turkish-foreign-policy-after-july-157fc40f/turkish-foreign-policy-after-july-15-7fc40f.pdf>

εφεξής η προστασία της εθνικής της ασφάλειας θα είναι περισσότερο επιθετική, παραμένοντας παράλληλα πιστή στις διεθνείς απαιτήσεις.

Αυτό το έμπρακτο παράδειγμα αποτελεί μια από τις πιο τρανές αποδείξεις της θεώρησης της Τουρκίας για τον εαυτό της και δικαιολογεί σε μεγάλο βαθμό τις πράξεις της τελευταίας τριετίας. Η Τουρκία θεωρεί πως κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επίλυση των προβλημάτων της περιοχής για δύο σημαντικούς λόγους: ο πρώτος σχετίζεται με την γεωγραφική της θέση και το γεγονός ότι ισορροπεί μεταξύ Ανατολής και Δύσης και το εσωτερικό της αποτελείται από έναν συνδυασμό μουσουλμανικού πλειοψηφικού πληθυσμού και κοσμικής κρατικής δομής. Ο δεύτερος, αφορά στον έντονο θρησκευτικό προσανατολισμό των τελευταίων ετών. Δηλαδή, ως μουσουλμανική χώρα, θεωρεί τον εαυτό της εκπρόσωπο του Ισλάμ στη Δύση, αλλά και προστάτιδα του από τις νεοεμφανιζόμενες αποκλίνουσες, ριζοσπαστικές ομάδες που λειτουργούν υπό το πρόσχημα του Ισλάμ, όπως το ISIL και οι Γκιουλενιστές⁵⁵.

Πέρα από την περιφερειακή της ανάμειξη, η Τουρκία τα τελευταία χρόνια έχει εκφράσει έντονα την ανάγκη της για μεταρρυθμίσεις και στη διεθνή τάξη. Ο Πρόεδρος Ερντογάν έχει επαναλάβει συχνά την άποψή του ότι η σύνθεση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ είναι άδικη. Η Τουρκία ζήτησε επείγουσα μεταρρύθμιση του ΣΑ, επικρίνοντας την εξουσία που κατανέμεται στα μόνιμα κράτη μέλη μέσω του δικαιώματος αρνησικυρίας. Το επιχείρημα είναι ότι η μοίρα όλων των εθνών βρίσκεται στα χέρια αυτών των πέντε δυνάμεων, οι οποίες λαμβάνουν συνεχώς πολιτικές αποφάσεις, χωρίς να επιλύουν κανένα πρόβλημα. Με άλλα λόγια, αυτά τα πέντε μέλη, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ρωσία και η Κίνα δεν αντιπροσωπεύουν δίκαια τις διάφορες περιοχές και πληθυσμούς του κόσμου. Ως απάντηση σε αυτή την ανισορροπία, η Τουρκία πρότεινε την εκπροσώπηση μεγαλύτερων ομάδων, όπως οι Μουσουλμάνοι, ενώ πρόσφατα πρότεινε το ΣΑ να έχει την ακόλουθη δομή: 20 μόνιμα μέλη με ίσα δικαιώματα ψήφου. Κάθε δύο χρόνια αυτά τα μόνιμα μέλη θα πρέπει να αντικαθίστανται από άλλα είκοσι μέλη, διασφαλίζοντας έτσι την παρουσία αυτών των ομάδων και περιφερειών που σήμερα υποεκπροσωπούνται⁵⁰.

⁵⁰ Çevik I., *Erdoğan and Trump on different frequencies*, Daily Sabah, 20/09/2017, διαθέσιμο στο <https://www.dailysabah.com/columns/ilnur-cevik/2017/09/20/erdogan-and-trump-on-differentfrequencies>

Β ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η γεωπολιτική σημασία της Ανατολικής Μεσογείου:

Η Ανατολική Μεσόγειος βρίσκεται στα δυτικά του 27^{ου} μεσημβρινού και καλύπτει μια έκταση περίπου 90.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Πρόκειται για μια «διασταύρωση» υψηλής γεωπολιτικής και στρατηγικής σημασίας, η οποία βρίσκεται σε πολύ κεντρική τοποθεσία σε σχέση με τις ηπείρους της Ασίας, της Ευρώπης και της Αφρικής, όπου δίνει πρόσβαση στη μεταφορά ενεργειακών αποθεμάτων από την Μέση Ανατολή, τον Καύκασο και την κεντρική Ασία στην Ευρώπη. Γενικότερα, η Ανατολική Μεσόγειος θεωρείται ως ένα σπουδαίο πεδίο δράσης με ατελείωτες διασυνδεδεμένες θαλάσσιες και χερσαίες διαδρομές, κάτι που πρακτικά σημαίνει ότι οι μεταφορές διευκολύνονται σε μεγάλο βαθμό⁵¹. Η Ανατολική Μεσόγειος χρησιμεύει ως ο θαλάσσιος εμπορικός δρόμος που συνδέει την Ανατολή με τη Δύση, δεδομένης της έκτασης της μέχρι τη Μεσοποταμία και την Εγγύς Ανατολή μέσω Τουρκίας και Συρίας, αλλά και στην Αραβική Χερσόνησο και στον Περσικό Κόλπο μέσω της Διώρυγας του Σουέζ⁵². Σήμερα, το 20% του πετρελαίου και το 30% του παγκόσμιου εμπορίου ταξιδεύουν μέσω της διώρυγας του Σουέζ. Παράλληλα, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί μία από τις πιο τεταμένες περιοχές στον κόσμο σήμερα. Αυτό συμβαίνει γιατί αφενός προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες σε τομείς όπως η περιφερειακή και παγκόσμια συνεργασία, παρέχοντας οικονομικά οφέλη, αυξάνοντας την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και διατηρώντας το περιβάλλον σταθερότητας, αφετέρου εξαιτίας της πολύπλοκης δομής της πυροδοτεί ένα συνεχές ανταγωνιστικό περιβάλλον⁵³.

Ωστόσο, η σημασία της Ανατολικής Μεσογείου δεν επανεκτιμήθηκε την τελευταία διετία. Ήδη από τον 19^ο και 20^ο αιώνα είχε αξιολογηθεί και αξιοποιηθεί από τους Βρετανούς και έπαιξε σημαντικό ρόλο στις δραστηριότητες και την αποικιακή πολιτική της αυτοκρατορίας στην ευρύτερη περιοχή. Ένα έμπρακτο παράδειγμα είναι η σύσταση της Υπηρεσίας Ειδικών Πληροφοριών Ανατολικής Μεσογείου (Eastern Mediterranean Special Intelligence Bureau – EMSIB) το 1910, με βασική αποστολή την συλλογή πληροφοριών για χώρες της Μέσης Ανατολής⁶⁰.

Αρκετά χρόνια αργότερα και πιο συγκεκριμένα, κατά τα τελευταία χρόνια της ψυχροπολεμικής περιόδου, η ταυτότητα της Ανατολικής Μεσογείου επανεκτιμήθηκε, όταν οι ΗΠΑ την ανήγαγαν σημείο- «κλειδί» για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας στη Μέση Ανατολή, ενώ παράλληλα θεωρήθηκε ότι η δυσκολία πρόσβασης στη Μεσόγειο, θα αποδυνάμωνε περαιτέρω τη σοβιετική παρουσία στην περιοχή, προκαλώντας σημαντικό πλήγμα στην γενικότερη επιρροή της⁵⁴.

⁵¹ Ζ. Τζιάρρας, *Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο, Τουρκία, Κύπρος και δίκτυα συνεργασίας σε μια «νέα» υπό-περιφέρεια*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2020, σελ.55-6

⁵² Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*, Bilge Strateji, 4(6), 2012, p. 4

⁵³ Br. Tertrais, *Whose Sea? Untangling the Eastern Mediterranean Great Game*, Institut Montaigne, 8 October 2020, διαθέσιμο στο <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/whose-sea-untangling-easternmediterranean-great-game> ⁶⁰ Ζ. Τζιάρρας, ό.π., σελ. 53-4

⁵⁴ Ζ. Τζιάρρας, ό.π., σελ. 54-5

Η Κύπρος είναι το σημαντικότερο νησί της Ανατολικής Μεσογείου, τόσο γεωπολιτικά όσο και γεωστρατηγικά, διότι ελέγχει την πρόσβαση στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο, λειτουργώντας ως «πύργος ελέγχου» για όλες τις χώρες της Μέσης Ανατολής: Τουρκία, Συρία, Λίβανος, Ισραήλ, Ιορδανία, Ιράκ και, εν μέρει, την Αίγυπτο⁵⁵. Αναμφίβολα, το νησί είναι εφελτήριο από όπου μπορεί κανείς να επέμβει σε ζώνες κρίσης στη Μέση Ανατολή. Η στρατηγική σημασία της Ανατολικής Μεσογείου είναι ακόμα περισσότερο αισθητή, όταν το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο μεταφέρονται από την Κασπία στις παγκόσμιες αγορές. Ο πετρελαιοαγωγός Μπακού-Τυφλίδα-Τσεϊχάν μήκους 1.768 χιλιομέτρων, ο οποίος παραδίδει πετρέλαιο από τον τερματικό σταθμό Σανγκαχάλ του Αζερμπαϊτζάν μέσω Τουρκίας και Γεωργίας στο θαλάσσιο τερματικό σταθμό του Τζεϊχάν στο Ισκεντερούν, αποτελεί σημαντικό επίκεντρο στρατηγικών ενεργειακών αντιπαλοτήτων στην Ανατολική Μεσόγειο⁵⁶.

Τις τελευταίες δεκαετίες, ύστερα από την υποψία αρχικά και έπειτα από την ανακάλυψη πηγών υδρογονανθράκων, η στρατηγική ισχύς της Ανατολικής Μεσογείου αποτέλεσε «μήλον της έριδος» για τα κράτη τα οποία βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή. Οι μελέτες ενεργειακής εξερεύνησης στην Ανατολική Μεσόγειο ήδη από το 2008 είχαν ως αποτέλεσμα την ανακάλυψη σημαντικών ποσοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου. Χάρη σε αυτές τις ανακαλύψεις, η Ανατολική Μεσόγειος έχει γίνει ένα δυνητικά σημαντικό κέντρο μεταφοράς ενέργειας. Ταυτόχρονα, δεδομένου ότι αποτελεί «πύλη» προς τη Μέση Ανατολή, η ανακάλυψη ενεργειακών πόρων έχει άμεσες επιπτώσεις στην παγκόσμια γεωπολιτική σκακιέρα. Επιπλέον, οι χώρες της Ανατολικής Μεσογείου έχουν έρθει αντιμέτωπες με πολιτικά ζητήματα, εσωτερικές αναταραχές και συνοριακές συγκρούσεις, ειδικά μετά την Αραβική Άνοιξη. Η εμφάνιση αυτών των νέων περιφερειακών, εθνικών και διεθνών συγκρούσεων δεν πρέπει να θεωρείται σύμπτωση σε καμία περίπτωση.

Η ενεργειακή έκρηξη που προκλήθηκε επιδείνωσε τους υφιστάμενους ανταγωνισμούς της περιοχής, αλλά άνοιξε και το δρόμο για νέες συμμαχίες. Αναφορικά με τη Τουρκία, αρκετά σοβαρές ήταν οι επιπτώσεις στη σχέση της με την ΕΕ, τις ΗΠΑ και άλλα γειτονικά κράτη. Σε κάθε περίπτωση, η παρουσία της Τουρκίας τα δύο τελευταία έτη ήταν αρκετά ισχυρή στη περιοχή, δεδομένων των μεγάλων αναγκών που παρουσιάζει σε φυσικό αέριο. Σύμφωνα με τον Φίλη : *«Αν ο βιομηχανικός κλάδος μπορεί να θεωρηθεί η καρδιά της οικονομίας και αυτός των μεταφορών το αγγειακό σύστημα, τότε ο αντίστοιχος της ενέργειας είναι σίγουρα το αίμα που δίνει ζωή και επιτρέπει την ομαλή λειτουργία της οικονομίας. Οι επτά από τις δέκα μεγαλύτερες εταιρείες της Τουρκίας προέρχονται από τον ενεργειακό τομέα. Τα μέχρι στιγμής γνωστά και διαθέσιμα ενεργειακά αποθέματα είναι ασήμαντα σε μέγεθος μπροστά στις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της Τουρκίας σε ενεργειακούς κλάδους⁵⁷»*.

Επιπλέον, δεδομένης της τεταμένης κατάστασης που επικρατεί στη περιοχή τουλάχιστον τη τελευταία δεκαετία, δόθηκε η αφορμή ανάμειξης σε μεγάλες δυνάμεις,

⁵⁵ D. Yıldız, *Tarihi Geçmiş, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2007, p. 61

⁵⁶ M. Aksoy, “Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti”, İNSAMER, Eylül 2016, s. 10-12

⁵⁷ K. Φίλης, *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα, 2019, σελ. 55

όπως πχ η Ρωσία, η οποία εισήλθε στην περιοχή στον απόηχο της Συριακής κρίσης. Αυτό έχει εντείνει τον ρόλο της Ανατολικής Μεσογείου ως περιοχής σύγκρουσης και ανάγκασε την Τουρκία να επανεξετάσει πολλές από τις πολιτικές της. Η παράνομη μετανάστευση της Μεσογείου που ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης και της συριακής κρίσης επιβεβαίωσε τη στρατηγική σημασία της περιοχής για την Τουρκία και την ΕΕ. Τα τεράστια ενεργειακά αποθέματα της περιοχής έχουν εξαιρετική σημασία για την ΕΕ εξαιτίας της ανεξαρτητοποίησης που μπορούν να της προσφέρουν στο μέλλον, όπου οι απαιτήσεις για εισαγωγές φυσικού αερίου έχουν αυξηθεί μετά το 2020 λόγω της μείωσης της εγχώριας παραγωγής και της λήξης των μακροπρόθεσμων συμβολαίων με τη Νορβηγία και τη Ρωσία⁵⁸. Έτσι, η Ανατολική Μεσόγειος δίνει στην Ευρώπη την ευκαιρία να διαφοροποιηθεί τόσο στον ενεργειακό εφοδιασμό όσο και στους εμπορικούς δρόμους.

Τέλος, η Μεσόγειος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην Πρωτοβουλία μιας ζώνης και ενός δρόμου (Belt and Road Initiative- (BRI) της Κίνας. Λόγω της γεωγραφικής θέσης και των οικονομικών της πλεονεκτημάτων, η Διώρυγα του Σουέζ σε ορισμένες περιπτώσεις έχει αντικαταστήσει τη Διώρυγα του Παναμά ως τρόπο μεταφοράς εμπορευμάτων από την Ασία στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για μεγάλα πλοία μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων και εξηγεί γιατί η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναλάβει κεντρικό ρόλο στη θαλάσσια συνιστώσα του BRI της Κίνας⁵⁹.

Η ανακάλυψη των κοιτασμάτων και η ένταση στις εξωτερικές σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών: Οι πόροι υδρογονανθράκων αποτελούν εδώ και πολύ καιρό έναν από τους σημαντικότερους τομείς ενδιαφέροντος για τη διεθνή πολιτική, λόγω της ευρείας χρήσης και της στρατηγικής τους σημασίας. Αν μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε μια παρομοίωση ώστε να καταδείξουμε τη σημαντικότητα της ενέργειας, θα την παρομοιάζαμε ως το αίμα που ρέει στις φλέβες του οικονομικού συστήματος. Άλλωστε, οι ενεργειακές πηγές υδρογονανθράκων είναι οι πρωταρχικοί και απαραίτητοι πόροι πρώτων υλών για τομείς όπως αυτός της υγείας και της βιομηχανίας, ήδη από τον 20^ο αιώνα. Αυτό που καθιστά την ενέργεια πρωταρχικό μέλημα της διεθνούς πολιτικής είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακόμη εναλλακτική λύση σε αυτούς τους σπάνιους πόρους. Παράλληλα με την ανάπτυξη της πληθυσμιακής αύξησης, της τεχνολογίας, της αστικοποίησης και της εκβιομηχάνισης σε όλο τον κόσμο, η κατανάλωση ενέργειας αυξάνεται κατά 2,3% κάθε χρόνο. Στον σημερινό κόσμο, οι αλλαγές στην ενεργειακή κυκλοφορία και οι πολιτικές που ακολουθούν οι χώρες επηρεάζουν τις γεωπολιτικές καταστάσεις των χωρών. Η συνεργασία ή ο ανταγωνισμός μεταξύ χωρών αναγκάζει τις χώρες να αναπτύξουν νέα σχέδια και στρατηγικές και να δημιουργήσουν νέες εταιρικές σχέσεις. Έτσι, αποτελεί ζωτική

⁵⁸ European Parliament, *Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?* Directorate-General for External Policies- Policy Department, June 2017, pp. 5

⁵⁹ F. P. van der Putten, *Infrastructure and Geopolitics: China's Emerging Presence in the Eastern Mediterranean*, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 18(4), 2016, p. 339

σημασία για τα κράτη να μπορούν να περιστρέφουν τον τροχό της παραγωγής χωρίς διακοπή⁶⁰.

Η ταχέως αναπτυσσόμενη τουρκική βιομηχανία απαιτεί μια ολοένα αυξανόμενη ποσότητα πόρων για να μπορέσει να λειτουργήσει. Επιπλέον, ένας από τους εθνικούς στόχους για τη συμπλήρωση 100 χρόνων από την ίδρυση του κράτους το 2023, είναι η μετατροπή της Τουρκίας σε ενεργειακό κέντρο διανομής ενέργειας στις διεθνείς αγορές. Επί της ουσίας, επιδιώκει να γίνει ένας «διάδρομος» μεταφοράς μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ως εκ τούτου, η επιθυμία της πρωτοκαθεδρίας στα δικαιώματά των ενεργειακών πόρων της περιοχής και η μεταφορά τους στις διεθνείς αγορές μέσω της Τουρκίας είναι μεταξύ των παραγόντων που διαμορφώνουν την τουρκική εξωτερική πολιτική⁶¹.

Η πρώτη ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην περιοχή πραγματοποιήθηκε το 1969 στην περιοχή Abu Qir-1, μια περιοχή η οποία υπάγεται στη δικαιοδοσία της Αιγύπτου⁶². Η συγκεκριμένη εξέλιξη έδωσε το έναυσμα για την εκκίνηση των ενεργειακών ανταγωνισμών στην περιοχή. Ωστόσο, το υψηλό κόστος των γεωτρήσεων σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια της τεχνολογίας της εποχής, εμπόδισαν την επέκταση της εξερεύνησης⁷⁰. Το 2000, οι εταιρείες British Gas και Consolidated Contractors International Company (CCC) ανακοίνωσαν την ανακάλυψη φυσικού αερίου στην περιοχή. Παρά τις πολύχρονες απόπειρες διαπραγματεύσεων της British Gas με το Ισραήλ, η εξόρυξη του φυσικού αερίου δεν κατέστη δυνατή⁶⁴.

Η Noble Energy δραστηριοποιείται στη θαλάσσια δικαιοδοσία του Ισραήλ από το 1998, ενώ το 2000 πραγματοποίησε την πρώτη υπεράκτια ανακάλυψη υδρογονανθράκων του Ισραήλ στο οικόπεδο Mari-B. Το απόθεμα του κοιτάσματος υπολογίζεται σε 28 δισεκατομμύρια m³⁶⁵. Λίγα χρόνια μετά από αυτή την ανακάλυψη έγινε μία νέα. Το 2009 ανακαλύφθηκε το κοιτάσμα Tamar, με εκτιμώμενο αποθεματικό 318 δισεκατομμυρίων m³. Πρόκειται για το μεγαλύτερο υπεράκτιο κοιτάσμα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε το 2009. Το 2011 ήταν η χρονιά της

⁶⁰ M. Klare, *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, Metropolitan books, New York, 2008, p. 15-7

⁶¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Türkiye'nin Enerji Stratejisi*, 2008, διαθέσιμο στο

http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Turkiyenin_Enerji_Stratejisi_Ocak2008.pdf

⁶² Oil Majors See Huge Opportunity In Eastern Mediterranean, Oil Price, 20 April 2017, διαθέσιμο στο <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Oil-Majors-See-Huge-Opportunity-In-EasternMediterranean.html>

⁶³ -2006 *Türkiye Enerji Raporu*, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi, Aralık 2007, Ankara, s. 2, https://www.dunyaenerji.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/Enerji_Raporu_20052006.pdf

⁶⁴ I. Barzak, *Arafat: Natural Gas Good For Economy*, APNEWS, 27 September 2000, διαθέσιμο στο <https://apnews.com/article/428946bb0f1e30805e3cb3bdeb51e031>

⁶⁵ *Noble Energy starts natural gas production from Mari-B field*, Offshore Magazine, 30 December 2003, διαθέσιμο στο <https://www.offshore-mag.com/home/article/16771037/noble-energy-startsnatural-gas-production-from-marib-field>

μεγαλύτερης εξερεύνησης στις θαλάσσιες περιοχές του Ισραήλ και ανακοινώθηκε ότι το κοίτασμα Leviathan, έχει απόθεμα 606 δισεκατομμυρίων m³⁶⁶.

Όλα τα βλέμματα στράφηκαν στην περιοχή, όταν το 2010 δημοσιεύθηκε η έκθεση του Αμερικανικού Γεωλογικού Ινστιτούτου (USGS) και αφορούσε στους πόρους υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου. Στην έκθεση, εκτιμήθηκαν περίπου 3,5 δισεκατομμύρια βαρέλια (476 εκατομμύρια τόνοι) αργού πετρελαίου και 10 τρισεκατομμύρια m³ αποθεμάτων φυσικού αερίου⁶⁷. Μετά τις ανακαλύψεις του Ισραήλ, η πρώτη ανακάλυψη φυσικού αερίου το 2011 από τη Noble Energy και την ισραηλινή εταιρεία Delek Drilling στο οικόπεδο 12 της ελληνοκυπριακής διοίκησης άρχισε να επιβεβαιώνει εμπράκτως την έκθεση. Απόδειξη της ύπαρξης ενεργειακών πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο την τελευταία περίοδο αποτελούσε η ανακάλυψη κοιτασμάτων σε περιοχή δικαιοδοσίας της Αιγύπτου. Η ιταλική ενεργειακή εταιρεία ENI, ως αποτέλεσμα των εργασιών εξερεύνησης που ξεκίνησε με την άδεια που έλαβε το 2014, αποκάλυψε το 2015 ότι στο κοίτασμα Zohr έχει ανακαλυφθεί φυσικό αέριο με εκτιμώμενη ποσότητα 850 δις m³⁶⁸.

Αναφορικά με την Κύπρο, το 2017 ανακοινώθηκε η συνεργασία της ExxonMobil Exploration and Production Cyprus (Offshore) Limited και της Qatar Petroleum International Upstream LLC και στις 28 Φεβρουαρίου 2019 δημοσιοποιήθηκε ότι η ανακάλυψη έγινε στο οικόπεδο 10 και έχει υπολογιστεί ότι υπάρχει φυσικό αέριο σε ποσότητα των 142-227 m³⁶⁹. Το 2018, οι έρευνες των εταιρειών ENI Cyprus Limited και TOTAL E&P Cyprus BV στο 6^ο οικόπεδο της ελληνοκυπριακής δικαιοδοσίας είχε ως αποτέλεσμα την ανακάλυψη φυσικού αερίου-η ποσότητα του δεν είναι πολύ μεγάλη. Σύμφωνα με τις ανακαλύψεις των τελευταίων ετών, υπολογίζεται ότι η συνολική ποσότητα των αποθεμάτων της περιοχής ξεπερνά τα 2 τρισεκατομμύρια m³. Λαμβάνοντας υπόψη ότι υπάρχουν συνολικά 196,9 τρισεκατομμύρια m³ αποδεδειγμένα αποθέματα στον κόσμο μέχρι το τέλος του 2018⁷⁰, φαίνεται ότι η λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου αποτελεί ήδη το 1,15% των παγκόσμιων αποθεμάτων.

Διεθνές Δίκαιο Θάλασσας: Η ανακάλυψη πηγών υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο, άνοιξε το δρόμο τόσο για τη διαμόρφωση νέων τομέων συνεργασίας όσο

⁶⁶ Delek Group Announces Consolidated Results for the Second Quarter of 2017, 30 August 2017, Bloomberg.com, διαθέσιμο στο <https://www.bloomberg.com/press-releases/2017-08-30/delek-groupannounces-consolidated-results-for-the-second-quarter-of-2017>

⁶⁷ Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, Geological Survey Fact Sheet 2010-3014

⁶⁸ Eni begins producing from Zohr, the largest ever discovery of gas in the Mediterranean Sea, 20 December 2017, διαθέσιμο στο <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2017/12/eni-beginsproducing-from-zohr-the-largest-ever-discovery-of-gas-in-the-mediterranean-sea.html>

⁶⁹ ExxonMobil makes natural gas discovery offshore Cyprus, Exxon Mobil, 28 February 2019, διαθέσιμο στο https://corporate.exxonmobil.com/news/newsroom/news-releases/2019/0228_exxonmobil-makes-natural-gas-discovery-offshore-cyprus

⁷⁰ BP p.l.c. Group results Fourth quarter and full year 2019, 4 February 2020, p. 31, διαθέσιμο στο <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/investors/bp-fourthquarter-2019-results.pdf>

και για τη δημιουργία διμερών συμμαχιών μεταξύ των χωρών της ευρύτερης περιοχής. Ωστόσο, δεδομένου ότι όλα τα μέρη βασίζουν τους ισχυρισμούς τους στο διεθνές δίκαιο θαλάσσης, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε ορισμένες έννοιες για να κατανοήσουμε την ουσία του προβλήματος. Θαλάσσιες περιοχές στο διεθνές δίκαιο ορίζονται οι περιοχές οι οποίες υπόκεινται σε εθνική δικαιοδοσία και σε εκείνες που δεν υπόκεινται σε εθνική δικαιοδοσία, δηλαδή οι ανοιχτές θάλασσες, ο βυθός του ωκεανού και κάτω από αυτό το σημείο. Αυτές οι περιοχές γίνονται αποδεκτές ως κοινή ιδιοκτησία όλης της ανθρωπότητας. Οι θαλάσσιες περιοχές που υπόκεινται σε εθνική δικαιοδοσία είναι οι περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας ενός κράτους και περιλαμβάνει χωρικά ύδατα, διεθνή στενά, ύδατα αρχιπελάγους, συνεχόμενη ζώνη, αποκλειστική οικονομική ζώνη και υφαλοκρηπίδα. Σε αυτούς τους τομείς, τα κράτη έχουν κάποια δικαιώματα που απορρέουν από την κυριαρχία τους και χρησιμοποιούν νομικά καθορισμένες αρχές⁷¹. Οι θαλάσσιες περιοχές, η υφαλοκρηπίδα και η αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ) είναι πρωταρχικής σημασίας όσον αφορά τις διαφορές θαλάσσιας δικαιοδοσίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Τα σημαντικότερα μέχρι σήμερα ανεπίλυτα ζητήματα ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Τουρκία, τα οποία πυροδότησαν εν πολλοίς τη κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο είναι αρχικά η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, η οποία συνιστά τη βασική διαφωνία ανάμεσα στα δύο κράτη, η οριοθέτηση των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών, η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 νμ, η αποστρατικοποίηση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, οι αντιρρήσεις της Τουρκίας αναφορικά με τον καθορισμό του εύρους του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου κλπ.⁷² Το «μεγάλο αγκάθι» στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, η υφαλοκρηπίδα, ορίζεται από την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας του 1982 στο άρθρο 76: «*Η υφαλοκρηπίδα ενός παράκτιου κράτους αποτελείται από το θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφός του που εκτείνεται πέραν της χωρικής του θάλασσας καθ' όλη την έκταση της φυσικής προέκτασης του χερσαίου του εδάφους μέχρι του εξωτερικού ορίου του υφαλοπλαισίου ή σε μια απόσταση 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας όπου το εξωτερικό όριο του υφαλοπλαισίου δεν εκτείνεται μέχρι αυτή την απόσταση. [...] Το παράκτιο κράτος καθορίζει τα εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας του, όπου αυτή εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας, με ευθείες γραμμές που δεν υπερβαίνουν σε μήκος τα 60 ναυτικά μίλια και που συνδέουν σταθερά σημεία, οριζόμενα από συντεταγμένες πλάτους και μήκους*»⁷³.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ρούκουνας, επί της ουσίας, η Σύμβαση του 1982 επιβεβαίωσε αυτό που είχε οριστεί από τη Σύμβαση του 1958 με τη διαφορά ότι «*η Τρίτη Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας εισήγαγε στη Σύμβαση ΔΘ 1982 ένα πολύπλοκο σύστημα καθορισμού των εξωτερικών ορίων της υφαλοκρηπίδας, που δεν ανταποκρίνεται σε γεωλογικά ή άλλα επιστημονικά δεδομένα, αλλά εκφράζει πολιτικούς συμβιβασμούς, που αποβλέπουν στην όσο το δυνατό μεγαλύτερη έκταση της υφαλοκρηπίδας των κρατών που έχουν*

⁷¹ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, 1982, διαθέσιμο στο [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=PT](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=PT)

⁷² Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

⁷³ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, 1982, διαθέσιμο στο [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=PT](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=PT)

ευεργετηθεί από τη φύση. Αυτό δε, για να επιτευχθεί συμβιβαστική λύση σε άλλους τομείς του δικαίου θάλασσας»⁷⁴. Η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο κράτος στη Σύμβαση του 1982, σε αντίθεση με την Τουρκία, η οποία δεν έχει υπογράψει ούτε έχει κυρώσει κάποια από αυτές τις συνθήκες περί Δικαίου Θαλάσσης.

Αναφορικά με το δικαίωμα ενός κράτους να εκμεταλλεύεται τους θαλάσσιους πόρους ρυθμίζεται επίσης από την Σύμβαση Δικαίου Θαλάσσης. Σχετικά με την οριοθέτηση της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης, το παράκτιο κράτος έχει κυριαρχικά δικαιώματα, τα οποία άπτονται της εξερεύνησης, εκμετάλλευσης, διατήρησης και διαχείρισης των φυσικών πόρων. Σύμφωνα με το άρθρο 57, «η αποκλειστική οικονομική ζώνη δεν εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας». Μερικές φορές η αποκλειστική οικονομική ζώνη συγχέεται με τον όρο «χωρικά ύδατα». Η διαφορά είναι ότι τα χωρικά ύδατα παρέχουν πλήρη κυριαρχία, ενώ η ΑΟΖ αναφέρεται στα δικαιώματα του παράκτιου κράτους κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Το άρθρο 3 της UNCLOS III δίνει σε κάθε κράτος «το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος της χωρικής του θάλασσας. Το εύρος αυτό δεν υπερβαίνει τα δώδεκα ναυτικά μίλια, μετρούμενα από γραμμές βάσεως καθοριζόμενες σύμφωνα με την παρούσα σύμβαση»⁷⁵.

Η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 μίλια, θα αποτελούσε «casus belli» για την τουρκική πλευρά, καθώς, σύμφωνα με τη γείτονα, «το Αιγαίο θα γινόταν «ελληνική θάλασσα». Όσον αφορά τα δικαιώματα των νησιών, και εδώ οι θέσεις Ελλάδας και Τουρκίας έρχονται σε σύγκρουση. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι τα νησιά έχουν τα ίδια δικαιώματα με την ηπειρωτική επικράτεια. Ως εκ τούτου, οι αποκλειστικές οικονομικές ζώνες της Ελλάδας είναι καθορισμένες μεταξύ των ελληνικών νησιών στα ανατολικά του Αιγαίου και της τουρκικής ηπειρωτικής επικράτειας. Η Τουρκία από την άλλη διαφωνεί με αυτό, υποστηρίζοντας ότι παρόλο που η UNCLOS III εκχωρεί κατ' αρχήν τα ίδια δικαιώματα στα νησιά όπως και στην ηπειρωτική επικράτεια, αυτά τα δικαιώματα δεν μπορούν να διεκδικηθούν στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Τα δικαιώματα των νησιών ορίζονται σαφώς στην UNCLOS III στο άρθρο 121: «η χωρική θάλασσα, η συνορεύουσα ζώνη, η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η υφαλοκρηπίδα μιας νήσου καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης που εφαρμόζονται στις άλλες ηπειρωτικές περιοχές»⁷⁶

Είναι σαφές και πλήρως αποδεκτό ότι το Δίκαιο της Θάλασσας επιτρέπει διάφορες ερμηνείες. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η Τουρκία εφάρμοσε την αρχή της μέσης γραμμής όταν συνήψε το μνημόνιο για τις θαλάσσιες ζώνες με τη Λιβύη – θα το εξετάσουμε στη συνέχεια της εργασίας. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία υποστηρίζει ότι επιζητά μια δίκαιη λύση και προσθέτει ότι η ελληνική ερμηνεία των θαλάσσιων ζωνών αγνοεί το γεγονός ότι η Τουρκία, ως η χώρα με τη μεγαλύτερη ακτογραμμή της Ανατολικής Μεσογείου, βρίσκεται σε μειονεκτική θέση από την ελληνική οριοθέτηση

⁷⁴ Ε. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, 3^η έκδοση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 307

⁷⁵ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, 1982, διαθέσιμο στο [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=PT](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=PT)

⁷⁶ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, 1982, διαθέσιμο στο [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=PT](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=PT)

των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών⁷⁷. Καθώς η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση Δικαίου Θαλάσσης και εξακολουθεί να είναι επίμονος αντιρρησίας κατά των αρχών αυτής της σύμβασης, είναι αρκετά αντιφατικό από τη μία να χρησιμοποιεί ως επιχείρημα ότι η Τουρκία δεν δεσμεύεται από τους κανόνες της UNCLOS III, ώστε να οριοθετήσει τις θαλάσσιες ζώνες σύμφωνα με τις αρχές της Σύμβασης. Αφετέρου, η Τουρκία χρησιμοποίησε την αρχή της διάμεσης γραμμής όταν κήρυξε μονομερώς μια αποκλειστική οικονομική ζώνη 200 θαλάσσιων μιλίων στη Μαύρη Θάλασσα στα τέλη του 1986, όταν συνήψε τη συμφωνία οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας με τη ΤΔΒΚΒ τον Σεπτέμβριο του 2011, και όταν υπέγραψε το μνημόνιο με τη Λιβύη τον Νοέμβριο του 2019⁷⁸. Κατά συνέπεια, η Τουρκία δεσμεύεται από το εθνικό δίκαιο.

Τα αίτια και η απαρχή της κρίσης στην Ανατολική Μεσόγειο: Οι έντονες προσπάθειες της ελληνοκυπριακής διοίκησης να καθορίσει τις περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας ολόκληρου του νησιού της Κύπρου, που ξεκίνησαν τη δεκαετία του 2000, πυροδότησαν τη σύγκρουση στην περιοχή. Σ' αυτό το πλαίσιο, υπογράφηκαν συμφωνίες οριοθέτησης εκ μέρους της Κύπρου με γειτονικά κράτη και πιο συγκεκριμένα, στις 17 Φεβρουαρίου 2003, υπογράφηκε συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ με την Αίγυπτο⁷⁹, στις 17 Ιανουαρίου 2007 με τον Λίβανο⁸⁰ και στις 17 Δεκεμβρίου 2010 έγιναν συμφωνίες οριοθέτησης ΑΟΖ με το Ισραήλ⁸¹. Την επόμενη περίοδο, η περιοχή διαιρέθηκε σε 12 τεμάχια ή οικόπεδα στα νότια του νησιού και χορηγήθηκαν άδειες έρευνας, κίνηση η οποία δεν βρήκε καθόλου σύμφωνη τη Τουρκία⁸².

⁷⁷ *Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu: Doğu Akdeniz'de rotaları da kolları da biz бүkьyoruz*, TBMM Genel Kurulu'nda, 14 Aralık 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=cSg8G3yaFf4>

⁷⁸ Exchange of Notes constituting an Agreement on the Delimitation of the USSR and Turkey Economic Zone in the Black Sea 23 December 1986 - 6 February 1987, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/RUSTUR1987_EZ.PDF, Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti Arasında Akdeniz'de Kita Sahanlığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşma, <https://www.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0471.pdf>, Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122_019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf

⁷⁹ Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, 17 February 2003, διαθέσιμο στο https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGYCYP2003_EZ.pdf

⁸⁰ Οριοθέτηση ΑΟΖ, Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας – Υπηρεσία Υδρογονανθράκων, <http://www.mcit.gov.cy/meci/hydrocarbon.nsf/All/9E815E3F583AE208C225846900393B62?OpenDocument>

⁸¹ Συμφωνία μεταξύ της Κυβέρνησης του Κράτους του Ισραήλ και της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας για την Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, διαθέσιμο στο https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2_010.pdf

⁸² *Soğutma cihazlarının enerji etiketlemesine dair tebliğ*, GKRY Enerji, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2021, Sayı 31434 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210325M1-8.htm>

Η Τουρκία προσέφυγε στον ΟΗΕ, ύστερα από τη σύναψη της Συμφωνίας Ελληνοκυπριακής Διοίκησης με την Αίγυπτο το 2003 και υποστήριξε ότι οι προσπάθειες αδειοδότησης ερευνών της ελληνοκυπριακής διοίκησης είναι παράνομες και δεν θα γίνουν αποδεκτές. Οι απόψεις και οι αντιρρήσεις της Τουρκίας διαμορφώνονται γύρω από δύο βασικούς άξονες: πρώτον, ένα σημαντικό μέρος της περιοχής που καθορίζεται από τους εν λόγω περιορισμούς επικαλύπτεται με τις περιοχές της υφαλοκρηπίδας της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, δεύτερον, το να ενεργεί η ελληνοκυπριακή διοίκηση ως ο μοναδικός εκπρόσωπος του νησιού αγνοώντας τους Τουρκοκύπριους και καθορίζοντας περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας που καλύπτουν ολόκληρο το νησί είναι ασυμβίβαστο με το διεθνές δίκαιο⁸³.

Ωστόσο, και η ίδια η Τουρκία έχει συνάψει ορισμένες διακρατικές συμφωνίες σχετικά με την οριοθέτηση ΑΟΖ της περιοχής. Ειδικότερα, στις 21 Σεπτεμβρίου 2011, υπογράφηκε η συμφωνία οριοθέτησης της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας Τουρκίας-ΤΑΒΚ και άμεσα δόθηκαν άδειες έρευνας στην Turkish Petroleum Corporation (ΤΡΑΟ) και πραγματοποιήθηκαν δραστηριότητες με σεισμική εξερεύνηση και πλοία γεώτρησης⁸⁴, ενώ μάλιστα, ορισμένα πλοία προσπάθησαν να πραγματοποιήσουν σεισμική έρευνα και γεώτρηση σε αμφισβητούμενες περιοχές⁸⁵.

Τα πρώτα σημάδια της κρίσης: Ωστόσο, φτάνοντας στο σήμερα, η ένταση πυροδοτήθηκε από την υπογραφή της Θεμελιώδους Συμφωνίας «Eastern Mediterranean Natural Gas Forum (EMGF)» στις 16 Ιανουαρίου 2019, η οποία δημιούργησε έδαφος συνεργασίας για την εξερεύνηση και χρήση φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, με βασική επιδίωξη τη μετατροπή της Ανατολικής Μεσογείου σε σημαντικό ενεργειακό κέντρο. Στη συμφωνία συμμετέχουν η Αίγυπτος, η Κύπρος, η Ελλάδα, το Ισραήλ, η Ιταλία, η Ιορδανία και η Παλαιστίνη⁸⁶. Σε κάθε περίπτωση, τα πραγματικά αίτια της κρίσης είναι πιο βαθιά και θα προσπαθήσουμε να τα αναλύσουμε παρακάτω.

Ο πραγματικός λόγος για τον οποίο η Τουρκία προχώρησε σε αυτές τις κινήσεις και προκάλεσε ένταση η οποία διήρκεσε σχεδόν δύο χρόνια και λίγο έλειψε να μετατραπεί σε ένοπλη σύγκρουση, δεν είναι άλλος από την μεγάλη της εξάρτηση σε εισαγωγές ενεργειακών πηγών. Ειδικότερα, το 94% του πετρελαίου, το 99% του φυσικού αερίου και το 90% του άνθρακα εισάγεται από το εξωτερικό. Το 2019, οι εισαγωγές φυσικού αερίου της χώρας κυμάνθηκαν σε 45,2 εκατομμύρια κυβικά μέτρα και οι εισαγωγές του

⁸³ Note verbale dated 1 November 2004 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Chairman of the Committee, 6 December 2004, [file:///C:/Users/%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B1%20%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B1/Downloads/S_AC.44_2004_\(02\)_63-EN.pdf](file:///C:/Users/%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B1%20%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B1/Downloads/S_AC.44_2004_(02)_63-EN.pdf)

⁸⁴ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018 Faaliyet Raporu, https://enerji.enerji.gov.tr/Media/Dizin/SGB/tr/Faaliyet_Raporlari/2018/691837etkb_2018_yili_i%CC%87dare_faaliyet_raporu.pdf

⁸⁵ Yayı C., *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2019, s. 140-2

⁸⁶ Φόρουμ Φυσικού Αερίου της ανατολικής Μεσογείου («East Mediterranean Gas Forum – EMGF»), Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, διαθέσιμο στο <https://ypen.gov.gr/forum-fysikou-aerioutis-anatolikis-mesogeiou-east-mediterranean-gas-forum-emgf/>

πετρελαίου σε 44,8 δισεκατομμύρια τόνους⁸⁷. Η Τουρκία λαμβάνει σημαντικό μέρος των ενεργειακών πόρων κυρίως από χώρες της Ευρασίας και της Μέσης Ανατολής όπως η Ρωσία, το Ιράν και το Ιράκ. Για το λόγο αυτό, προκειμένου να μειωθεί η ενεργειακή εξάρτηση των κρατών από τις ξένες χώρες, είναι απαραίτητο να δημιουργήσουν το δικό τους αυτόνομο δίκτυο μεταφορών και την τεχνολογική υποδομή ώστε να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τους δικούς τους ενεργειακούς πόρους. Με αυτόν τον τρόπο λαμβάνονται μέτρα για τη διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας σε περίπτωση προβλημάτων όπως οι εξωτερικές πολιτικές κρίσεις, οι διεθνείς καταστροφές και το υψηλό κόστος. Η Τουρκία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί σημαντικό σημείο διέλευσης για τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου που φτάνουν στην Ευρώπη, αλλά δεν διαθέτει δικά της αποθέματα υδρογονανθράκων. Για το λόγο αυτό, όταν ληφθεί υπόψη ότι η Τουρκία πρέπει να εισάγει περίπου το 75% των ενεργειακών της αναγκών, γίνεται εμφανής η σημασία απόκτησης ελέγχου ή έστω μεριδίου των πλούσιων ενεργειακών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου. Στο πλαίσιο αυτό και δεδομένων των εθνικών στόχων για τη συμπλήρωση των 100 χρόνων από την ίδρυση της Δημοκρατίας, η Τουρκία στοχεύει να γίνει μια αυτόνομη χώρα σε ενέργεια λόγω της βιομηχανικής της παραγωγής και αυτός ο στόχος καθιστά το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου προτεραιότητα⁸⁸.

Παρόλο που τα κίνητρα της είναι αμιγώς οικονομικά, σε κάθε περίπτωση είναι και πολιτικά, δεδομένου ότι η επικράτηση της στον ενεργειακό τομέα θα συνεπάγεται αυτομάτως και την εδραίωση της πολιτικής της κυριαρχίας στην περιοχή. Τονίζοντας ότι είναι έτοιμη να συνεργαστεί με όλες τις χώρες της περιοχής εκτός από την ελληνοκυπριακή διοίκηση της Κύπρου, η Τουρκία, αναφερόμενη στις Συμφωνίες του Λονδίνου και της Ζυρίχης που υπογράφηκαν το 1960 και δεδομένου ότι είναι εγγυήτρια χώρα για λογαριασμό της ΤΔΒΚ, αντιτίθεται με κάθε ευκαιρία στις μονομερείς συμφωνίες και τις δραστηριότητες γεώτρησης της ελληνοκυπριακής διοίκησης στην Ανατολική Μεσόγειο, υποστηρίζοντας επίσης ότι έχει εξουσία και δικαίωμα επί των πόρων στην περιοχή⁸⁹.

Το 2013, η ελληνοκυπριακή διοίκηση χορήγησε άδεια εξερεύνησης υδρογονανθράκων στο οικόπεδο «3», στην κοινοπραξία που αποτελείται από τις εταιρείες ENI (πρόκειται για ιταλική εταιρεία), TOTAL (γαλλική) και KOGAS (κορεατική). Η συγκεκριμένη περιοχή συμπίπτει με τη περιοχή «F», για την οποία η ΤΔΒΚ χορήγησε άδεια έρευνας στην ΤΡΑΟ την ίδια χρονιά⁹⁰.

⁸⁷ Doğal Gaz Piyasası 2019 Yılı Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri A.O., 2020, <https://www.tpao.gov.tr/file/2106/2020-petrol-ve-dogal-gaz-sektor-raporu-47460b743c70c609.pdf>

⁸⁸ M. Z. Bodur, *Küçük Satranç Tahtası: Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?*, .21.yy Enstitüsü, 17 Mayıs 2020, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/kucuk-satranc-tahtasi-dogu-akdeniz-de-neler-oluyor>

⁸⁹ C. Yayıcı, *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*. Bilge Strateji Dergisi, 4(6), 2012, 1-70

⁹⁰ R. Maltezou, *Cyprus accuses Turkey of blocking ship again in gas exploration standoff*, Kathimerini, 23/02/2018, διαθέσιμο στο <https://www.ekathimerini.com/news/226096/cyprus-accuses-turkey-ofblocking-ship-again-in-gas-exploration-standoff/> ⁹⁸ Maltezou, 2018, ό.π.

Στις 8 Φεβρουαρίου 2018, το ερευνητικό πλοίο SAIPEM 12000 που ανήκε στην εταιρεία ENI προχώρησε σε γεωτρήσεις σε θαλάσσιες περιοχές που διεκδικεί η ΤΔΒΚ, ωστόσο αυτό δεν κατέστη δυνατό. Λίγες μέρες αργότερα, στις 23 Φεβρουαρίου, προσπάθησε ξανά, αλλά το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο⁹⁸. Λαμβάνοντας υπόψη τη συγκεκριμένη προσπάθεια, είναι σαφές ότι οι αποτυχημένες προσπάθειες γεωτρήσεων στην επίμαχη περιοχή καταδεικνύουν επί της ουσίας την επιθετική εξωτερική πολιτική της ΤΔΒΚ, ωστόσο δεν πρόκειται για κάτι περισσότερο πέρα από τις απέλπιδες προσπάθειες της Τουρκίας για τη διεκδίκηση ερευνητικών δικαιωμάτων και μεριδίου των φυσικών πόρων, παράλληλα με τη διεύρυνση της υφαλοκρηπίδας της. Μετά τη δεύτερη αποτυχημένη προσπάθεια το SAIPEM 12000 αποχώρησε από την περιοχή και κατόπιν πρωτοβουλιών της ελληνοκυπριακής διοίκησης το περιστατικό είχε απήχηση και στην ΕΕ. Ο τότε Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Τούσκ, ζήτησε από την Τουρκία να τερματίσει άμεσα τις προαναφερθείσες δραστηριότητες, ενώ τόνισε την περαιτέρω υπονόμευση των ενταξιακών της προσπάθειών στην Ένωση⁹¹. Αυτή η έκβαση καταδεικνύει δύο ζητήματα: το πρώτο είναι η ευαλωτότητα του ευρωπαϊκού συστήματος ασφαλείας και η αποσταθεροποίηση που διακυβεύεται και το δεύτερο, είναι για ακόμη μια φορά ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας της κρίσης.

Η ελληνοτουρκική κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο: Η ελληνοτουρκική κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο ξεκίνησε ύστερα από την ανακοίνωση της 16^{ης} Οκτωβρίου 2018, όταν η Τουρκία ανακοίνωσε ότι το ερευνητικό σκάφος BHP της εταιρείας ΤΡΑΟ θα πραγματοποιήσει σεισμικές έρευνες στην περιοχή Güzelyurt, στα νότια της Αττάλειας⁹². Η αντίδραση του ελληνικού ΥΠΕΞ ήταν άμεση και καταδικαστέα, δηλώνοντας πως «για τη διενέργεια ανάλογων ερευνών στην ελληνική υφαλοκρηπίδα απαιτείται άδεια από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές. Επιπλέον, η ευθύνη έκδοσης της σχετικής Navtex ανήκει στην αρμοδιότητα των ελληνικών αρχών⁹³». Αφότου το πλοίο της BHP ξεκίνησε τις ερευνητικές του δραστηριότητες, στις 18 Οκτωβρίου η ελληνική φρεγάτα Νικηφόρος Φωκάς προσπάθησε να το αποτρέψει να συνεχίσει μέσω ελιγμών, ωστόσο αυτή η απόπειρα αποτράπηκε από τα πολεμικά πλοία που το συνόδευαν. Στη συνέχεια, η ελληνική φρεγάτα άρχισε να παρακολουθεί το ερευνητικό πλοίο και τα τουρκικά πολεμικά πλοία από ορισμένη απόσταση.

Το κλίμα άρχισε να γίνεται περισσότερο τεταμένο όταν στις 21 Ιουλίου 2020 η Τουρκία ανακοίνωσε ότι το ερευνητικό πλοίο Oruç Reis πρόκειται να διενεργήσει νέες

⁹¹ Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τα Δυτικά Βαλκάνια και για τις ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο πέλαγος, 22 Μαρτίου 2018, διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22march-2018/>

⁹² Turk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Osinografi Dairesi Başkanlığı, SHOD, 1032/18, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-of-navigation/navigationalwarnings/antalya-navtex-station/23-all-stations/antalya-navtex-station

⁹³ Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την νέα παράνομη τουρκική NAVTEX, Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, Τετάρτη, 17 Οκτωβρίου 2018, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/anakoinose-ypourgeiou-exoterikon-skhetika-me-tennea-paranome-tourkike-navtex.html>

σεισμικές έρευνες στην περιοχή για διάστημα τριών περίπου μηνών⁹⁴. Σε απάντηση αυτής της ενέργειας, η Ελλάδα έκανε λόγο για μη εξουσιοδοτημένες και παράνομες δραστηριότητες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα και εν τέλει η επιχείρηση ματαιώθηκε ως πράξη καλής θελήσεως εκ μέρους της Τουρκίας⁹⁵. Η κρίση κλιμακώθηκε μετά τη δημοσιοποίηση της Συμφωνίας οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας-Αιγύπτου, στις 6 Αυγούστου 2020. Η Αίγυπτος είναι μια χώρα η οποία διαθέτει μεγάλες ακτές στα νότια της Ανατολικής Μεσογείου και πρόκειται για τη μόνη χώρα με την οποία τόσο η Τουρκία όσο και η Ελλάδα προσπαθούσαν να συνάψουν συμφωνίες εδώ και πολλά χρόνια. Η οργή της Τουρκίας ήταν άμεση, δεδομένου ότι η ελληνο-αιγυπτιακή Συμφωνία προσέκρουε στην τουρκολιβική, η οποία είχε υπογραφεί πρωθύστερα. Η εξέλιξη αυτή εξέπληξε και δυσαρέστησε την Τουρκία σε τέτοιο βαθμό, ώστε άμεσα προχώρησε σε ανακοίνωση σχετικά με τη διεξαγωγή σεισμικών ερευνών σε αμφισβητούμενη περιοχή που είχε δεσμεύσει σε προηγούμενη NAVTEX, αλλά δεν είχε επισκεφτεί, για το διάστημα 10-23 Αυγούστου 2020⁹⁶.

Ο Έλληνας Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού διέκοψε την επίσκεψη του στην Κύπρο και επέστρεψε εσπευσμένα στη χώρα, ενώ δυνάμεις του ελληνικού πολεμικού ναυτικού αναπτύχθηκαν στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Η κατάσταση κλιμακώθηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε η πιθανότητα σύγκρουσης ήταν αρκετά υψηλές. Μάλιστα, εκείνη τη περίοδο λίγο έλειψε να σημειωθεί θερμό επεισόδιο, όταν στις 13 Αυγούστου η τουρκική φρεγάτα ονόματι «Kemal Reis» προσπάθησε να εμβολίσει την ελληνική φρεγάτα «Λήμνος». Τα χειρότερα αποφευχθήκαν ύστερα από ελιγμό της ελληνικής πλευράς⁹⁷. Η διαμεσολάβηση της Γερμανίδας καγκελαρίου Μέρκελ κατεύνασε τα πνεύματα. Εν τέλει, ο αριθμός των εκατέρωθεν πολεμικών πλοίων μειώθηκε σημαντικά τις επόμενες μέρες και η ελληνική πλευρά δήλωνε έτοιμη να εκκινήσει διαπραγματεύσεις. Από την άλλη, ο εκπρόσωπος της τουρκικής Προεδρίας Ιμπραϊμ Καλίν επιβεβαίωσε ότι η Γερμανίδα Καγκελάρια έπαιξε εποικοδομητικό ρόλο

⁹⁴ Turk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Osinografi Dairesi Başkanlığı, SHOD, 0977/20, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-of-navigation/navigationalwarnings/antalya-navtex-station/23-all-stations/antalya-navtex-station

⁹⁵ Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την νέα παράνομη τουρκική NAVTEX, Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, Τρίτη, 21 Ιουλίου 2020, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/anakoinose-ypourgeiou-exoterikon-skhetika-metennea-paranome-tourkike-navtex-21072020.html> και QA-74, 10 August 2020, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the Press Release of the Ministry of Foreign Affairs of Greece dated 10 August 2020 on the Activities of Oruç Reis, 10 August 2020, διαθέσιμο στο https://www.mfa.gov.tr/sc_-74_-yunanistandb-nin-oruc-reis-in-faaliyetlerine-dair-aciklamasi-hk-sc.en.mfa

⁹⁶ Turk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Osinografi Dairesi Başkanlığı, SHOD, 1024/20, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-of-navigation/navigationalwarnings/antalya-navtex-station/23-all-stations/antalya-navtex-station

⁹⁷ M. Kambas, T. Gumrukcu, *Greek, Turkish warships in 'mini collision' Ankara calls provocative*, Reuters, 14 August 2020, διαθέσιμο στο <https://www.reuters.com/article/us-greece-turkey-warshipsidUSKCN25A161>

στη διαδικασία και δήλωσε ότι η Τουρκία είναι έτοιμη να διαπραγματευτεί το θέμα με την Ελλάδα χωρίς προϋποθέσεις⁹⁸.

Καθόλη τη διάρκεια παραμονής του Oruç Reis στη περιοχή, το τουρκικό ναυτικό είχε συγκεντρωθεί στην Ανατολική Μεσόγειο προκειμένου να προστατεύσει το ερευνητικό πλοίο. Αντίστοιχα, το Ελληνικό Ναυτικό έσπευσε στην περιοχή και άρχισε να παρακολουθεί τις έρευνες καθώς επίσης και τα τουρκικά πολεμικά πλοία από κοντινή απόσταση και καλούσε το ερευνητικό σκάφος να απομακρυνθεί από την ελληνική υφαλοκρηπίδα⁹⁹. Από την άλλη, τα τουρκικά πολεμικά πλοία απάντησαν ότι «σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, διεξάγεται έρευνα στην τουρκική υφαλοκρηπίδα για λογαριασμό της Δημοκρατίας της Τουρκίας». Αφού το Oruç Reis βρισκόταν ήδη στο λιμάνι για περίπου ένα μήνα, η Τουρκία προκάλεσε ξανά, όταν με νέα ανακοίνωση στις 11 Οκτωβρίου 2020 ενημέρωσε ότι οι σεισμικές έρευνες θα συνεχίζονταν στην επίμαχη περιοχή¹⁰⁰. Παρά τη σφοδρή αντίδραση της Ελλάδας, η Τουρκία εκκίνησε τις ερευνητικές έρευνες και η Ελλάδα διαμήνυσε πως δεν πρόκειται να συμμετάσχει στις διερευνητικές συνομιλίες όσο το ερευνητικό πλοίο παρέμενε στην περιοχή. Τελικά, τα μέρη διαχειρίστηκαν την κρίση με αμοιβαίες διπλωματικές δηλώσεις και επιδείξεις στρατιωτικής ισχύος. Η κρίση έληξε με την επιστροφή του Oruç Reis στο λιμάνι της Αττάλειας στις 30 Νοεμβρίου 2020¹⁰¹.

Αποτίμηση της κρίσης: Η ολοκλήρωση του κύκλου αυτής της αρκετά δύσκολης τριετίας, βρίσκει τα κράτη σε ένα σχετικά ήρεμο περιβάλλον, με την επανεκκίνηση διερευνητικών συνομιλιών μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, την ανάπτυξη νέων πρωτοβουλιών για διαπραγματεύσεις επίλυσης στο Κυπριακό, τη δημιουργία διπλωματικών επαφών μεταξύ Τουρκίας και Αιγύπτου και τον τερματισμό δραστηριοτήτων στις αμφισβητούμενες περιοχές. Παρά τη διαμόρφωση αυτού του θετικού περιβάλλοντος, θεωρείται πολύ νωρίς για να είμαστε αισιόδοξοι για την ειρηνική επίλυση του ζητήματος.

Αναμφίβολα, ο μεγάλος νικητής είναι η Ελλάδα. Κατάφερε να δημιουργήσει δομές συνεργασίας με το Ισραήλ και την Αίγυπτο στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ πολύ μεγάλη είναι η στρατηγική σημασία της συμφωνίας οριοθέτησης που υπέγραψε με την Αίγυπτο. Ο 61ος γύρος διερευνητικών συνομιλιών μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας ξεκίνησε στην Κωνσταντινούπολη στις 25 Ιανουαρίου 2021. Η προσέγγιση των μερών ήταν κάθετη. Από τη μία, η Τουρκία δήλωνε ότι προτίθεται να θέσει στο τραπέζι των συνομιλιών όλα τα εκκρεμή ζητήματα, ενώ η Ελλάδα υποστήριξε ότι τα θέματα που

⁹⁸ İbrahim Kalın yorumladı: Atatürk'e "İlanet" tartışması ve Yunanistan'la NAVTEX krizi, CNN Türkçe, 28/07/2020, <https://www.youtube.com/watch?v=--Lz2UkMtW0>

⁹⁹ Ισορροπία τρόμου στο Αιγαίο: Ελληνικές φρεγάτες απέναντι από το Oruç Reis, 11/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2020/08/11/politics/isorropia-tromou-sto-aigaio-ellinikes-fregatesapenanti-apo-to-oruc-reis/>

¹⁰⁰ Turk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Osinografi Dairesi Baskanligi ,SHOD, 1262/20, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-of-navigation/navigationwarnings/antalya-navtex-station/23-all-stations/antalya-navtex-station

¹⁰¹ Oruç Reis: Επέστρεψε στην Αττάλεια το τουρκικό ερευνητικό πλοίο, CNN Greece, 30/11/2020, διαθέσιμο στο <https://www.cnn.gr/kosmos/story/244874/oruc-reis-epestrepse-stin-attaleia-to-toyrkikoereynitiko-ploio>

μπορούν να συζητηθούν θα περιοριστούν στην υφαλοκρηπίδα, την ΑΟΖ και το εύρος των χωρικών της υδάτων.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης συνάντησης των διερευνητικών συνομιλιών υπογράφηκε η συμφωνία για την πώληση 18 μαχητικών αεροσκαφών Rafale στην Ελλάδα κατά την επίσκεψη του Γάλλου Υπουργού Άμυνας στην Αθήνα την ίδια ημέρα. Στις 15 Απριλίου 2021 πραγματοποιήθηκε συνάντηση στην Άγκυρα μεταξύ του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια και του Τούρκου ομόλογου του Μεβλούτ Τσαβούσογλου. Αφού ο Έλληνας ΥΠΕΞ κατηγόρησε την Τουρκία για παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, έλαβε χώρα λεκτική διαμάχη μεταξύ των δύο υπουργών.

Γ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Τα νέα δεδομένα για την ελληνική εξωτερική πολιτική:

Η ελληνική διπλωματία είναι εμφανώς αρκετά ενεργή και δραστήρια τα τελευταία χρόνια. Η Αθήνα έχει κατορθώσει να οικοδομήσει μια σειρά συμμαχιών από ισχυρά δίκτυα και ισχυρές συνεργατικές σχέσεις τόσο στο μέτωπο της ενέργειας όσο και της ασφάλειας. Αυτές οι αναμφίβολα ευοίωνες εξελίξεις των τελευταίων ετών έχουν διευκολυνθεί από την επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των συμμάχων της, καθώς και από τις διπλωματικές εντάσεις μεταξύ της Τουρκίας και χωρών της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, όπως το Ισραήλ και η Αίγυπτος¹⁰². Οι μεγάλες ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο επηρέασαν και την ελληνική εξωτερική πολιτική, της οποίας η νέα περιφερειακή στρατηγική εκτυλίχθηκε ως απάντηση στις αδιάκοπες προκλήσεις της Τουρκίας. Για να αντιμετωπίσει τα τουρκικά σχέδια, η Ελλάδα έπρεπε να επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις συνέργειες με γειτονικά κράτη, προωθώντας μια αξιόπιστη και ενοποιητική περιφερειακή αρχιτεκτονική. Αυτή η στρατηγική βασίστηκε σε τρεις άξονες: στον οικονομικό, τον διπλωματικό και τον στρατιωτικό. Στον οικονομικό άξονα, εκτός από το ζήτημα του φυσικού αερίου, μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που κλήθηκε να αντιμετωπίσει και εξακολουθεί να την ταλανίζει, είναι η εξασφάλιση του ελέγχου των διαδρόμων σύνδεσης μεταξύ της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής αφενός και της Ευρώπης αφετέρου. Εξ ου και η ορισμένη αντιπαλότητα μεταξύ Ιταλίας και Μάλτας, οι οποίες, λόγω των προνομιακών οικονομικών, εμπορικών και πολιτικών σχέσεών τους με την Τουρκία, επιθυμούν να αποφύγουν την παρουσία της τελευταίας στη Μεσόγειο, προκειμένου να υποστηρίξουν το διαμεσογειακό τους δίκτυο σύνδεσης¹⁰³. Σε αυτό το πλαίσιο, ο κινεζικός παράγοντας είναι καθοριστικός. Τώρα που ελέγχεται από την εταιρεία COSCO, ο Πειραιάς έγινε το κορυφαίο λιμάνι στη Μεσόγειο για εμπορευματοκιβώτια το 2019¹⁰⁴. Η συνεργασία με την Αίγυπτο, η οποία ελέγχει τη Διώρυγα του Σουέζ, αλλά και με τη Σαουδική Αραβία, που συνορεύει με την Ερυθρά Θάλασσα, είναι προφανώς απαραίτητη.

Επιπλέον, η ανακάλυψη των κοιτασμάτων φυσικού αερίου άνοιξε επίσης το δρόμο προς τη δυνατότητα ενίσχυσης της θέσης της Ελλάδας, ως χώρας διέλευσης ικανής να συνδέσει τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου με άλλες αγορές της ΕΕ. Λαμβάνοντας υπόψη το περιορισμένο οικονομικό της περιθώριο ελιγμών και τις γεωπολιτικές συνθήκες, η Αθήνα ακολούθησε την κυπριακή πολιτική και έδωσε στις δυτικές εταιρείες το δικαίωμα για τη διεξαγωγή ερευνών. Η συμμετοχή αμερικανικών, γαλλικών, ιταλικών εταιρειών ενέργειας στις γεωτρήσεις ενίσχυσε τις

¹⁰² Κ. Υφαντής, *Κώστας Υφαντής: Η συνεργασία Ελλάδας - Γαλλίας πηγαίνει πέρα από το NATO και την ΕΕ*, Liberal.gr, 1/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-ufantis-i-sunergasiaelladas-gallias-pigainei-pera-apo-to-nato-kai-tin-ee/320640>

¹⁰³ OPM tight-lipped on 'oil moratorium' in Malta-Italy dispute, Times of Malta, 8/10/2015, available at <https://timesofmalta.com/articles/view/opm-tight-lipped-on-oil-moratorium-in-malta-italydispute.587410>

¹⁰⁴ Μεγάλη αύξηση κερδών της Cosco από τον Πειραιά το 2019, προκλήσεις το 2020, Business Daily, 30/3/2020, διαθέσιμο στο https://www.businessdaily.gr/epiheiriseis/14325_megali-ayxisi-kerdon-tiscosco-apo-ton-peiraia-2019-prokliseis-2020

συμμαχίες με τις αντίστοιχες χώρες. Με αυτούς τους επιχειρηματικούς δεσμούς, η Λευκωσία κατάφερε να πείσει τη Γαλλία να παρέμβει, για να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της. Στον ίδιο δρόμο βάδισε και η Αθήνα. Συμμετείχε στη δημιουργία της τριμερούς συνεργασίας Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ και Ελλάδας – Κύπρου – Αιγύπτου. Παρόλο που ο αρχικός στόχος αυτών των μηχανισμών ήταν η ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας (πιθανή εκμετάλλευση πόρων φυσικού αερίου και κυρίως η εισαγωγή τους στις ευρωπαϊκές αγορές), εξελίχθηκε σε μια πιο περίπλοκη σχέση.

Το Μνημόνιο Συνεννόησης για τον Περιορισμό της Θαλάσσιας Δικαιοδοσίας στη Μεσόγειο Τουρκίας-Λιβύης: Αποτέλεσμα των διμερών συναντήσεων της Τουρκίας με τη κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης ήταν η υπογραφή του «Μνημονίου Συνεννόησης για τον Περιορισμό της Θαλάσσιας Δικαιοδοσίας στην Ανατολική Μεσόγειο – Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean», στις 27 Νοεμβρίου 2019. Όπως αναφέρεται στο πρωτότυπο κείμενο, το μνημόνιο είχε ως στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας των δύο χωρών και την προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο για την Ανατολική Μεσόγειο, ενώ η προαναφερθείσα συμφωνία συνάφθηκε σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς δικαίου. Με τη συμφωνία που υπεγράφη, καθορίστηκαν τα δυτικά σύνορα της Τουρκίας, εξαιρουμένης της Ελλάδας. Οι θαλάσσιες περιοχές που αντιστοιχούν στην ακτογραμμή Marmaris-Fethiye-Kas της Τουρκίας και οι ακτές Derne-Tobruk και Bardiyah της Λιβύης έχουν καθοριστεί ως η υφαλοκρηπίδα των δύο χωρών¹⁰⁵.

Ο χάρτης του Τουρκολιβυκού Μνημονίου:

¹⁰⁵ Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf

106

Το Μνημόνιο Συνεννόησης έχει δημιουργήσει ορισμένες πολιτικές και νομικές υποχρεώσεις και στις δύο χώρες. Η υφαλοκρηπίδα και τα σύνορα ΑΟΖ Τουρκίας και Λιβύης στη Μεσόγειο ξεκινούν από το σημείο Α ($34^{\circ} 16' 13.720''\text{K}- 026^{\circ} 19' 11.640''\text{D}$) και στο σημείο Β ($34^{\circ} 09' 07.9''\text{K}- 026^{\circ} 39' 06.3''\text{D}$). Επιπλέον, καθορίστηκαν και οι αψίδες των αμοιβαίων ακτογραμμών, που ελήφθησαν ως βάση για τον καθορισμό του ορίου που ορίζεται ως η μέση γραμμή στο κείμενο του μνημονίου. Είναι χρήσιμο να εξεταστούν τρεις σημαντικές διατάξεις της συμφωνίας σχετικά με την οριοθέτηση των περιοχών θαλάσσιας δικαιοδοσίας. Καταρχάς, σε περίπτωση οποιασδήποτε διαφωνίας μεταξύ των μερών, οι δύο χώρες θα καταλήξουν σε συμβιβασμό χρησιμοποιώντας διπλωματικά μέσα στο πλαίσιο της αμοιβαίας συνεργασίας. Δεύτερον, ως αποτέλεσμα του προσδιορισμού των φυσικών πόρων που ξεκινούν από την ΑΟΖ του ενός εκ των δύο μερών και επεκτείνονται στην ΑΟΖ του άλλου, θα μπορούν να συνεργάζονται, με στόχο την εκμετάλλευση των πόρων. Τέλος, στο κείμενο αναφέρεται ότι στη περίπτωση που η Τουρκία ή η Λιβύη ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση της ΑΟΖ με ένα τρίτο κράτος, θα πρέπει να διαπραγματευτούν και να ενημερώσουν πριν συνάψουν επίσημη συμφωνία¹⁰⁷.

Η Τουρκία, στη συμφωνία με τη Λιβύη, καθόρισε ότι ο περιορισμός πρέπει να διεξαχθεί με δίκαιο τρόπο και για τα δύο κράτη¹⁰⁸. Αυτή η στάση της Τουρκίας θα μπορούσε να θεωρηθεί ως έκφραση συμμόρφωσης με τους σχετικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ωστόσο, ένα σημαντικό αποτέλεσμα που προκύπτει από τη συμφωνία είναι ότι οι

¹⁰⁶ Batuhan S., *Türkiye-Libya Deniz Yetki Sınırı Anlaşması ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Pozisyonu*, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 14/9/2020, διαθέσιμο στο <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56676/turkiye-libya-deniz-yetki-siniri-anlasmasi-ve-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-pozisyonu>

¹⁰⁷ Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122_019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf

¹⁰⁸ Ο.π.

ενέργειες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων της Τουρκίας στην περιοχή έχουν αποκτήσει επίσημη βάση¹⁰⁹.

Μια άλλη παράμετρος του Μνημονίου είναι η αναταραχή που προκάλεσε σε χώρες που συνορεύουν με την Ανατολική Μεσόγειο και ήγειρε νέα νομικά προβλήματα. Καταρχάς, αυτή η συμφωνία, υπεγράφη από τον Πρόεδρο του Προεδρικού Συμβουλίου της Λιβύης και απέτυχε να περάσει τις διαδικασίες κύρωσης που απαιτούνται στην εσωτερική έννομη τάξη της Λιβύης. Επιπλέον, μετά τη συμφωνία, με την υπογραφή της Συμφωνίας Ασφάλειας και Στρατιωτικής Συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης στις 30 Δεκεμβρίου 2019, ζητήθηκε η άδεια αποστολής στρατιωτών στη Λιβύη και έγινε αποδεκτή από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση στις 2 Ιανουαρίου 2020¹¹⁰. Η συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών εγκρίθηκε εν τέλει από το Συμβούλιο Εθνικής Συμφιλίωσης της Λιβύης στις 6 Δεκεμβρίου 2019 και κοινοποιήθηκε παγκοσμίως με τη δήλωσή της στον ΟΗΕ. Ωστόσο, η δήλωση του Χάφταρ ότι αντιτίθεται σε αυτές τις συμφωνίες ήταν ένα σημάδι ότι θα ακύρωνε μονομερώς αυτές τις συμφωνίες εάν αναλάμβανε τη διοίκηση¹¹¹.

Η ελληνική αντίδραση: Ακολούθησαν σκληρές αντιδράσεις, ιδιαίτερα από την Ελλάδα. Το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ανακοίνωση, δηλώνοντας ότι η Λιβύη και η Τουρκία δεν έχουν «θαλάσσια γειτονιά» και ανέφερε ότι η συμφωνία που έγινε δεν συνάδει με το διεθνές δίκαιο και δήλωσε ότι θεωρεί τη συμφωνία παράνομη και άκυρη¹¹². Στη συνέχεια, προσέφυγε στον ΟΗΕ¹¹³. Έπειτα, ο Πρέσβης της Λιβύης στην Ελλάδα, κηρύχθηκε persona non grata και του ζητήθηκε να εγκαταλείψει τη χώρα εντός 72 ωρών¹¹⁴.

Αναφορικά με τη στάση της ΕΕ, επέκρινε τη Συμφωνία, ισχυρίστηκε ότι παραβιάστηκαν τα δικαιώματα της ελληνοκυπριακής διοίκησης και τόνισε ότι η Τουρκία πρέπει να ενεργήσει στο πλαίσιο των σχέσεων καλής γειτονίας. Στη συνεδρίαση που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες στις 12 Δεκεμβρίου 2019, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, χαρακτήρισε τη συμφωνία απαράδεκτη, και δήλωσε ρητά ότι

¹⁰⁹ M. K. Özekin, *Doğu Akdeniz'de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16(33), 1-53, 2020, s. 40

¹¹⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Türkiye'nin Milli Çıkarlarına Yönelik Her Türlü Tehdit ve Güvenlik Riskine Karşı Uluslararası Hukuk Çerçevesinde [...] 2 Ocak 2021 Tarihinden İtibaren On Sekiz Ay Uzatılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi (3/1459) münasebetiyle*, 22.12.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/Milletvekilleri/UyeGenelKurulKonusmalariDetay?eid=94067>

¹¹¹ E. Canli, *Milestone memorandums with Turkey change Libya's fate*, Anadolu Agency, 27/11/2020, <https://www.aa.com.tr/en/africa/milestone-memorandums-with-turkey-change-libyas-fate/2058139>

¹¹² Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη συμφωνία μεταξύ Τουρκίας-Λιβύης, Παρασκευή, 06 Δεκεμβρίου 2019, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairoita/diloseisomilies/anakoinose-upourgeio-exoterikon-skhetika-me-te-sumphonia-metaxu-tourkias-libues.html>

¹¹³ UN has received Greek letter on Libya-Turkey MoU, Kathimerini, 11/12/2019, <https://www.ekathimerini.com/news/247461/un-has-received-greek-letter-on-libya-turkey-mou/>

¹¹⁴ Απελάθηκε ο πρέσβης της Λιβύης, η Καθημερινή, 6/12/2019, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/1055003/apelathike-o-presvis-tis-livvis/>

η ΕΕ βρίσκεται στο πλευρό της Ελλάδας και της ελληνοκυπριακής διοίκησης και σε αυτό το πλαίσιο προειδοποίησε την Τουρκία για επιβολή κυρώσεων¹¹⁵.

Ο αγωγός φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου: Ο αγωγός φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου είναι ένας υπεράκτιος/χερσαίος αγωγός, ο οποίος συνδέει απευθείας τους ενεργειακούς πόρους της Ανατολικής Μεσογείου με την ηπειρωτική Ελλάδα μέσω Κύπρου και Κρήτης. Η προέλευση του αγωγού χρονολογείται από τις αρχές του 2000, με τη σταδιακή ανακάλυψη αρκετών πολλά υποσχόμενων αποθεμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Μετά την ανακάλυψη του κοιτάσματος αερίου Leviathan το 2010 και την επιβεβαίωση το 2012 ότι το αέριο ήταν πράγματι τεχνικά ανακτήσιμο, χαρτογραφήθηκαν συγκεκριμένα σχέδια για τη δημιουργία ενός αγωγού. Το έργο, πρόκειται να μεταφέρει φυσικό αέριο από τα υπεράκτια αποθέματα φυσικού αερίου στη Λεκάνη της Λεβαντίνης στην Ελλάδα και σε συνδυασμό με τους αγωγούς Poseidon και IGB στην Ιταλία, θα διοχετεύεται και σε άλλες ευρωπαϊκές περιοχές. Ο αγωγός θα έχει μήκος περίπου 1.900 km, θα φτάσει σε βάθη τα 3 km και θα έχει χωρητικότητα έως 10 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων ετησίως. Η κατασκευή του αναμένεται να κοστίσει περίπου 6 δισεκατομμύρια ευρώ¹²³.

Στις 2 Ιανουαρίου 2020, υπογράφηκε στην Αθήνα η συμφωνία για τον Αγωγό της Ανατολικής Μεσογείου από τους ηγέτες της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ. Στις 19 Ιουλίου 2020, η ισραηλινή κυβέρνηση ενέκρινε επίσημα τη συμφωνία, επιτρέποντας στις υπογράφουσες χώρες να προχωρήσουν με σχέδια για την ολοκλήρωση του αγωγού έως το 2025¹¹⁶. Για την Ελλάδα όπως και για την Κύπρο, ο EastMed αποτελεί μέσο διεκδίκησης της θαλάσσιας κυριαρχίας τους έναντι της Τουρκίας. Ωστόσο, ο δρόμος από τη θεωρία στη πράξη είναι μακρύς και φαίνεται να υπάρχουν αρκετές δυσκολίες για την υλοποίηση του τόσο φιλόδοξου έργου. Αρχικά, όταν σχεδιάστηκε για πρώτη φορά ο αγωγός, η Αραβική Άνοιξη δεν είχε ακόμη ανατείλει στη μεσογειακή επικράτεια¹¹⁷. Στα τέλη Νοεμβρίου 2019, εμφανίστηκε ένα άλλο εμπόδιο στην επιτυχία του αγωγού, πολιτικό αυτή τη φορά και πρόκειται για τη Συμφωνία Τουρκίας-Λιβύης¹¹⁸. Πέρα από το πολιτικό σκέλος που δυσκολεύει την παραγωγή του αγωγού, υπάρχει και το τεχνικό. Σύμφωνα με τους αρχικούς υπολογισμούς, ο αγωγός θα ήταν έτοιμος για να ξεκινήσει τη λειτουργία του το 2025, ωστόσο φαίνεται πως παρουσιάζονται δυσκολίες στην κατασκευή του. Ένα επιπλέον ζήτημα που έχει

¹¹⁵ European Council, *European Council meeting (12 December 2019) – Conclusions*, 12 December 2019, p. 4, <https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions-en.pdf> ¹²³
Διασυνδεδετήριος Αγωγός Eastern Mediterranean Pipeline (EastMed), ΔΕΠΑ Διεθνών Έργων, διαθέσιμο στο <https://depa-int.gr/eastern-mediterranean-pipeline/>

¹¹⁶ P. Tugwell, *Leaders from Israel, Cyprus, Greece sign EastMed gas pipe deal*, Bloomberg, 2 Ιανουαρίου 2020, διαθέσιμο στο <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-02/leaders-from-israel-to-greece-set-to-sign-eastmed-gas-pipe-deal>

¹¹⁷ H. Kissinger, *Henry Kissinger: Meshing realism and idealism in Syria, Middle East*, Washington Post, 3/8/2012, available at https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-meshing-realism-and-idealism-in-syria-middle-east/2012/08/02/gJQAFkyHTX_story.html

¹¹⁸ Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122_019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf

ανακύψει το τελευταίο διάστημα είναι αυτό της χρηματοδότησης. Ενώ αρχικά η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε ανακοινώσει ότι θα συμπεριλάβει το έργο στα χρηματοδοτούμενα προγράμματά της, τελικά φαίνεται να υπαναχωρεί, διότι κάτι τέτοιο δεν μπορεί να συνάδει με την «πράσινη ενέργεια» που έχει δεσμευτεί να υιοθετήσει και να προωθήσει από το 2022, αλλά και η πτωτική τάση της ευρωπαϊκής κατανάλωσης φυσικού αερίου¹¹⁹. Οπότε, σ' αυτή τη περίπτωση όλο το βάρος της χρηματοδότησης πέφτει σε ιδιώτες επενδυτές.

Φόρουμ για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου: Το Φόρουμ για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου (EMGF ή EGF) είναι ένας διεθνής οργανισμός που σχηματίστηκε από την Κύπρο, την Αίγυπτο, την Ελλάδα, το Ισραήλ, την Ιταλία, την Ιορδανία και την Παλαιστίνη. Ιδρύθηκε ως διεθνής οργανισμός στις 16 Ιανουαρίου 2020. Τα κεντρικά γραφεία του Φόρουμ Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου βρίσκονται στο Κάιρο της Αιγύπτου. Αρχικά, ήταν ένα άτυπο φόρουμ το οποίο απαρτιζόταν από την Αίγυπτο, την Κύπρο, το Ισραήλ και την Ελλάδα. Μεγάλες εταιρείες, όπως η Total S.A., η Eni και η Novatek και η Exxon, έχουν υπογράψει συμφωνίες έρευνας και παραγωγής σχετικά με το φυσικό αέριο με τις προαναφερθείσες κυβερνήσεις. Εκπρόσωποι της Παλαιστίνης και της Ιορδανίας συμμετείχαν στις συνεδριάσεις του East Mediterranean Gas Forum και στη συνέχεια, η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες ζήτησαν να συμμετάσχουν ως μέλη και μόνιμος παρατηρητής αντίστοιχα¹²⁸.

Σε ορισμένες αναλύσεις, η αυξανόμενη επιθετικότητα της Τουρκίας ερμηνεύεται ως επί το πλείστον από τη μειονεκτική της θέση στις πρόσφατες εξελίξεις στην περιοχή, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι έχει αποκλειστεί από την Συμφωνία EastMed. Ωστόσο, η απώθηση της Τουρκίας από τη διεθνή συνεργασία που εστιάζει στην εμπορική χρήση ενεργειακών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου είναι ανεπαρκής για να εξηγήσει την τρέχουσα συμπεριφορά της. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ήδη από το 2016 – χρόνια πριν από την ίδρυση του Φόρουμ για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου – ο Πρόεδρος της Τουρκίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν έκανε αρκετές δηλώσεις σχετικά με την υποτιθέμενη ανάγκη «ενημέρωσης» της Συνθήκης Ειρήνης της Λοζάνης. Κάποτε το έκανε ακόμη και κατά τη διάρκεια επίσημης επίσκεψης στην Ελλάδα¹²⁰. Μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι είναι πράγματι αδύνατο να κατανοήσει κανείς την τρέχουσα σύγκρουση χωρίς να δώσει προσοχή στην πεποίθηση του Ερντογάν περί αναθεωρητισμού των τουρκικών συνόρων.

Η Αμυντική Συμφωνία Ελλάδας-Γαλλίας και η ενδυνάμωση των ελληνογαλλικών σχέσεων: Όπως η Ελλάδα, έτσι και η Γαλλία βιώνει συγκρούσεις και εντάσεις στις σχέσεις της με την Τουρκία, ειδικά σε περιοχές όπως η Λιβύη, η Ανατολική Μεσόγειος

¹¹⁹ Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline – Pre-FEED Studies, European Commission, available at <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility/cef-energy/7.3.1-0025-elcy-s-m-15> ¹²⁸ Overview, East Mediterranean Gas Forum, available at <https://emgf.org/about-us/overview/>

¹²⁰ Ολόκληρη η ομιλία Ερντογάν στη μειονότητα Θράκης: Η Ελλάδα να μη σας αφομοιώσει!, Lifo.gr, 10/12/2017, διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/politics/olokliri-i-omilia-erntogan-sti-meionotitathrakis-i-ellada-na-mi-sas-afomoioseis>

και το Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Στις 28 Σεπτεμβρίου 2021 υπεγράφη η «Συμφωνία Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης για Συνεργασία στους Τομείς Άμυνας και Ασφάλειας» μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας – η Συμφωνία κυρώθηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο στις 7 Οκτωβρίου. Στη συμφωνία προβλέπεται η κατασκευή ναυτικού εξοπλισμού (φρεγάτες και σύγχρονα μαχητικά πλοία), ο οποίος πρόκειται να συμβάλλει σε μια φιλόδοξη όχι μόνο ελληνική, αλλά και ευρωπαϊκή άμυνα. Τα νέα πλοία έχουν σχεδιαστεί σύμφωνα με τη τεχνολογία «νέας γενιάς» και θα είναι βαριά οπλισμένα. Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα, η πρώτη παραλαβή για το γαλλικό ναυτικό αναμένεται να ξεκινήσει το 2024 και για το ελληνικό το 2025¹²¹.

Στη Συμφωνία της 28^{ης} Σεπτεμβρίου, κρίνεται υψίστης σημασίας η ρήτρα περί αμοιβαίας βοήθειας, στην περίπτωση που ένα από τα δύο μέρη δεχτεί ένοπλη επίθεση εντός της κυριαρχίας του – ξεκάθαρη στήριξη απέναντι στην τουρκική απειλή. Όπως δήλωσε χαρακτηριστικά ο Ερβέ Γκραντζαν, εκπρόσωπος τύπου του γαλλικού Υπουργείου Αμύνης, *«Αυτή η ρήτρα αμοιβαίας βοήθειας δείχνει την πυκνότητα και το βάθος της στρατηγικής εταιρικής σχέσης που θέλουμε να δημιουργήσουμε με τους Έλληνες»*. Τέτοιου είδους συμφωνίες επιτρέπονται και προβλέπονται στον Χάρτη της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Ειδικότερα, στο άρθρο 5 προβλέπεται μια ρήτρα αμοιβαίας άμυνας μεταξύ των μελών του ΝΑΤΟ¹²² σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης, ομοίως και στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα άρθρα 42-7¹²³. Ωστόσο, η σύναψη αμυντικών συμφωνιών με τη Γαλλία και η γαλλική στήριξη γενικότερα δεν είναι κάτι νέο. Τον Ιανουάριο του 2021, η Ελλάδα προχώρησε στην αγορά 18 γαλλικών μαχητικών αεροσκαφών τύπου Rafales και στα μέσα Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους ανακοινώθηκε ότι προέβη σε νέα παραγγελία, αυτή τη φορά για 6 και στις 17 ή 19 Ιανουαρίου 2022 αναμένεται η παράδοση των πρώτων έξι¹²⁴.

Πέρα από τις αμυντικές συμφωνίες, η γαλλική στήριξη ήταν έμπρακτη σχεδόν από τη πρώτη στιγμή της κρίσης. Το «στολίδι» των γαλλικών ενόπλων δυνάμεων, το πολεμικό πλοίο Charles de Gaulle κατέφθασε στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ως δείγμα στήριξης στην ελληνοκυπριακή συμμαχία¹²⁵. Το πλοίο ήταν πλήρως εξοπλισμένο με μαχητικά αεροπλάνα Rafales, πυραύλους μέγιστου βεληνεκούς, ανθυποβρυχιακό

¹²¹ Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» με αφορμή την υπογραφή της Συμφωνίας Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης Ελλάδας-Γαλλίας, 2/10/2021, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/delose-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-stenephemerida-parapolitika-me-aphorme-ten-upographie-tes-sumphonias-strategikes-etairikes-skheseselladas-gallias-02102021.html>

¹²² The North Atlantic Treaty, Washington D.C. - 4 April 1949, διαθέσιμο στο https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

¹²³ Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016/C 202/01), διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>

¹²⁴ Γ. Διονυσόπουλος, *Νέο τετ α τετ Παναγιωτόπουλου - Παρλί στις Βρυξέλλες: Αρχές Ιανουαρίου τα πρώτα οπλισμένα Rafale στην Ελλάδα*, Πρώτο Θέμα, 15/11/2021, διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/politics/article/1181892/neo-tet-a-tet-panagiotopoulou-parli-gia-rafalebelharra-kai-tourkikes-prokliseis/>

¹²⁵ Κ. Υφαντής, *Κώστας Υφαντής: Η συνεργασία Ελλάδας - Γαλλίας πηγαίνει πέρα από το ΝΑΤΟ και την ΕΕ*, Liberal, 1/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-ufantis-i-sunergasia-elladagallias-pigainei-pera-apo-to-nato-kai-tin-ee/320640>

οπλοστάσιο, καθώς και προηγμένα ηλεκτρονικά συστήματα εντοπισμού, στόχευσης και αναχαίτισης¹²⁶. Ωστόσο, η ανυπέρβλητη γαλλική στήριξη δεν βασίζεται μόνο στους άρρηκτα συναισθηματικούς δεσμούς που συνδέουν την Ελλάδα και τη Γαλλία, αλλά και στο όραμα Μακρόν για την ριζική μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μια φιλοδοξία που είχε μοιραστεί ήδη από το 2017, κατά την επανεκλογή του¹²⁷. Η ισχυρή γαλλική παρουσία στην περιοχή σχετίζεται άμεσα με την αμφισβήτηση και των γαλλικών συμφερόντων από την πολιτική της Τουρκίας. Η τουρκική εισβολή στη βόρεια Συρία και η προσπάθεια τουρκικής ανάμειξης σε περιοχές γαλλικών συμφερόντων, τράβηξαν την προσοχή της Γαλλίας στο επίκεντρο της κρίσης. Ήδη από το καλοκαίρι του 2020, το Παρίσι έχει ρίξει γέφυρες στη Λιβύη, στην Αίγυπτο και στη Σαουδική Αραβία. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Σαρλής «*Η Γαλλία εκτιμά πως καθώς η Αμερική στρέφει όλο και περισσότερο το βάρος της προς τη νοτιοανατολική Ασία και προς τον αναδυόμενο ανταγωνισμό με την Κίνα -χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως αποχωρεί από την περιοχή- η αναθεωρητική Τουρκία θα επιδιώξει με εντονότερο τρόπο την εκπλήρωση των περιφερειακών της φιλοδοξιών στη Μεσόγειο. Μια τέτοια τουρκική υπερένταση στη Μεσόγειο θα μπορούσε να μειώσει το εύρος των γαλλικών επιλογών και κινήσεων και να περιορίσει τη Γαλλία στον αργό ρυθμό της μετέωρης ευρωπαϊκής διπλωματίας*»¹²⁸.

Συμφωνία για την Οριοθέτηση ΑΟΖ Ελλάδας-Ιταλίας: Στις 9 Ιουνίου 2020, Ελλάδα και η Ιταλία υπέγραψαν συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ βάσει του Διεθνούς Δικαίου Θάλασσας, επιβεβαιώνοντας το δικαίωμα των ελληνικών νησιών της περιοχής σε θαλάσσιες ζώνες¹²⁹. Η Συμφωνία του 2020 κατέστη δυνατή ύστερα από σχεδόν 15 χρόνια διαβουλεύσεων, λόγω εσωτερικών προβλημάτων – ενδεικτικά αναφέρουμε την οικονομική κρίση, αλλά και περιφερειακών, όπως η «αραβική άνοιξη»¹³⁰. Στον παρακάτω χάρτη απεικονίζονται οι συντεταγμένες της συμφωνίας.

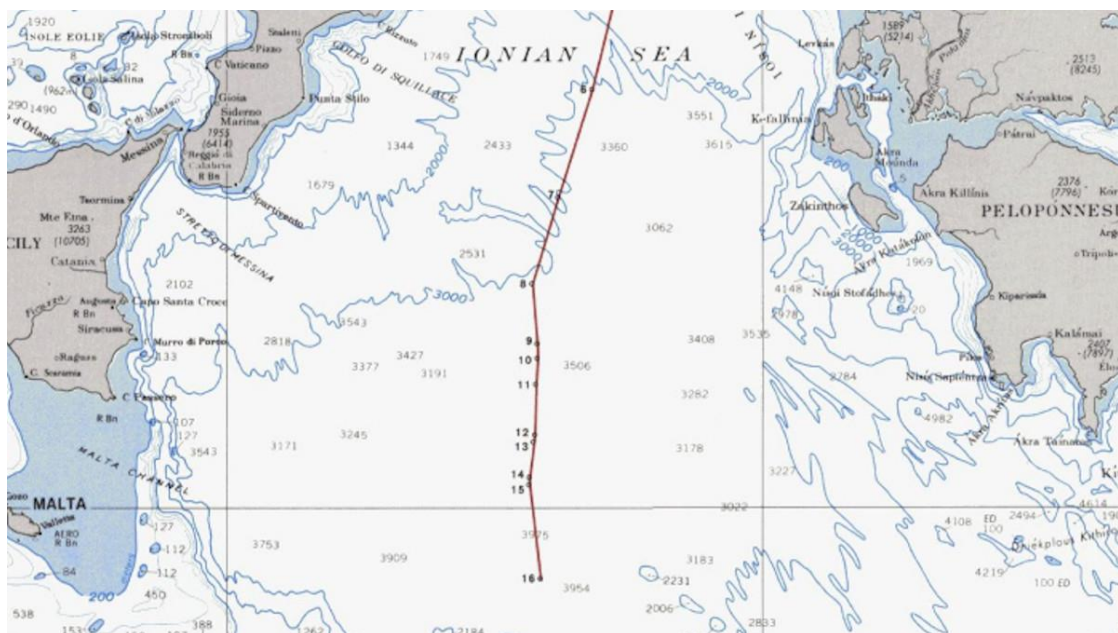
¹²⁶ Α. Tomaras, *Charles de Gaulle returning to the eastern Mediterranean*, Kathimerini, 31/8/2020, διαθέσιμο στο <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/charles-de-gaulle-returning-to-the-easternmediterranean>

¹²⁷ Π. Παπακωνσταντίνου, *Η Ευρώπη στην εποχή του διπόλου Μακρόν – Σολτς*, η Καθημερινή, 13/12/2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/561625753/i-eyropi-stin-epochi-toy-dipoloy-makron-solts/>

¹²⁸ Μ. Σαρλής, *Η Γαλλία στη Μεσόγειο*, Huffington Post, 9/10/2021, διαθέσιμο στο https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-yallia-ste-mesoyeio_gr_615f00cde4b069a0b3ba7ae8

¹²⁹ Συμφωνία Μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την Οριοθέτηση των Αντίστοιχων Θαλάσσιων Ζωνών τους, διαθέσιμο στο <https://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/2020/09/GR-IT-EEZ-2020-2.pdf>

¹³⁰ Κ. Υφαντής, Μ. Σαρηγιαννίδης, *Το τέλος της αδράνειας, αλλά η κρίσιμη μέρα είναι η επόμενη*, Liberal.gr, 11/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/diplomacy/to-telos-tis-adraneias-alla-ikrisimi-mera-einai-i-epomeni/306908>

131

Στη Συμφωνία, φαίνεται ότι τα σύνορα της υφαλοκρηπίδας που έγιναν δεκτά μεταξύ των δύο χωρών το 1977 διατηρούνται επακριβώς, ενώ τα δικαιώματα, τα σύνορα και οι συντεταγμένες της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης ρυθμίζονται με τρόπο που δεν θα προκαλούσε επιπλοκές με την οριοθέτηση αποκλειστικών οικονομικών ζωνών με γειτονικά κράτη, δηλ. την Αλβανία, τη Λιβύη και τη Μάλτα. Με άλλα λόγια, στην εν λόγω συμφωνία, η ελληνική πλευρά αποδέχεται τις συντεταγμένες που δίνουν περιορισμένη επήρεια στα ελληνικά νησιά όπως το Διαπόντιο (70%) και οι Στροφάδες (32%), που βρίσκονται αμέσως πάνω από την Κέρκυρα. Για τη χάραξη της οριοθέτησης ακολουθήθηκε η μέση γραμμή, πάγια θέση και των δύο κρατών. Σύμφωνα με τον Φίλη, «Η συμφωνία με την Ιταλία είναι η επικαιροποίηση της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του 1977 και είναι σημαντική διότι η Ιταλία μέσα από αυτή την συμφωνία αναγνωρίζει και την αρχή της μέσης γραμμής που είναι πάγια ελληνική θέση σε σχέση με το Αιγαίο και την Τουρκία, αλλά επίσης αναγνωρίζει επήρεια έστω και μειωμένη σε ελληνικά νησιά μικρότερα ή μεγαλύτερα ακόμα και οι βραχονησίδες που βρίσκονται στην περιοχή¹³²». Η Συμφωνία με την Ιταλία συνιστά έμπρακτη εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου.

Αναφορικά με την επήρεια των νησιών, όλα διαθέτουν «επήρεια επί του ορίου», συμπεριλαμβανομένων και κάποιον ακατοίκητων, τα οποία ελήφθησαν υπόψιν κατά την οριοθέτηση. Όσον αφορά με τη μειωμένη επήρεια ορισμένων περιοχών, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ισχύει εξίσου και για τα δύο κράτη και όχι μόνο για την Ελλάδα. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ανάλυση του Συρίγου «Πρώτον, στην περιοχή των Στροφάδων (σημείο 16) όπου το όριο έχει μετατοπισθεί εις βάρος της Ελλάδος κατά 2,75 ναυτικά μίλια (3,7 χλμ). Δεύτερον, στην περιοχή των Οθωνών (σημείο 1) όπου το όριο βρίσκεται κατά 1,4 ν.μίλια (2.600 μέτρα) πιο κοντά στους Οθωνούς. Δεν έχει όμως ακουστεί μέχρι σήμερα ότι

¹³¹ Ένας χρόνος από τη συμφωνία Ελλάδας – Ιταλίας για τη χάραξη θαλάσσιων ζωνών στο Ιόνιο Πέλαγος, alt.gr, 9/6/2021, διαθέσιμο στο <https://www.alt.gr/enas-chronos-apo-ti-symfonia-elladas-it/>

¹³² Φίλης: «Οι τρεις λόγοι που κάνουν κρίσιμη μια συμφωνία με την Αίγυπτο για την ΑΟΖ», Iefimerida.gr, 10/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/ellada/filis-3-krisimoi-logoisymfonia-me-aigypto-gia-aoz>

στα σημεία 7 και 8 το όριο έχει μετατοπισθεί εις βάρος της Ιταλίας στην Καλαβρία από 0,5 ν.μίλια (900 μέτρα) έως 2,8 ν. μίλια (5.200 μέτρα) και υπέρ της Κεφαλονιάς. Δηλαδή ένα νησί (η Κεφαλονιά) εμφανίζεται να έχει περισσότερη θαλάσσια έκταση εν συγκρίσει προς μία ηπειρωτική ακτή! Κατ' ουσίαν, οι εκατέρωθεν απώλειες Ελλάδος και Ιταλίας σχεδόν ισοφαρίζονται στο σύνολο της οριοθετικής γραμμής»¹³³.

Η κίνηση αυτή έδειξε ότι ακολουθώντας το διεθνές δίκαιο και με συνεργατική στάση μπορούν να επιλυθούν οι υπάρχουσες διαφορές ακόμη και με ένα τίμημα υποχώρησης ειδικά σε ότι αφορά τα αλιευτικά δικαιώματα των Ιταλών ψαράδων, που ήταν και το αγκάθι για τη σύναψη. Η Συμφωνία με την Ιταλία συνιστά έμπρακτη εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου, αλλά και της διάθεσης της ελληνικής διπλωματίας να αντιμετωπίσει τα διμερή και περιφερειακά ζητήματα. Η σημασία της Συμφωνίας είναι πολυεπίπεδη: σε οικονομικό επίπεδο, ενισχύει ακόμα περισσότερο την οικονομική σχέση που έχει αναπτυχθεί με τη γείτονα και παράλληλα προωθείται η εικόνα της πραγματικά ενωμένης Ευρώπης. Επιπλέον, αποτέλεσε προάγγελο της πλέον σημαντικής Συμφωνίας ΑΟΖ Ελλάδας-Αιγύπτου για την Ανατολική Μεσόγειο, δείχνοντας με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τη θέληση της Ελλάδας να μπει μια οριστική τελεία στην Ανατολική Μεσόγειο και εν τέλει στο Αιγαίο, ενώ υπήρξε και ευνοϊκή για την επίλυση της θαλάσσιας διαφοράς με την Αλβανία.

Συμφωνία Οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης Ελλάδας-Αιγύπτου: οι προσπάθειες σύναψης συμφωνίας με την Αίγυπτο χρονολογούνται από τις αρχές του 2000, από τη περίοδο δηλαδή που ξεκίνησε να γίνεται λόγος για την ύπαρξη ενεργειακών αποθεμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο. Η πρώτη προσέγγιση έγινε το 2005, αλλά δεν κατέληξε σε συμφωνία μέχρι το 2020¹⁴². Ο λόγος οφείλεται στην αιγυπτιακή διστακτικότητα για εμπλοκή στην ελληνοτουρκική διένεξη. Ο Συρίγος γράφει χαρακτηριστικά «*Η θέση τους ήταν απλή: βρείτε τα με την Τουρκία και μετά πείτε μας με ποιον από τους δύο θα υπογράψουμε. Έπειτα από τόσα χρόνια άγονων διαπραγματεύσεων η καλύτερη λύση θα ήταν η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο*»¹³⁴. Η Ελλάδα και η Αίγυπτος ανακοίνωσαν σε συνέντευξη Τύπου ότι υπέγραψαν συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο στις 6 Αυγούστου 2020¹³⁵. Η ανακοίνωση της υπογραφής της συμφωνίας έγινε στην κοινή συνέντευξη που παραχώρησαν στο Κάιρο ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Νίκος Δένδιας και ο Αιγύπτιος ομόλογός του Σαμχ

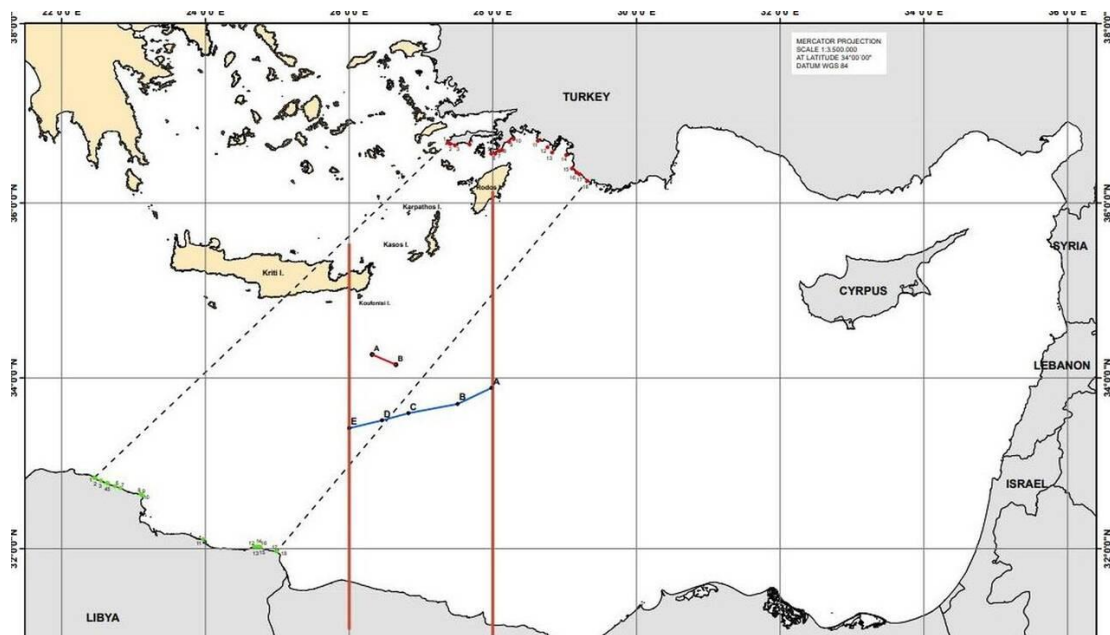
¹³³ Α. Συρίγος, *ΑΟΖ Ελλάδας-Ιταλίας: Μύθοι και Πραγματικότητα- Ο Χάρτης λέει την αλήθεια*, Syrigos.gr, 13/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.syrigos.gr/%ce%b1%ce%bf%ce%b6-ellada-italia/>

¹³⁴ Α. Συρίγος, *Μία αναγκαία συμφωνία*, η Καθημερινή, 9/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/1091434/mia-anagkaia-symfonia/>

¹³⁵ Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map), 6/7/2020, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I-5623708000028058a22f.pdf>

Σουκρι¹³⁶. Η εν λόγω Συνθήκη, εγκρίθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων στις 27 Αυγούστου 2020 και από την Αιγυπτιακή Βουλή στις 18 Αυγούστου του ίδιου έτους¹³⁷.

Ο χάρτης της Συμφωνίας:

138

Ο λόγος για τη σύναψη συμφωνίας οριοθέτησης οφείλεται σε ορισμένες νέες νομικές και πολιτικές εξελίξεις. Στην πρώτη γραμμή αυτών των εξελίξεων βρίσκεται η συμφωνία οριοθέτησης που υπέγραψε η Τουρκία με την κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης στις 28 Νοεμβρίου 2019, ενώ ο άλλος λόγος, ειδικά σε ό,τι αφορά την Αίγυπτο, είναι οι στενές σχέσεις της Τουρκίας με τη λιβυκή κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας. Επί του προκειμένου, στο προοίμιο της Συμφωνίας αναγνωρίζεται ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και οι αρχές του Διεθνούς Δικαίου, οι αρχές καλής γειτονίας και καλής πίστης. Οι αρχές δηλαδή πάνω στις οποίες υποδομήθηκε το Μνημόνιο. Η Συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου ακολουθεί την «αρχή της αναλογικότητας» και την πεπατημένη που ακολουθήθηκε και σε προηγούμενες αντίστοιχες διακρατικές

¹³⁶ Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, μετά την υπογραφή συμφωνίας για την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου (Κάιρο, 06.08.2020), Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, 6/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairotiata/proto-thema/delose-upourgouexoterikon-dendia-meta-ten-upographe-sumphonias-gia-ten-oriothetese-aoz-metaxu-ellados-kaiaiguptou-kairo-06082020.html>

¹³⁷ Νόμος 4717/2020-ΦΕΚ 164/Α/28-8-2020, διαθέσιμο στο <https://www.e-nomothesia.gr/diethneissunthekes/nomos-4717-2020-phek-164a-28-8-2020.html> και Με συνοπτικές διαδικασίες η έγκριση της συμφωνίας Ελλάδας - Αιγύπτου για ΑΟΖ από την ολομέλεια της αιγυπτιακής Βουλής, Πρώτο Θέμα, 18/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/politics/article/1036135/me-sunoptikesdiadikasies-i-egrisi-tis-sumfonias-elladas-aiguptou-gia-aaz-apo-tin-olomeleia-tis-aiguptiakis-voulis/>

¹³⁸ Ο χάρτης της συμφωνίας Ελλάδας - Αιγύπτου για την ΑΟΖ: Πώς ακυρώνεται το τουρκολιβυκό Μνημόνιο, cnn.gr, 6/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.cnn.gr/politiki/story/229871/o-xartis-tis-symfonias-elladas-aiguptou-gia-tin-aaz-pos-akryonetai-to-toyrkolivyko-mnimonio>

συμφωνίες πριν από αυτή ¹³⁹. Όπως δηλώνεται και από τον τίτλο, πρόκειται αποκλειστικά και μόνο για μια «Συμφωνία Οριοθέτησης της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης». «Η συμφωνία δεν αναφέρεται στο καθεστώς της υφαλοκρηπίδας. Αυτό οφείλεται πιθανώς στο ότι τα μέρη κατανοούσαν ότι η ΑΟΖ περιλάμβανε κυριαρχικά δικαιώματα και δικαιοδοσία στην υφαλοκρηπίδα. Αν και παραμένουν δύο διακριτές ζώνες, η ΑΟΖ και η υφαλοκρηπίδα εντός 200 ναυτικών μιλίων έχουν παρόμοια όρια και ουσιαστικά δικαιώματα. Έτσι, η διεθνής νομολογία και η κρατική πρακτική δείχνουν μια τάση προς μια ενιαία γραμμή οριοθέτησης τόσο για την ΑΟΖ όσο και για την υφαλοκρηπίδα εντός 200 nm»¹⁴⁰.

Το κείμενο και ο συνοδευτικός χάρτης της συμφωνίας υποδεικνύουν ότι τα ελληνικά νησιά έχουν ληφθεί υπόψη στην οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων. Το όριο στην ελληνική πλευρά έχει βασιστεί αποκλειστικά στις ακτές των νησιών. Ειδικότερα, το άρθρο 1§1 αναφέρει ότι τα δύο μέρη συμφώνησαν σε μερική οριοθέτηση. Δηλαδή, στη συμφωνία δεν περιλαμβάνεται το σύνολο των ακτογραμμών των δύο χωρών, αλλά περιλαμβάνει μόνο το νότιο μέρος της θαλάσσιας συνορεύουσας ζώνης και αφήνει εκτός την ανατολική, στην οποία περιλαμβάνεται το Καστελόριζο και μέρος της Ρόδου. Εξαιρετική σημασία έχει το γεγονός ότι στην οριοθετική γραμμή δεν περιλαμβάνεται ολόκληρο το τμήμα της εκατέρωθεν ακτογραμμής και σκόπιμα αφήνονται κάποια κενά για μεταγενέστερη οριοθέτηση ή οποιαδήποτε άλλη χρήση, ανάλογα με τις ανακύπτουσες συνθήκες. Στο ίδιο άρθρο, αλλά στη §5 προβλέπεται ότι στη περίπτωση που κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τρίτο κράτος, το οποίο μοιράζεται θαλάσσια σύνορα και με τα δύο μέρη, αυτό το μέρος θα πρέπει να ενημερώσει και να διαβουλευτεί με το άλλο συμβαλλόμενο μέρος πριν καταλήξει σε συμφωνία με το τρίτο μέρος¹⁴¹ – αυτό μπορεί να θεωρηθεί δικλείδα ασφαλείας για τη Τουρκία. Σ' αυτή τη περίπτωση ενέχεται κίνδυνος διεθνούς ευθύνης¹⁴². Η προσέγγιση που εν τέλει ακολουθήθηκε συνάδει με τη διεθνή νομολογία. Το δικαστήριο στην υπόθεση διαιτησίας Ερυθραίας/Υεμένης θεώρησε, υπό το φως της παρουσίας τρίτων κρατών στη σχετική περιοχή, συμπεριλαμβανομένης της Σαουδικής Αραβίας και του

¹³⁹ Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map), 6/7/2020, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I-56237080000028058a22f.pdf>

¹⁴⁰ C. Yiallourides, *Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*, EJIL:Talk!, 25/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>

¹⁴¹ Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map), 6/7/2020, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I-56237080000028058a22f.pdf>

¹⁴² Κ. Υφαντής, *Η επόμενη θα είναι μια δύσκολη ημέρα*, η Καθημερινή, 10/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/1091389/arthro-k-yfanti-i-epomeni-tha-einai-mia-dyskoli-imera/>, Κ. Φίλης, *Ο Κωνσταντίνος Φίλης εξηγεί στο iefimerida γιατί η συμφωνία με την Αίγυπτο για την ΑΟΖ ήταν απαραίτητη*, iefimerida.gr, 9/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/politiki/konstantinos-filis-exigei-giati-i-symfonia-me-tin-aigypto-gia-tinaoz-itan-aparaititi>, Συνέντευξη Γρ. Τσάλλα, *Τα "όπλα" της Ελλάδας στη διαπραγμάτευση με την Τουρκία*, Ζούγκλα@.gr, 12/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.zougla.gr/politiki/article/ta-opla-tiseladas-sti-diapragmatefsi-me-tin-tourkia>

Τζιμπουτί, ότι: «*It will, therefore, be necessary to terminate either end of the boundary line in such a way as to avoid trespassing upon an area where other claims might fall to be considered. It is, however, clearly necessary to consider the choices of the base points controlling the median line first, and then to look at the cautionary termination matter when the line to be thus terminated at its northern and southern ends has been produced*».

Αναφορικά με τον τρόπο διαχείρισης των φυσικών πόρων, στο 2^ο άρθρο προβλέπεται συνεργασία ανάμεσα στις δύο χώρες με σκοπό την επίτευξη συμφωνίας σχετικά με τους τρόπους εκμετάλλευσης αυτών των πόρων¹⁴³, αλλά και άλλων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, δεδομένης της υψηλής ποσότητας «πράσινης ενέργειας» που διαθέτει το Ισραήλ και επιθυμεί διακαώς να την εξάγει στην ευρωπαϊκή αγορά. Ειδικότερα, προβλέπεται και η ηλεκτρική διασύνδεση των δύο χωρών μέσω υποθαλάσσιου καλωδίου μήκους 1.500 χλμ. Αυτή η πρωτοπόρα και καινοτόμα συμφωνία επιχειρεί για πρώτη φορά να διασυνδέσει την αφρικανική με την ευρωπαϊκή ήπειρο και απορρέει από τη προγενέστερη συμφωνία του 2020. Πέρα από το οικονομικό σκέλος, μεγάλη αξία έχει και το στρατηγικό σκέλος της συμφωνίας. Ήδη από τον Απρίλιο του 2018 «*E.E. είχε αποφασίσει να προωθήσει τη «στρατηγική εταιρική σχέση» με την Αίγυπτο, ενώ τον περασμένο Απρίλιο (2021) το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε αυτόν τον προσανατολισμό. Αυτή η διάσταση οδηγεί και στη σκέψη ένταξης της διασυνδετήριας στα Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος (PCI) της E.E., με σκοπό την ταχύτερη αδειοδότηση και χρηματοδότηση του έργου*¹⁴⁴».

Επαναπροσέγγιση και ενδυνάμωση των διμερών και στρατιωτικών σχέσεων με χώρες του Κόλπου: Τα αναθεωρητικά σχέδια της Τουρκίας εκτός από την Ανατολική Μεσόγειο περιλαμβάνουν κι ένα άνοιγμα «προς Ανατολάς» που ξεκίνησε με το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης. Άλλωστε, είναι γνωστή η υπάρχουσα διαμάχη ανάμεσα στη Τουρκία και στις χώρες του Κόλπου σχετικά με το ποιος θα επικρατήσει στην ηγεσία του σουνιτικού Ισλάμ. Επιπλέον, οι αντίθετες θέσεις της Τουρκίας και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και η σύμπλευση της με το Κατάρ στο ζήτημα των εμφυλίων πολέμων στη Συρία, τη Λιβύη και την Υεμένη δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Όπως είναι απόλυτα λογικό, αυτή η προσπάθεια παρείσφρησης ενόχλησε και τις χώρες του Κόλπου, οι οποίες ένιωσαν ότι τα συμφέροντα τους απειλούνται από τις τουρκικές ενέργειες. Αυτή η επιθετική στάση της Τουρκίας είχε ως αποτέλεσμα την επαναπροσέγγιση της Ελλάδας με την Αίγυπτο, τα Η.Α.Ε., την Σαουδική Αραβία και το Ισραήλ, στη προσπάθεια δημιουργίας ενός άξονα προστασίας και ανασχεσης του «κοινού εχθρού».

Οι ιστορικοί δεσμοί που συνδέουν τους Έλληνες με τους Άραβες και η στάση της Σαουδικής Αραβίας στο παλαιστινιακό ζήτημα συνέδραμαν σημαντικά στην

¹⁴³ Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map), 6/7/2020, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I-56237080000028058a22f.pdf>

¹⁴⁴ Β. Νέδος, *Ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας με Αίγυπτο*, η Καθημερινή, 14/10/2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561538090/ilektriki-diasyndesi-elladas-me-aigypto/>

οικοδόμηση διμερών σχέσεων και οικονομικών συμφωνιών ανάμεσα στα δύο κράτη. Οι εισαγωγές ελληνικών προϊόντων, ο τουρισμός και οι επενδύσεις επί ελληνικού εδάφους, αποτελούν την πιο τρανή απόδειξη σύνδεσης. Στις 20 Απριλίου του τρέχοντος έτους, υπεγράφη το «Μνημόνιο Κατανόησης για τη θεσμοθέτηση διαβουλεύσεων σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος» από τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών και τον Γενικό Γραμματέα Συμβουλίου Συνεργασίας Κόλπου, ύστερα από την επίσκεψη Δένδια και Παναγιωτόπουλου στο Ριάντ¹⁴⁵. Τον Μάρτιο, μαχητικά αεροσκάφη F-15 της Βασιλικής Πολεμικής Αεροπορίας της Σαουδικής Αεροπορίας κατέφθασαν στη Σούδα για τη πραγματοποίηση των ασκήσεων Eye of Falcon 1 πάνω από τη Μεσόγειο Θάλασσα. Από τη πλευρά της Αθήνας, είχε προγραμματιστεί, από τις αρχές του 2020, να αναπτύξει ορισμένα από τα πυραυλικά της συστήματα αεράμυνας MIM-104 Patriot στη Σαουδική Αραβία με «περίπου 130 άτομα προσωπικό» προκειμένου να συνδράμει στην υπεράσπιση της ενεργειακής υποδομής της Σαουδικής Αραβίας, η οποία αποτελεί συχνό στόχο επιθέσεων με βαλλιστικούς πυραύλους και drone, από τους Χούτι στην Υεμένη¹⁴⁶.

Τον Αύγουστο του 2020, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα απέστειλαν τέσσερα μαχητικά αεροσκάφη F-16 της Πολεμικής Αεροπορίας τους στην Σούδα, εν μέσω αυξανόμενων εντάσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με τις διαφωνίες τους σχετικά με τα θαλάσσια σύνορα και τα δικαιώματα υπεράκτιων πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο-κίνηση που αποτέλεσε σαφές μήνυμα στήριξης και δυσaráεστησε την Άγκυρα¹⁴⁷. Τον Νοέμβριο, οι δύο χώρες υπέγραψαν μια συμφωνία στρατηγικής εταιρικής σχέσης, η οποία, μεταξύ άλλων, καλεί τα συμβαλλόμενα μέρη να συνδράμουν σε περίπτωση που απειληθεί η εδαφική ακεραιότητα ενός μέρους¹⁴⁸.

Η αμυντική συμφωνία με το Ισραήλ: Η Ελλάδα προχώρησε σε σύναψη συμφωνίας και με το Ισραήλ, η οποία αφορά στην προμήθεια αμυντικού εξοπλισμού. Η συμφωνία προβλέπει τη σύσταση ενός κέντρου εκπαίδευσης για την ελληνική Πολεμική

¹⁴⁵ Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για κοινή επίσκεψη Υπουργών Εξωτερικών Νίκου Δένδια και Εθνικής Άμυνας, Νικόλαου Παναγιωτόπουλου, στη Σαουδική Αραβία, 20/4/2021, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/anakoinose-upourgeiou-exoterikon-gia-koineepiskepse-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-kai-ethnikes-amunas-nikolaou-panagiotopoulou-stesaoudike-arabia-20042021.html> και Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε Έλληνες δημοσιογράφους μετά την ολοκλήρωση των επαφών του στη Σαουδική Αραβία, 20/4/2021, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/delose-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-seellenes-demosiographous-meta-ten-oloklero-ton-epaphon-tou-ste-saoudike-arabia-riant20042021.html>

¹⁴⁶ *Greece signs deal to provide Saudi Arabia with Patriot air defence system*, Reuters, 20/4/2021, available at <https://www.reuters.com/world/middle-east/greece-signs-deal-provide-saudi-arabia-withpatriot-air-defence-system-2021-04-20/>

¹⁴⁷ *Royal Saudi Air Forces personnel arrive in Greece for military exercise*, Arab News, 13/3/2021, available at <https://www.arabnews.com/node/1824901/saudi-arabia>

¹⁴⁸ P. Iddon, *How Significant Is Greece's Growing Military Cooperation With The UAE And Saudi Arabia?*, Forbes, 31/3/2021, available at <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/03/31/how-significant-is-greeces-growing-military-cooperation-with-the-uae-and-saudi-arabia/?sh=76ba3e7519ef> ¹⁵⁶ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Greek government approves expansive Israel-Greece defense agreement*, 5/1/2021, available at <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2021/Pages/Greek-governmentapproves-expansive-Israel-Greece-defense-agreement-5-January-2020.aspx>

Αεροπορία. Η Συμφωνία έγινε ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση, την ισραηλινή και την εταιρεία Elbit Systems Ltd. – δραστηριοποιείται στη παραγωγή αμυντικών ηλεκτρονικών συστημάτων και κοστολογείται σε 1,68 δισεκατομμύρια δολάρια. Ειδικότερα, πρόκειται να εξοπλίσει την Πολεμική Αεροπορία με 10 εκπαιδευτικά αεροσκάφη M-346 νέου τύπου και θα αναλάβει τη συντήρησή τους για 22 χρόνια-υπάρχει πρόβλεψη για παράταση. Πέρα από την προσθήκη των νέων αεροσκαφών, η Elbit θα αναλάβει και την παροχή υλικών για την αναβάθμιση και τη λειτουργία των μαχητικών αεροσκαφών τύπου T-6¹⁵⁶. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Υφάντης, «Δεν είναι αμυντική συμμαχία. Δεν είναι ένας αντι-τουρκικός άξονας αν και στέλνει μηνύματα στην Άγκυρα. Υπάρχει μία κοινότητα αντιλήψεων και συμφερόντων. Βλέπουμε με τον ίδιο τρόπο τα περισσότερα περιφερειακά προβλήματα»¹⁴⁹.

Η ενίσχυση της αμυντικής συμφωνίας με τις ΗΠΑ: Οι κινήσεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο συνέδραμαν σημαντικά στην εκκίνηση ενός νέου κεφαλαίου στις σχέσεις Αθήνας-Ουάσιγκτον. Η διμερής σχέση είναι στρατηγική, πολύπλευρη και αναμένεται να επεκταθεί τα επόμενα χρόνια. Η εταιρική σχέση που αναπτύχθηκε ανάμεσα στην Ελλάδα, την Κύπρο, το Ισραήλ και τις ΗΠΑ επισφραγίστηκε με την υπογραφή του Συμφώνου East Mediterranean Security and Partnership Act.

Σε ότι αφορά αποκλειστικά και μόνο διμερείς διακρατικές συμφωνίες, η Ελλάδα και οι Ηνωμένες Πολιτείες ενίσχυσαν τη συνεργασία τους μέσω του διμερούς Στρατηγικού Διαλόγου που εγκαινιάστηκε το 2018, στον οποίο περιλαμβάνονται οι βασικές παράμετροι κοινού ενδιαφέροντος, με το μεγαλύτερο βάρος να δίνεται στις ενεργειακές επενδύσεις, την αμυντική συνεργασία και την περαιτέρω ενίσχυση ανθρωποκεντρικών τομέων, όπως ο πολιτισμός και η εκπαίδευση. Τον Οκτώβριο του επόμενου έτους, τα συμβαλλόμενα μέρη προχώρησαν στην αναθεώρηση του Παραρτήματος της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας (Mutual Defense Cooperation Agreement – MDCA). Δεδομένων των εξελίξεων, για τις ΗΠΑ ήταν μείζονος σημασία η έμπρακτη υπενθύμιση της ισχυρής παρουσίας τους στην ευρύτερη περιοχή. Για το λόγο αυτό, στη συμφωνία αποφασίστηκε ο τερματισμός λειτουργίας αμυντικών βάσεων που πλέον δεν χρησιμοποιούνταν, και η έναρξη λειτουργίας νέων στην Αλεξανδρούπολη, στην Αεροπορική Βάση Λάρισας και στη Βάση της Αεροπορίας Στρατού στο Στεφανοβίκειο. Από αυτή τη λίστα δεν θα μπορούσε να απουσιάζει η βάση της Σούδας. Την επόμενη χρονιά, στο επίκεντρο των συζητήσεων, τέθηκε το ζήτημα παράτασης της χρονικής διάρκειας κατά οκτώ ή ακόμη και δέκα χρόνια. Αυτή η πρόταση έγινε με την αιτιολογία καλύτερου σχεδιασμού και ανάπτυξης των επενδύσεων, αλλά εν τέλει το χρονικό διάστημα ανανέωσης παρέμεινε ετήσιο και υπήρξε σύγκλιση για πενταετή ανανέωση¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Αναλυτές σε ΣΚΑΙ: Γιατί η συνεργασία Ελλάδας- Ισραήλ είναι «κλειδί» στην τουρκική προκλητικότητα, ΣΚΑΙ, 16/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.skai.gr/analytes-se-skaistratigikisynnergasia-elladas-israil-kleidi-se-tourkiki-proklitikotita>

¹⁵⁰ Β. Νέδος, Το κείμενο της αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ (φωτογραφίες), η Καθημερινή, 14/10/2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561539527/to-keimeno-tis-amyntikissymfonia-elladas-ipa-fotografies/>

Στις 14 Οκτωβρίου 2021, η Στρατιωτική Συμφωνία Συνεργασίας ανανεώθηκε και για ακόμη μία φορά υπογραμμίστηκε η σημασία της ειρηνικής διευθέτησης των διαφορών και του σεβασμού του διεθνούς δικαίου ως κατευθυντήριων αρχών για τις σχέσεις καλής γειτονίας. Στο περιθώριο του Στρατηγικού Διαλόγου υπογράφηκε αναθεωρημένη Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας Ελλάδας-Ηνωμένων Πολιτειών (Mutual Defense Cooperation Agreement (MDCA)), όπου αποκρυσταλλώνεται η μακροπρόθεσμη αμυντική στρατηγική των δύο χωρών και τονίζεται ρητά η γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας για την περιφερειακή σταθερότητα και ειρήνη. Επιπλέον, στο κείμενο περιλαμβάνεται μια ρήτρα που αφορά στην αμοιβαία συνδρομή άμυνας σε περίπτωση απειλής της εδαφικής κυριαρχίας ή επίθεσης. Η συγκεκριμένη διάταξη μπορεί να ερμηνευθεί ως σαφές μήνυμα προς την Άγκυρα.

Στη Συμφωνία, προβλέπεται επίσης και η αδειοδότηση σε αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις να πραγματοποιούν εκπαιδεύσεις σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είναι η επαναξιολόγηση της Αλεξανδρούπολης και η μετατροπή της σε στρατιωτική βάση, σαν τη Σούδα, δεδομένης της πρόσβασης που προσφέρει στην Βουλγαρία, η οποία φαίνεται να μαγνητίζει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον της Αμερικής και του NATO, ως εναλλακτική διαδρομή στα Στενά του Βοσπόρου. Αναφορικά με την Αλεξανδρούπολη, οι υποδομές της περιοχής θεωρούνται κατάλληλες για να επιτρέψουν τη στάθμευση των αμερικανικών δυνάμεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η επέκταση του ενεργειακού αγωγού που βρίσκεται στην Ελευσίνα και εκτείνεται μέχρι την Καβάλα, στην Αλεξανδρούπολη κι από εκεί στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, προκειμένου να διευκολυνθεί ο ανεφοδιασμός των αμερικανικών δυνάμεων – το έργο θα χρηματοδοτηθεί από το NATO¹⁵¹.

Επιπρόσθετα, στη Συμφωνία προβλέπεται η παράδοση πλεοναζόντων αμυντικών εξοπλισμών στην Ελλάδα με την ίδια βάση προτεραιότητας που δίνεται σε άλλες χώρες (σύμφωνα με τον Νόμο περί Εξωτερικής Βοήθειας του 1961)¹⁵² κατά τη διάρκεια των οικονομικών ετών 2022 έως 2026, ενώ η Αθήνα προστέθηκε και στο πρόγραμμα πώλησης μαχητικών αεροσκαφών πέμπτης γενιάς F-35 Joint Strike Fighter, ιδίως αυτών των αεροσκαφών F-35 που κατασκευάστηκαν αλλά δεν παραδόθηκαν ποτέ στην Τουρκία λόγω του αποκλεισμού της Άγκυρας από το πρόγραμμα, εξαιτίας της αγοράς του ρωσικού Συστήματος αεράμυνας S-400¹⁵³.

¹⁵¹ Α. Αθανασόπουλος, *Δένδιας – Οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν τη στρατηγική θέση της Ελλάδας – Τι είπε για την Τουρκία*, Τα Νέα, 11/10/2021, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2021/10/11/politics/dendias-oiipa-anagnorizoun-ti-stratigiki-thesi-tis-elladas-ti-eipe-gia-tin-tourkia/>

¹⁵² Amendment 1 to the Defense Industrial Cooperation Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Hellenic Republic, 1997, available at <https://www.acq.osd.mil/dpap/Docs/mou-greece.pdf>

¹⁵³ Α. Dimou, *Geopolitics and strategy drive Greece-US relations*, Modern Diplomacy, 12/12/2021, available at <https://moderndiplomacy.eu/2021/12/12/geopolitics-and-strategy-drive-greece-us-relations/>

Συμπεράσματα:

Η συζήτηση για την επίλυση της κρίσης, ιδιαίτερα σε σύντομο χρονικό διάστημα είναι ελκυστική, αλλά όχι ρεαλιστική σε αυτό το στάδιο δεδομένης της έκρυθμης κατάστασης. Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, δεν υπάρχει μόνο ένα ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί, αλλά πολλά. Η κρίση στην ανατολική Μεσόγειο είναι προϊόν των αντικρουόμενων απόψεων και αφηγήσεων της Τουρκίας και της Ελλάδας σχετικά με την εθνική κυριαρχία, γεγονός που καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την επίλυσή της. Όσο η τρέχουσα κρίση στην ανατολική Μεσόγειο παραμένει ανεπίλυτη, τόσο η περιοχή θα διατρέχει διαρκή κίνδυνο εκδήλωσης νέων κρίσεων. Επιπλέον, κάθε σύγκρουση παρέχει ένα «άνοιγμα» σε παράγοντες όπως η Ρωσία για να εισχωρήσουν. Συνεπώς, η Ευρώπη θα πρέπει να προωθήσει μια πιο ευφάνταστη και δυναμική εξωτερική πολιτική και ένα ευρύτερο περιφερειακό όραμα. Αρκετά ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης, υπήρξαν αναφορές στα προηγούμενα οραματικά επιτεύγματα της Ευρώπης με τη μορφή εκκλήσεων για ένα νέο Σχέδιο Schuman ή μια νέα Διαδικασία της Βαρκελώνης¹⁵⁴.

Οι υποστηρικτές του σχεδίου Schuman εμπνέονται από την ιστορία και την εμπειρία της ίδιας της Ευρώπης. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι πρώην εχθροί της Γερμανίας και της Γαλλίας έθεσαν τις στρατηγικές βιομηχανίες του πολέμου, του άνθρακα και του χάλυβα υπό μια κοινή αρχή, η οποία κατέστησε αναγκαία τη συνεργασία και απέφερε αμοιβαία οφέλη. Η ίδια η ΕΕ είναι παιδί αυτής της οραματικής στιγμής¹⁵⁵. Ομοίως, η αρχική Διαδικασία της Βαρκελώνης, που ξεκίνησε το 1995, είχε ως στόχο την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ των χωρών της Ευρώπης και της Νότιας Μεσογείου. Ως εκ τούτου, η επίκληση μιας νέας Διαδικασίας της Βαρκελώνης συνεπάγεται έναν ευρύτερο διάλογο από περιοχή σε περιοχή μεταξύ της Ευρώπης και των χωρών της νότιας Μεσογείου. Στον πυρήνα αυτών των προτάσεων βρίσκεται η ιδέα ότι η ανατολική Μεσόγειος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κοινός χώρος και ότι οι στρατηγικοί πόροι της -πετρέλαιο και φυσικό αέριο- θα πρέπει να προωθούν την αιτία της συνεργασίας και όχι της σύγκρουσης μεταξύ των παράκτιων κρατών της. Παρόλο που υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι για την επίτευξη αυτών των υψηλών στόχων, όλοι απαιτούν από την Ευρώπη να αναπτύξει ένα γεωπολιτικό όραμα και δέσμευση¹⁵⁶.

Για να είμαστε πιο συγκεκριμένοι, μπορεί οι ανακαλύψεις φυσικού αερίου να πυροδότησαν την πρόσφατη ένταση, αλλά η κρίση είναι ουσιαστικά πολιτική. Παρά την πρόιμη αισιοδοξία, φαίνεται τώρα ότι τα αποθέματα φυσικού αερίου είναι μικρότερα και λιγότερο προσοδοφόρα από το αναμενόμενο, καθιστώντας το προβλεπόμενο έργο αγωγού φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο προς την

¹⁵⁴ G. Tzogopoulos, *How the EU should deal with the eastern Mediterranean*, European Council on Foreign Relations, 25/9/2020, available at https://ecfr.eu/article/commentary_how_the_eu_should_deal_with_the_eastern_mediterranean/

¹⁵⁵ Ευρωπαϊκή Ένωση, Διακήρυξη Σουμάν - Μάιος 1950, διαθέσιμο στο https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_el

¹⁵⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Διαδικασία της Βαρκελώνης: μία Ένωση για τη Μεσόγειο, διαθέσιμο στο http://publications.europa.eu/resource/ellar/cb949ba7-94c5-438e-bbfa-2b8ce8995062.0004.02/DOC_2

Ευρώπη εξαιρετικά ανέφικτο. Επί του παρόντος, δεδομένης της διαίρεσης εντός της Ευρώπης και της διαφωνίας μεταξύ των κρατών της Μέσης Ανατολής σχετικά με τη φύση της περιφερειακής τάξης πραγμάτων, ένα τέτοιο μεγάλο σχέδιο ενδέχεται να μην έχει απήχηση.

Το αλληλένδετο σύνολο κρίσεων που έχουν εκτυλιχθεί στην ανατολική Μεσόγειο μεταξύ της Τουρκίας και των γειτονικών της κρατών φαίνεται να είναι δυσεπίλυτο. Ωστόσο, οποιαδήποτε προσωρινή ύφεση των εντάσεων δεν θα πρέπει να οδηγεί σε εφησυχασμό, καθώς κρίνοντας από τη μέχρι στιγμής πορεία, η σύγκρουση στην ανατολική Μεσόγειο είναι πιθανό να περάσει από το στάδιο της κλιμάκωσης, έπειτα της αποκλιμάκωσης και εκ νέου κλιμάκωση. Αντίθετα, η Ευρώπη και τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να αξιοποιήσουν αυτό το στενό παράθυρο ευκαιρίας για να προωθήσουν μια πιο ευφάνταστη πολιτική και σχέδιο για την ανατολική Μεσόγειο, που μπορεί να εξυπηρετήσει τη συλλογική ασφάλεια, τα οικονομικά και ενεργειακά συμφέροντα όλων των βασικών πρωταγωνιστών. Από αυτή την άποψη, η ΕΕ θα πρέπει είτε να προσπαθήσει να διευκολύνει την ένταξη της Τουρκίας στο Φόρουμ για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου είτε να επινοήσει ένα τριμερές πλαίσιο όπου οι χώρες του Φόρουμ Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, η ΕΕ και η Τουρκία θα μπορούσαν να διερευνήσουν τρόπους διαχείρισης των διαφορών τους και να συνεργαστούν.

Όσον αφορά τα νέα δεδομένα για την Ελλάδα, οι ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν ήταν πολλές και ευτυχώς τις άρπαξε. Το θετικό αποτέλεσμα αυτής της κρίσης ήταν ότι δόθηκε το έναυσμα για την αποτελεσματική επανεκκίνηση της ελληνικής διπλωματίας και διευθετήθηκαν ανοιχτοί λογαριασμοί χρόνων, όπως η οριοθέτηση της ΑΟΖ με την Ιταλία, ενώ ήδη έχουν δρομολογηθεί κι άλλα ζητήματα προς επίλυση, όπως η σύναψη συμφωνίας με την Αλβανία για παραπομπή των διαφωνιών τους στη Χάγη. Ωστόσο, εξετάζοντας την κατάσταση ρεαλιστικά, η σύσταση μιας στρατηγικής βάσει της οποίας η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Γαλλία, η Ελλάδα, η Κύπρος και άλλοι παράγοντες δημιουργούν στενούς δεσμούς μεταξύ τους αποκλείοντας την Τουρκία είναι μη βιώσιμη. Η Τουρκία σίγουρα ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για τα αυξανόμενα επίπεδα αστάθειας στην περιοχή, αλλά το αίσθημα του παραγκωνισμού είναι αυτό που την ωθεί να επιτίθεται περαιτέρω. Η επανέναρξη των διερευνητικών συνομιλιών Ελλάδας-Τουρκίας στις 25 Ιανουαρίου ήταν ένα φιλόδοξο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση, ωστόσο χωρίς αποτέλεσμα.

Για να μπορέσει να υπάρξει νηνεμία στις σχέσεις των εμπλεκόμενων μερών, θα πρέπει η Τουρκία να υποχωρήσει από τις απόλυτες θέσεις της και να προσεγγίσει μια διπλωματική λύση με καλή πίστη - αντί να συνεχίσει την τρέχουσα στρατηγική της να ενεργεί μόνη της στην περιοχή. Η ενασχόληση με ουσιαστική διπλωματία, δεν θα είναι σε καμία περίπτωση εύκολη. Αλλά είναι κρίσιμο απαραίτητο να ξεφύγουμε από το τρέχον μοτίβο κλιμάκωσης, που βλάπτει την ενότητα ΕΕ και ΝΑΤΟ στην περιοχή, κινδυνεύει να ενισχύσει τις σχέσεις Τουρκίας-Ρωσίας, επιτείνοντας παράλληλα τις συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και επεκτείνοντας άσκοπα ανθρωπιστικές καταστροφές όπως αυτή στη Λιβύη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Θεσμικά/Συμβατικά Κείμενα:

- Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map), 6/7/2020, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I56237-080000028058a22f.pdf>
- Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, 17 February 2003, διαθέσιμο στο <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>
- Amendment 1 to the Defense Industrial Cooperation Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Hellenic Republic, 1997, available at <https://www.acq.osd.mil/dpap/Docs/mou-greece.pdf>
- Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, 29 April 1958, Geneva, available at https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI1&chapter=21
- Exchange of Notes constituting an Agreement on the Delimitation of the USSR and Turkey Economic Zone in the Black Sea 23 December 1986 - 6 February 1987, διαθέσιμο στο <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/RUS-TUR1987EZ.PDF>
- Israel Ministry of Foreign Affairs, *Greek government approves expansive Israel-Greece defense agreement*, 5/1/2021, available at <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2021/Pages/Greek-government-approvesexpansive-Israel-Greece-defense-agreement-5-January-2020.aspx>
- Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, διαθέσιμο στο https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areasMediterranean.pdf
- The North Atlantic Treaty, Washington D.C. - 4 April 1949, διαθέσιμο στο https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

- Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti Arasında Akdeniz'de Kita Sahanlığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşma, <https://www.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0471.pdf>
- United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982, available at https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclose.pdf
- Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016/C 202/01), διαθέσιμο στο <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>
- Νόμος 4717/2020-ΦΕΚ 164/Α/28-8-2020, διαθέσιμο στο <https://www.enomothesia.gr/diethneis-suntheke/nomos-4717-2020-phek-164a-28-82020.html>
- Συμφωνία Μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την Οριοθέτηση των Αντίστοιχων Θαλάσσιων Ζωνών τους, διαθέσιμο στο <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/09/GR-IT-EEZ-2020-2.pdf>
- Συμφωνία μεταξύ της Κυβέρνησης του Κράτους του Ισραήλ και της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας για την Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, διαθέσιμο στο https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf

Βιβλιογραφία:

- Cagartay S., *Η αυτοκρατορία του Ερντογάν – Τουρκία και Μέση Ανατολή*, Κ. Υφαντής επίμ., εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2021
- S. H. Başeren, *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2010
- M. Klare, *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, Metropolitan books, New York, 2008
- Yaycı C., *Türkiye'nin Denizcilik Doktrini: Mavi Vatan*, Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi, 2021
- Yaycı C., *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2019
- D. Yıldız, *Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2007

- Η. Κουσκουβέλης, *Πολιτική των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες ή προβληματική πολιτική; στο Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Αθήνα, Ποιότητα, 2015
- Σ. Λίτσας, *Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο-οθωμανικών προσανατολισμών: μια ενδοσκόπηση στο «Στρατηγικό Βάθος»*, από το συλλογικό «το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία», Αθήνα, Ποιότητα
- Α. Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2010
- Ε. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, 3^η έκδοση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019
- Ζ. Τζιάρρας, *Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο, Τουρκία, Κύπρος και δίκτυα συνεργασίας σε μια «νέα» υπό-περιφέρεια*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2020
- Κ. Φίλης, *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα, 2019

Αρθρογραφία:

- B. Aras, Turkish foreign policy after July 15, Istanbul Politikalar Merkezi, February 2017, p. 7-10, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/turkish-foreignpolicy-after-july-15-7fc40f/turkish-foreign-policy-after-july-15-7fc40f.pdf>
- Ataman M., *Ozal Leadership and Restructuring of Turkish Ethnic Politics in 1980s*, Middle Eastern Studies, Vol.34, No.4, October 2002, pp.127–8
- Ahmet Davutoglu, Turkey's Zero-Problems Foreign Policy, Foreign Policy, 20 May 2010, available at <https://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeyszero-problems-foreign-policy/>
- I. Barzak, *Arafat: Natural Gas Good For Economy*, APNEWS, 27 September 2000, διαθέσιμο στο <https://apnews.com/article/428946bb0f1e30805e3cb3bdeb51e031>
- E. Canli, *Milestone memorandums with Turkey change Libya's fate*, Anadolu Agency, 27/11/2020, <https://www.aa.com.tr/en/africa/milestonememorandums-with-turkey-change-libyas-fate/2058139>
- Delek Group Announces Consolidated Results for the Second Quarter of 2017, 30 August 2017, Bloomberg.com, διαθέσιμο στο

<https://www.bloomberg.com/press-releases/2017-08-30/delek-groupannounces-consolidated-results-for-the-second-quarter-of-2017>

- Kegley C., Richardson N. and Richter G., *Conflict at Home and Abroad: An Empirical Extension*, Journal of Politics, Vol.40, 1978, pp.742–52
- M. Kambas, T. Gumrukcu, *Greek, Turkish warships in 'mini collision' Ankara calls provocative*, Reuters, 14 August 2020, διαθέσιμο στο <https://www.reuters.com/article/us-greece-turkey-warshipsidUSKCN25A161>
- H. Kissinger, *Henry Kissinger: Meshing realism and idealism in Syria, Middle East*, Washington Post, 3/8/2012, available at https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-meshingrealism-and-idealism-in-syria-middleeast/2012/08/02/gJQAFkyHTX_story.html
- Krueger R., *The Background of the Doctrine of the Continental Shelf and the Outer Continental Shelf Lands Act*, Natura Resources Journal, Vol. 10, Issue 3, Summer 1970, available at <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3492&context=nri>
- Maoz Z., *Joining the Club of Nations: Political Development and International Conflict, 1816–1976*, International Studies Quarterly, Vol.33, 1989, pp.199–231
- *Noble Energy starts natural gas production from Mari-B field*, Offshore Magazine, 30 December 2003, διαθέσιμο στο <https://www.offshoremag.com/home/article/16771037/noble-energy-starts-natural-gasproduction-from-marib-field>
- F. P. van der Putten, *Infrastructure and Geopolitics: China's Emerging Presence in the Eastern Mediterranean*, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 18(4), 2016
- Putnam R. D., *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games*, International Organization, Vol.42, 1988, pp.427–60
- *UN has received Greek letter on Libya-Turkey MoU*, Kathimerini, 11/12/2019, <https://www.ekathimerini.com/news/247461/un-hasreceived-greek-letter-on-libya-turkey-mou/>
- C. Yiallourides, *Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*, EJIL:Talk!, 25/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>

Τουρκική

- E.A. Yılmaz, *Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın dünü ve bugünü*, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Volume: 48, Kışım 2020

- Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*, Bilge Strateji, 4(6), 2012
- Yaycı, C. (2012). *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*. Bilge Strateji Dergisi, 4(6)
- M. K. Özekin, *Doğu Akdeniz'de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16(33), 1-53, 2020
- A. Sayın, *Ahmet Davutoğlu'ndan istifa açıklaması: AKP'den ayrılan eski başbakanın yol haritasında ne var?*, Bbc Türkçe, 13 Eylül 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49691853>

Ελληνική

- *Απελάθηκε ο πρέσβης της Λιβύης*, η Καθημερινή, 6/12/2019, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/1055003/apelathike-o-presvis-tis-livysis/>
- *Ισορροπία τρόμου στο Αιγαίο: Ελληνικές φρεγάτες απέναντι από το Oruc Reis*, 11/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2020/08/11/politics/isorropia-tromou-sto-aigaioellinikes-fregates-apenanti-apo-to-oruc-reis/>
- *Με συνοπτικές διαδικασίες η έγκριση της συμφωνίας Ελλάδας - Αιγύπτου για ΑΟΖ από την ολομέλεια της αιγυπτιακής Βουλής*, Πρώτο Θέμα, 18/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/politics/article/1036135/mesunoptikes-diadikasies-i-egrisi-tis-sumfonias-elladas-aiguptou-gia-aoz-apo-tinolomeleia-tis-aiguptiakis-voulis/>
- *UN has received Greek letter on Libya-Turkey MoU*, Kathimerini, 11/12/2019, <https://www.ekathimerini.com/news/247461/un-has-received-greek-letter-on-libya-turkey-mou/>
- A. Tomaras, *Charles de Gaulle returning to the eastern Mediterranean*, Kathimerini, 31/8/2020, διαθέσιμο στο <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/charles-de-gaulle-returning-to-the-eastern-mediterranean>
- N. Γρηγοριάδης, *Αντιπαράθεση Ερντογάν – Γκιουλ*, Η Καθημερινή, 20/11/2012, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/732730/antiparathesi-erntogan-gkiouyl/>
- B. Νέδος, *Ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας με Αίγυπτο*, η Καθημερινή, 14/10/2021, διαθέσιμο στο

<https://www.kathimerini.gr/politics/561538090/ilektriki-diasyndesi-elladasme-aigypio/>

- Π. Παπακωνσταντίνου, *Η Ευρώπη στην εποχή του διπόλου Μακρόν – Σολτς*, η Καθημερινή, 13/12/2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/561625753/i-eyropi-stin-epochi-toydipoloy-makron-solts/>
- Π. Παπακωνσταντίνου, *Η Ευρώπη στην εποχή του διπόλου Μακρόν – Σολτς*, η Καθημερινή, 13/12/2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/561625753/i-eyropi-stin-epochi-toydipoloy-makron-solts/>
- Μ. Σαρλής, *Η Γαλλία στη Μεσόγειο*, Huffington Post, 9/10/2021, διαθέσιμο στο https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-yallia-stemesoyeio_gr_615f00cde4b069a0b3ba7ae8
- Α. Συρίγος, *ΑΟΖ Ελλάδας-Ιταλίας: Μύθοι και Πραγματικότητα- Ο Χάρτης λέει την αλήθεια*, Syrigos.gr, 13/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.syrigos.gr/%ce%b1%ce%bf%ce%b6-ellada-italia/>
- Α. Συρίγος, *Το πραξικόπημα των 12 ωρών και τα αναπάντητα ερωτήματα*, SL press.gr, 16/07/2020, διαθέσιμο στο <https://slpress.gr/idees/to-praxikopimaton-12-oron-kai-ta-anapantita-erotimata/>
- Κ. Υφαντής, *Οι κινήσεις της Άγκυρας. Γράφει ο Κώστας Υφαντής*, The President.gr, 10/5/2021, διαθέσιμο στο <https://www.thepresident.gr/2021/05/10/oi-kiniseis-tis-agkyras-grafei-okostas-yfantis/>
- Κ. Υφαντής, Κώστας Υφαντής: *Η συνεργασία Ελλάδας - Γαλλίας πηγαίνει πέρα από το NATO και την ΕΕ*, Liberal.gr, 1/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-ufantis-i-sunergasia-elladas-galliaspigainei-pera-apo-to-nato-kai-tin-ee/320640>
- Κ. Υφαντής, Κ. Υφαντής: *«Για την Ουάσιγκτον, η Αθήνα είναι ένας πολύ σημαντικός εταίρος»*, εφημερίδα Δημοκρατική, 23/05/2021, διαθέσιμο στο <https://www.dimokratiki.gr/23-05-2021/k-yfantis-gia-tin-oyasigkton-i-athinaeinai-enas-poly-simantikos-etairos/>
- Κ. Υφαντής, Μ. Σαρηγιαννίδης, *Το τέλος της αδράνειας, αλλά η κρίσιμη μέρα είναι η επόμενη*, Liberal.gr, 11/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/diplomacy/to-telos-tis-adraneias-alla-i-krisimi-meraeinai-i-epomeni/306908>
- Κ. Υφαντής, Κώστας Υφαντής: *Η συνεργασία Ελλάδας - Γαλλίας πηγαίνει πέρα από το NATO και την ΕΕ*, Liberal, 1/9/2020, διαθέσιμο στο

<https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-ufantis-i-sunergasia-elladas-galliaspigainei-pera-apo-to-nato-kai-tin-ee/320640>

- Κ. Φίλης, Χ. Παπασωτηρίου, *Η ανάφλεξη στη Μέση Ανατολή και η γεωπολιτική αστάθεια στην Ανατολική Μεσόγειο*, Lifo.gr, διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/world/i-anaflexi-sti-mesi-anatoli-kai-i-geopolitikiastatheia-stin-anatoliki-mesogeio>
- Φίλης: «Οι τρεις λόγοι που κάνουν κρίσιμη μια συμφωνία με την Αίγυπτο για την ΑΟΖ», Iefimerida.gr, 10/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/ellada/filis-3-krisimoi-logoi-symfonia-me-aigyptogia-aoz>

Οπτικοακουστικό υλικό:

- *Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu: Doğu Akdeniz'de rotaları da kolları da biz büküyoruz*, TBMM Genel Kurulu'nda, 14 Aralık 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=cSg8G3yaFf4>
- A. Gökhan, *Κύπρος adası çevreindeki deniz dibi Hibrokarbon zenginliklerinin adadaki sorunun çözümüne muhtemel etkileri*, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2013-1 (Ocak-Haziran) (Κύπρος Özel Sayısı-I), s. 336-7 και C. Gürdeniz, *"Türkleri Sahada Yenemezsın!" Ali Türkşen ve Cem Gürdeniz ile Mavi Vatan*, <https://www.youtube.com/watch?v=rgBi5PR627I>
- *Türkiye ve Yunanistan'ın Ege-Doğu Akdeniz tezleri ne? Cihat Yayıncı anlattı*, Teke tek, 14 Eylül 2020, διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=Cq_5UhzYNd4
- *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yayıncı anlatıyor*, BBC News Türkçe, 10 Eylül 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=MizmZQZ1qiU>

Άλλες Πηγές:

Ξενόγλωσσες

- Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, Geological Survey Fact Sheet 2010-3014
- Doğal Gaz Piyasası 2019 Yılı Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri A.O., 2020, <https://www.tpao.gov.tr/file/2106/2020-petrol-ve-dogal-gaz-sektor-raporu47460b743c70c609.pdf>

- ExxonMobil makes natural gas discovery offshore Cyprus, Exxon Mobil, 28 February 2019, διαθέσιμο στο <https://corporate.exxonmobil.com/news/newsroom/news-releases/2019/0228-exxonmobil-makes-natural-gas-discovery-offshore-cyprus>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018 Faaliyet Raporu, https://enerji.enerji.gov.tr//Media/Dizin/SGB/tr/Faaliyet_Raporlari/2018/691837-etkb_2018_yili_i%CC%87dare_faaliyet_raporu.pdf
- *Eni begins producing from Zohr, the largest ever discovery of gas in the Mediterranean Sea*, 20 December 2017, διαθέσιμο στο <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2017/12/eni-beginsproducing-from-zohr-the-largest-ever-discovery-of-gas-in-the-mediterraneansea.html>
- Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline – Pre-FEED Studies, European Commission, available at <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europefacility/cef-energy/7.3.1-0025-elcy-s-m-15>
- European Council, *European Council meeting (12 December 2019) – Conclusions*, 12 December 2019, <https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusionsen.pdf>
- European Parliament, *Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean?* Directorate-General for External Policies- Policy Department, June 2017
- *Greece signs deal to provide Saudi Arabia with Patriot air defence system*, Reuters, 20/4/2021, available at <https://www.reuters.com/world/middleeast/greece-signs-deal-provide-saudi-arabia-with-patriot-air-defence-system2021-04-20/>
- BP p.l.c. Group results Fourth quarter and full year 2019, 4 February 2020, p. 31, διαθέσιμο στο <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/investors/bp-fourth-quarter-2019-results.pdf>
- İbrahim Kalın yorumladı: Atatürk'e "İlanet" tartışması ve Yunanistan'la NAVTEX krizi, CNN Türkçe, 28/07/2020, <https://www.youtube.com/watch?v=-Lz2UkMtW0>
- Israel Ministry of Foreign Affairs, *Greek government approves expansive Israel-Greece defense agreement*, 5/1/2021, available at <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2021/Pages/Greek-government-approvesexpansive-Israel-Greece-defense-agreement-5-January-2020.aspx>

- T.C. Millî Savunma Bakanlığı στην εφαρμογή Twitter, διαθέσιμο στο [https://twitter.com/tcsavunma/status/1363832153021292545?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1363832153021292545%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1 &ref_url=https%3A%2F%2Fwww.tovima.gr%2F2021%2F02%2F22%2Fpolitics%2Ftourkia-askisi-galazia-patrida-se-aigaio-kai-anatmesogeio-apo-tis-25-fevrouariou%2F](https://twitter.com/tcsavunma/status/1363832153021292545?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1363832153021292545%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.tovima.gr%2F2021%2F02%2F22%2Fpolitics%2Ftourkia-askisi-galazia-patrida-se-aigaio-kai-anatmesogeio-apo-tis-25-fevrouariou%2F)
- Note verbale dated 1 November 2004 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Chairman of the Committee, 6 December 2004,
[file:///C:/Users/%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B1%20%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B1/Downloads/S AC.44 2004 \(02\) 63-EN.pdf](file:///C:/Users/%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B1%20%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B1/Downloads/S AC.44 2004 (02) 63-EN.pdf)
- Oil Majors See Huge Opportunity In Eastern Mediterranean, Oil Price, 20 April 2017, διαθέσιμο στο <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Oil-MajorsSee-Huge-Opportunity-In-Eastern-Mediterranean.html>
- OPM tight-lipped on ‘oil moratorium’ in Malta-Italy dispute, Times of Malta, 8/10/2015, available at <https://timesofmalta.com/articles/view/opm-tightlipped-on-oil-moratorium-in-malta-italy-dispute.587410>
- Overview, East Mediterranean Gas Forum, available at <https://emgf.org/about-us/overview/>
- *Royal Saudi Air Forces personnel arrive in Greece for military exercise*, Arab News, 13/3/2021, available at <https://www.arabnews.com/node/1824901/saudi-arabia>
- *Soğutma cihazlarının enerji etiketlemesine dair tebliğ*, GKRY Enerji, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2021, Sayı 31434 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210325M1-8.htm>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Türkiye’nin Enerji Stratejisi*, 2008, διαθέσιμο στο [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Turkiyenin Enerji Stratejisi Ocak2008.pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Turkiyenin_Enerji_Stratejisi_Ocak2008.pdf)
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018 Faaliyet Raporu, https://enerji.enerji.gov.tr//Media/Dizin/SGB/tr/Faaliyet_Raporlari/2018/691837-etkb_2018_yili_i%CC%87dare_faaliyet_raporu.pdf
- QA-74, 10 August 2020, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the Press Release of the Ministry of Foreign Affairs of Greece dated 10 August 2020 on the Activities of Oruç Reis, 10 August 2020, διαθέσιμο στο

https://www.mfa.gov.tr/sc_-74_--yunanistan-db-nin-oruc-reis-in-faaliyetlerinedair-aciklamasi-hk-sc.en.mfa

- Turk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Osinografi Dairesi Baskanligi, SHOD, 0977/20, https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-ofnavigation/navigational-warnings/antalya-navtex-station/23-allstations/antalya-navtex-station
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Türkiye'nin Millî Çıkarlarına Yönelik Her Türlü Tehdit ve Güvenlik Riskine Karşı Uluslararası Hukuk Çerçevesinde [...] 2 Ocak 2021 Tarihinden İtibaren On Sekiz Ay Uzatılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi (3/1459) münasebetiyle*, 22.12.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/Milletvekilleri/UyeGenelKurulKonusmalariDetay?eid=94067>
- 2005-2006 Türkiye Enerji Raporu, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi, Aralık 2007, Ankara, https://www.dunyaenerji.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/Enerji_Raporu_2005-2006.pdf
- M. Aksoy, "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", İNSAMER, Eylül 2016
- M. Z. Bodur, *Küçük Satranç Tahtası: Doğu Akdeniz'de Neler Oluyor?*, .21.yy Enstitüsü, 17 Mayıs 2020, <https://21yyte.org.tr/merkezler/islevsel-arastirmamerkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/kucuk-satranctahtasi-dogu-akdeniz-de-neler-oluyor>
- Çevik İ., *Erdogan and Trump on different frequencies*, Daily Sabah, 20/09/2017, διαθέσιμο στο <https://www.dailysabah.com/columns/ilnur-cevik/2017/09/20/erdogan-and-trump-on-different-frequencies>
- F. Bulut, "Arap Baharı", *devletlerin dış politikalarını nasıl etkiledi? (3)*, Independent Türkçe, 7 Ocak 2021, διαθέσιμο στο <https://www.indyturk.com/node/296216/t%C3%BCrki%C3%87yedensesler/ara-p-bahar%C4%B1-devletlerin-d%C4%B1%C5%9Fpolitikalar%C4%B1n%C4%B1-nas%C4%B1-etkiledi-3>
- Ahmet Davutoğlu Biographisi, διαθέσιμο στο <https://www.biyografi.info/kisi/ahmet-davutoglu>
- A. Dimou, *Geopolitics and strategy drive Greece-US relations*, Modern Diplomacy, 12/12/2021, available at <https://moderndiplomacy.eu/2021/12/12/geopolitics-and-strategy-drivegreece-us-relations/>
- P. Iddon, *How Significant Is Greece's Growing Military Cooperation With The UAE And Saudi Arabia?*, Forbes, 31/3/2021, available at

<https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/03/31/how-significant-is-greece's-growing-military-cooperation-with-the-uae-and-saudi-arabia/?sh=76ba3e7519ef>

- Fuller G., *Turkey's Strategic Model: Myths and Realities*, The Washington Quarterly, Summer 2004
- R. Maltezou, *Cyprus accuses Turkey of blocking ship again in gas exploration standoff*, Kathimerini, 23/02/2018, διαθέσιμο στο <https://www.ekathimerini.com/news/226096/cyprus-accuses-turkey-of-blocking-ship-again-in-gas-exploration-standoff/>
- M. K. Özekin, *Doğu Akdeniz'de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16(33), 1-53, 2020
- M.K. Kozanhan, *Güç kavramı ve donanmaların yumuşak güç unsuru olarak diplomasiye kullanılması*, Mavi Vatan'dan Açık Denizlere, Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Enstitüsü, Temmuz 2019, διαθέσιμο στο https://msu.edu.tr/mavivatandanacikdenizleredergerisi/mavivatan2_dergi.pdf
- Tugwell, P., *Leaders from Israel, Cyprus, Greece sign EastMed gas pipe deal*, 2 Ιανουαρίου 2020, διαθέσιμο στο <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-02/leaders-from-israel-to-greece-set-to-sign-eastmed-gas-pipe-deal>
- Tzogopoulos G., *How the EU should deal with the eastern Mediterranean*, European Council on Foreign Relations, 25/9/2020, available at https://ecfr.eu/article/commentary_how_the_eu_should_deal_with_the_eastern_mediterranean/
- Br. Tertrais, *Whose Sea? Untangling the Eastern Mediterranean Great Game*, Institut Montaigne, 8 October 2020, διαθέσιμο στο <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/whose-sea-untangling-easternmediterranean-great-game>

Ελληνικές

- Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για κοινή επίσκεψη Υπουργών Εξωτερικών Νίκου Δένδια και Εθνικής Άμυνας, Νικόλαου Παναγιωτόπουλου, στη Σαουδική Αραβία, 20/4/2021, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/anakoinose-upourgeiouexoterikon-gia-koine-episkepse-upourgon-exoterikon-nikou-dendia-kaiethnikes-amunas-nikolaou-panagiotopoulou-ste-saoudike-arabia20042021.html>

- Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την νέα παράνομη τουρκική NAVTEX, Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, Τρίτη, 21 Ιουλίου 2020, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseisomilies/anakoinose-ypourgeiou-exoterikon-skhetika-me-ten-nea-paranometourkike-navtex-21072020.html>
- Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη συμφωνία μεταξύ Τουρκίας-Λιβύης, Παρασκευή, 06 Δεκεμβρίου 2019, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/anakoinose-ypourgeioexoterikon-skhetika-me-te-sumphonia-metaxu-tourkias-libues.html>
- ΤοΒΗΜΑ Team, Τουρκία : Άσκηση «Γαλάζια πατρίδα» σε Αιγαίο και Ανατ. Μεσόγειο από τις 25 Φεβρουαρίου, 22/2/2021 διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2021/02/22/politics/tourkia-askisi-galazia-patrida-seaigaio-kai-anat-mesogeio-apo-tis-25-fevrouariou/>
- Αναλυτές σε ΣΚΑΪ: Γιατί η συνεργασία Ελλάδας- Ισραήλ είναι «κλειδί» στην τουρκική προκλητικότητα, ΣΚΑΙ, 16/6/2020, διαθέσιμο στο <https://www.skai.gr/analytes-se-skaistratigiki-synergasia-elladas-israil-kleidise-tourkiki-proklitikotita>
- Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, μετά την υπογραφή συμφωνίας για την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου (Κάιρο, 06.08.2020), Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, 6/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairotita/proto-thema/delose-upourgou-exoterikondendia-meta-ten-upographe-sumphonias-gia-ten-oriothetese-aoz-metaxuellados-kai-aiguptou-kairo-06082020.html>
- Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε Έλληνες δημοσιογράφους μετά την ολοκλήρωση των επαφών του στη Σαουδική Αραβία, 20/4/2021, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/deloseupourgou-exoterikon-nikou-dendia-se-ellenes-demosiographous-meta-tenoloklerose-ton-epaphon-tou-ste-saoudike-arabia-riant-20042021.html>
- Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» με αφορμή την υπογραφή της Συμφωνίας Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης Ελλάδας-Γαλλίας, 2/10/2021, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/delose-upourgouexoterikon-nikou-dendia-sten-ephemerida-parapolitika-me-aphorme-tenupographe-tes-sumphonias-strategikes-etairikes-skheses-elladas-gallias02102021.html>
- Διασυνδετήριος Αγωγός Eastern Mediterranean Pipeline (EastMed), ΔΕΠΑ Διεθνών Έργων, διαθέσιμο στο <https://depa-int.gr/eastern-mediterraneanpipeline/>

- Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών, διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikonsheseon/>
- Μεγάλη αύξηση κερδών της Cosco από τον Πειραιά το 2019, προκλήσεις το 2020, Business Daily, 30/3/2020, διαθέσιμο στο https://www.businessdaily.gr/epiheiriseis/14325_megali-ayxisi-kerdon-tiscosco-apo-ton-peiraia-2019-prokliseis-2020
- Ολόκληρη η ομιλία Ερντογάν στη μειονότητα Θράκης: Η Ελλάδα να μη σας αφομοιώσει!, Lifo.gr, 10/12/2017, διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/now/politics/olokliri-i-omilia-erntogan-sti-meionotitathrakis-i-ellada-na-mi-sas-afomoioseis>
- Οριοθέτηση ΑΟΖ, Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας – Υπηρεσία Υδρογονανθράκων, <http://www.mcit.gov.cy/meci/hydrocarbon.nsf/All/9E815E3F583AE208C225846900393B62?OpenDocument>
- Oruc Reis: Επέστρεψε στην Αττάλεια το τουρκικό ερευνητικό πλοίο, CNN Greece, 30/11/2020, διαθέσιμο στο <https://www.cnn.gr/kosmos/story/244874/oruc-reis-epestrepse-stin-attaleiato-toyrkiko-ereynitiko-ploio>
- Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τα Δυτικά Βαλκάνια και για τις ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο πέλαγος, 22 Μαρτίου 2018, διαθέσιμο στο <https://www.consilium.europa.eu/el/press/pressreleases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkansand-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22march-2018/>
- Συνέντευξη Γρ. Τσάλτα, Τα "όπλα" της Ελλάδας στη διαπραγμάτευση με την Τουρκία, Zoungla@gr, 12/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.zougla.gr/politiki/article/ta-opla-tis-eladas-sti-diapragmatefsime-tin-tourkia>
- Φόρουμ Φυσικού Αερίου της ανατολικής Μεσογείου («East Mediterranean Gas Forum – EMGF»), Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, διαθέσιμο στο <https://ypen.gov.gr/forum-fysikou-aeriu-tis-anatolikis-mesogeiou-eastmediterranean-gas-forum-emgf/>
- Γ. Διονυσόπουλος, Νέο τετ α τετ Παναγιωτόπουλου - Παρλί στις Βρυξέλλες: Αρχές Ιανουαρίου τα πρώτα οπλισμένα Rafale στην Ελλάδα, Πρώτο Θέμα, 15/11/2021, διαθέσιμο

στο <https://www.protothema.gr/politics/article/1181892/neo-tet-a-tetpanagiotopoulou-parli-gia-rafale-belharra-kai-tourkikes-prokliseis/>

- Β. Νέδος, *Το κείμενο της αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ (φωτογραφίες)*, η Καθημερινή, 14/10/2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561539527/to-keimeno-tis-amyntikissymfonia-elladas-ipa-fotografies/>
- Α. Συρίγος, *Μία αναγκαία συμφωνία*, η Καθημερινή, 9/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/opinion/1091434/mia-anagkaia-symfonia/>
- Κ. Υφαντής, *Η επόμενη θα είναι μια δύσκολη ημέρα*, η Καθημερινή, 10/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/1091389/arthro-k-yfanti-i-epomeni-thaeinai-mia-dyskoli-imera/>, Κ. Φίλης, *Ο Κωνσταντίνος Φίλης εξηγεί στο iefimerida γιατί η συμφωνία με την Αίγυπτο για την ΑΟΖ ήταν απαραίτητη*, iefimerida.gr, 9/8/2020, διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/politiki/konstantinos-filis-exigei-giati-i-symfoniame-tin-aigypto-gia-tin-aoz-itan-aparaititi>
- Κ. Υφαντής, *Κώστας Υφαντής: Η συνεργασία Ελλάδας - Γαλλίας πηγαίνει πέρα από το ΝΑΤΟ και την ΕΕ*, Liberal.gr, 1/9/2020, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-ufantis-i-sunergasia-elladas-galliaspigainei-pera-apo-to-nato-kai-tin-ee/320640>